

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**MİLLÎ MÜCÂDELE DÖNEMİ İSTANBUL ÖĞRENCİ
HAREKETLERİ (1918-1922)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

M. Korkud AYDIN

2011

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MİLLÎ MÜCÂDELE DÖNEMİ İSTANBUL ÖĞRENCİ HAREKETLERİ
(1918-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

M. Korkud AYDIN

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

2.Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK

3. Yrd. Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET
Yüksek lisans Tezi

MİLLÎ MÜCÂDELE DÖNEMİ İSTANBUL ÖĞRENCİ HAREKETLERİ
(1918-1922)

M. Korkud AYDIN
Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
ELAZIĞ – 2011, Sayfa:V+145

Dârü'l-Fünûn, o tarihlerde ülkenin tek üniversitesiydi. Dârü'l-Fünûn öğrenci hareketi veya *Dârü'l-Fünûn Grevi* adıyla bilinen olay da Türk üniversite tarihinde büyük çaplı ilk öğrenci hareketi idi.

Dârü'l-Fünûn Edebiyât Fakültesi öğrencileri, Millî Mücadele hareketine karşı olumsuz bir tutum içinde bulunan ve *Türklük* ile ilgili yazıp çizdikleriyle şimşekleri üzerine çeken beş müderrisin Dârü'l-Fünûndan uzaklaştırılmalarını istemişlerdi. Bunlar; *Avrupa ve Osmanlı Devleti İlişkileri* dersini okutan Ali Kemal, Türk Edebiyât Tarihi Müderrisi Cenâb Şahabettin, Metafizik Müderrisi Feylesof Rıza Tevfik, İran Tarihi ve Edebiyatı Müderrisi Hüseyin Dâniş ve İngiliz Edebiyatı Müderrisi Barsamyan Efendi idi.

Dârü'l-Fünûn olayı, 29 Mart 1922 tarihinde **Konferans Salonu**'nda başlamıştı. Edebiyat Fakültesi'nden Feylesof Rıza Tevfik Bey, **“Fuzûlî'nin Edebi Kişiliği”** adlı bir konferans vermişti. Feylesof Rıza Tevfik Bey, konuşmasının bir bölümünde; *“Fuzûlî Türk değildir, Acemdir!”* diye haddini aşan sözler sarfetmiş ve bunun üzerine de olaylar başlamıştı. Feylesof Rıza Tevfik Bey'den başka öğrencinin tepkisini çeken Ali Kemal, Cenap Şahabettin, Hüseyin Daniş ve Barsamyan Efendi de nasibini almış ve millî mücadele karşıtı olmalarından dolayı üniversiteden uzaklaştırılmaları istenmiştir. Öğrenciler, yaptıkları açıklamalarda bu beş hocanın üniversiteden ilişkisi kesilmedikçe derslere girmeyeceklerini belirtmişler ve yaklaşık dört ay süren bir onur mücadelesi başlatmışlardır. Boykot, adigeçen hocaların üniversiteden ilişkileri kesilmesiyle son bulmuştu.

Dârü'l-Fünûn gençliğinin bu olaydan başka ses getiren başka bir etkinliği de Ankara'nın temsilcileri olarak İstanbul'a gelen Yusuf Kemal (TENGİRŞEK), Refet (BELE) Paşa ve İsmet (İNÖNÜ) Paşa'yı İstanbul'da karşılamaları ve sahip çıkmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Ulusal mücadele, Dârü'l-fünûn, öğrenci, boykot, ulusal kimlik

ABSTRACT

Master Thesis

MİLLÎ MÜCÂDELE DÖNEMİ İSTANBUL ÖĞRENCİ HAREKETLERİ
(1918-1922)

M. Korkud AYDIN

The University Of Fırat
The Institute Of Social Science
The Department Of History
History of science branch of the republic of Turkey

Dârü'l Fünûn was the first university at those times in the country. Dârü'l Fünûn Student Protest known as *Dârü'l Fünûn Strike* was also the first mass student protest in the history of Higher Education in Turkey.

Students of the art faculty in Dârü'l Fünûn insisted on dismissal of five faculty members who were holding negative attitudes about national war and were severely criticized for their writings about *Being Turk* from the faculty. These five faculty members were as follows; Ali Kemal who was teaching *Europe and Ottoman Relations*, Cenab Şahabettin teaching about *History of the Turkish Literature*, philosopher Rıza Tevfik teaching about *Metaphysics*, Hüseyin Daniş teaching about *Iranian History and Literature* and Barsamyan Hodja teaching about *English Literature*.

The **Case of Dârü'l Fünûn** began in **Conference Hall** on March 29, 1922. Philosopher Mr. Rıza Tevfik made a verbal presentation about “**Literary Side of Fuzûli**” at the time.

Philosopher Mr. Rıza Tevfik made such a comment that “*Fuzuli was not Turkish, but Persian*” in one part of his speech, and this comment provoked student demonstrations. Besides Philosopher Mr. Rıza Tevfik, students were also against to scholars Ali Kemal, Cenab Şahabettin, Hüseyin Daniş and Barsamyan Efendi for having negative attitudes toward the national war, and they demanded the dismissal of these scholars from the faculty. Students declared that they were not going to attend to school until the dismissal of these five scholars, and set on an honor struggle for four months. Boycott was ceased after the dismissal of the five scholars from the faculty.

Another outstanding act of Dârü'l Fünûn Youth was meeting with Yusuf Kemal (TENGİRŞEK), Refet (BELE) Pascha and İsmet (İNÖNÜ) Pascha, who arrived at İstanbul as the delegations of Ankara Government, in İstanbul and giving clear support to them.

Key Words: National War, Dârü'l Fünûn, College Student, Boycott, National Identity

ÖNSÖZ

Millî Mücadele Dönemi İstanbul Öğrenci hareketleri, işgâl döneminde yaşanan mücadelelerin bir boyutunu gözler önüne sermektedir. Bu dönemde TBMM. orduları süngüleriyle Anadolu’da muazzam bir mücadele sürdürürken, yine bu ülkenin genç dimağları olan Dârü’l-fünûnlu öğrenciler, İstanbul’da farklı bir mücadele sergilemişlerdi. İşgâle, işgâlcilere ve onların yerli ibirlikçileri olan bazı vatansızlara karşı kalemleriyle haklı bir direniş gerçekleştirmişlerdi. Tarihe Dârü’l-fünûn Grevi diye geçen ve yaklaşık dört buçuk ay süren direnişte, işgâlcilerle işbirliği içinde olduklarını, Türklüğü tahkîr ettiklerini söyledikleri bazı Dârü’l-fünûn hocalarını protesto etmişler ve onların üniversiteden uzaklaştırılmalarına kadar da derslere girmemişlerdir.

Konu, Millî Mücadele’nin önemli bir boyutunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Sözkonusu boykot ve daha sonraki dönemler içinde Dârü’l-fünûn ile Anadolu arasındaki yakınlaşmayı sergileyen gelişmeleri, dönemin gazete koleksiyonlarını tarayarak elde etmeye çalıştık. Hemen her bilgiye ulaştığımız söylenemez. Fakat, yapılan çalışma ile dönemin gelişmeleri aydınlatılmaya çalışılmış ve öğrenci hareketlerinin karakteri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin emegi geçti. Bu çalışma sırasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı ile Ankara Millî Kütüphane’deki gazete koleksiyonlarına müracaat edilmiş ve söz konusu kurumun çalışanlarının önemli ölçüde yardımları görülmüştür. Burada onlara teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca, yaptığım çalışmayı inceleyen ve gerekli düzeltmelerle beni yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Erdal AÇIKSES’e de müteşekkirim.

M. Korkud AYDIN

KISALTMALAR

age.,:	adı geçen eser
agm.,:	adı geçen makale
c.:	cilt
ev.:	Çeviren
s.:	sayfa
S.:	Sayı
ss.:	sayfa sayısı
TBMM.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vd.:	ve devamı, ve diğeri

GİRİŞ

Mondros Mütârekesinin imzalanmasıyla birlikte işgâl güçleri; İstanbul’u birkaç işgâl bölgesine ayırarak kendi paylarına düşen bölgelere yerleşmeye başlamışlardı. İşgal güçlerinin birleşik donanması da İstanbul önlerine gelip Boğaziçine demir atmıştı. Tarih, ilk defa böyle bir olaya şahit oluyordu. Bu, Osmanlı Devletinin sonu, umutların tükenişi idi.

Resmî dairelere, okullara ve sahiplerinden gasb edilen bir kısım evlere işgâlcilerin bayrakları asılıyor ve şehir, her geçen gün biraz daha işgâl kuvvetlerinin denetimi altına giriyordu.

İşgâl kuvvetleri, kendilerine ayrılan işgâl bölgelerini denetimleri altına alırlarken haçlı zihniyetinden kaynaklanan ve asırlardan beri içlerinde yaşattıkları sosyal aşağılık duygusunu da gidermeye çalışıyorlardı. Fransız Generali Franchet d’Esperey beyaz bir at üstünde galip bir İmparator edâsıyla Topkapı’dan şehre girerken, caddelerde de azınlıkların taşkınlıkları son raddeye varıyordu. Fransız generalin, Fatih’in İstanbul’u fethinden sonra İstanbul’a girdiği kapıdan, onu taklit ederek beyaz bir at üzerinde şehre girmesi oldukça manidârdı.¹

Şehirde görevli her Türk Polisinin yanında bir İngiliz, Fransız veya İtalyan polisi yer alıyordu. İşgâl Kuvvetlerinin askerleri ve onların azınlıklardan oluşturdukları yordakçı gürûhu, çoğu kez Türk halkının millî ve manevî değerlerine saldırarak onları tahrik ediyor, yüzyılların oluşturduğu kin ve nefreti kusuyorlardı. Türklü bahânelerle işgâl kuvvetlerinin oluşturduğu istihbarat birimlerinin eline geçen Türklere karşı uyguladıkları insanlık dışı muamele ve işkencenin adresi ise Kroker Oteli ile Arabyan Hanı idi.

Mondros Mütarekesinden sonra halkının çoğunluğu Türk ve Müslüman olan İstanbul ciheti susmuş ve büyük bir mateme bürünmüş, Beyoğlu; İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve hatta Yahudi bayraklarıyla donatılmış, işgalcileri “kurtarıcı” olarak gören azınlıkların taşkınlıklarına şahit olmuştu.

Artık; İstanbul’daki Türk insanı, her bakımdan azınlık durumuna düşürülmüştü. Daha da kötüsü, kendini savunacak bütün imkânları elinden alınmış, savunmasız bir hale getirilmişti.

Çanakkale, Sina, Kafkasya ve Galiçya’da kendisini tarihten silmek isteyen emperyalist devletlerle boğuşarak haysiyet mücâdelesini veren Türk insanı, şimdi de

¹Selahattin Tansel, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar I**, İstanbul 1991, s. 59 vd.

yüzyıllarca hakkını gözetip iç içe yaşadığı azınlıklara mensup komşularına karşı kendilerini korumak zorunda kalıyordu. Belki de en acı olanı bu idi!

İstanbul'daki Türk insanının çırpınmaları, saray ve hükümet çevrelerinde hiç dikkate alınmıyor, daha kötüsü yerini ve durumunu muhafaza edebilmek amacıyla işgâlcilere yaranmak isteyen bir zümre, ülkenin mukadderâtında etkili olmaya başlıyordu. Türk'ün şeref ve haysiyet mücadelesini gerçekleştirmek üzere Anadolu'da baş koyanlar, İstanbul saray ve hükümet çevrelerince “âsi”, “bağî” gibi yakıştırmalarla küçümseniyor hatta haklarında ölüm fermanları çıkartılıyordu.² Örneğin, Osmanlı kayıtlarına göre bu dönemde toplam 1397 kişi yargılanmış; bunlardan 62'si idâm olmak üzere bir çoğu çeşitli cezalara çarptırılmışlardı.³

İngilizlerin baskılarına boyun eğen Osmanlı Hükûmeti'nin bu dönemdeki en önemli icraatlarından biri sözde Ermeni katliamına göz yumduğu gerekçesiyle “günah keçisi” durumuna getirilen Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey ve Diyarbakır Valisi Dr. Mehmet Reşid Bey ve daha nice günahsızların suçsuz yere tutuklanmasına göz yummasıdır. Ne yazık ki, İşgâlcilerin yerli işbirlikçilerinden Nemrud Mustafa Paşa'nın başkanı olduğu Osmanlı Sıkyönetim(Divân-ı harb) Mahkemesince idâma mahkûm edilen Kemal Bey'in idâm fermânı Şeyhülislam'ın fetvası ve Padişah'ın onayıyla 10 Nisan 1919 Perşembe günü saat 17.20'de Beyazıt Meydanı'nda yerine getirilmişti.⁴ 11 Nisan 1919'da Dârü'l-fünûnlu gençlerin ve vatandaşların katılımıyla Kadıköy'de bir cenâze merâsimi düzenlenmişti. 10.000'in üzerinde bir toplululuğun katıldığı ve “*Milletin Masum Kurbanına*” yazılı çelenklerin eşliğinde gerçekleştirilen cenâze merâsiminde, Kemal Bey'in nâşsı başlar üstünde taşınmış ve tören şehidin mezarı başında yapılan konuşmalarla sona ermişti.⁵

Yapılan tören ve özellikle üniversite gençliğinin şehidine karşı son görevini yerine getirmesi, Hükûmet ve onların sözcüsü durumundaki bazı çevreleri oldukça

²Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk II (1920-1927)**, Ankara 1984, s. 303

³Zafer Özkan, **Terörden Politikaya Ermeni Meselesi**, İstanbul 2001, s.174

⁴**Akşam Gazetesi**, 11 Nisan 1919; **Hadisât Gazetesi**, 11-12 Nisan 1919; **Vakit Gazetesi**, 15 Nisan 1919; **Sabah Gazetesi**, 11 Nisan 1919; **İkdâm Gazetesi**, 11 Nisan 1919; **Alemdâr Gazetesi**, 11-12 Nisan 1919; Halil Menteşe, **Halil Menteşe'nin Anıları**, İstanbul 1988, s. 238 vd.; Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler III**, Ankara 1969, s. 1156 vd.

⁵**İleri Gazetesi**, 15 Nisan 1919; **Vakit Gazetesi**, 15 Nisan 1919; **Alemdâr Gazetesi**, 12, 14 ve 15 Nisan 1919; S. Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I**, Ankara 1991, s.120; Bilal N. Şimşir, **Malta Sürgünleri**, İstanbul 1976, s.87.

rahatsız etmişti. Bunlar, Hürriyet ve İtilâçılarla işgâlcilerin de borazancı başlığını üstlenen Sabah ve Alemdar gazeteleri idi.⁶

Bütün bunlara, Hürriyet ve İtilâf Fırkası ile İngiliz Muhipler Cemiyeti vb. yerli işbirlikçileri ve Türk ekmeğiyle beslenen bazı hainlerin kurduğu Arap ve Kürt Cemiyetleri cemiyetlerini de katacak olursak, bu dönemde Türk insanının işinin ne kadar zor olduğunu anlamak mümkündür.

Türkler, kendi muhitlerini hem işgâlcilerin hem de azınlıklara mensup olan komşularının tecâvüzlerine karşı kendilerini korumak için aralarında gizli teşkilatlar kurmak zorunda kalmışlardı. Bunun en güzel örneği, İstanbul'un bütün mahalle ve semtlerine yayılıp dal budak salan Müdâfaa-i Milliye Heyetinin şubeleri idi. Karakol Cemiyeti (daha sonra sırasıyla Zâbitân ve Yavuz Grubu), Felâh Grubu (Hazma, Mucâhit, Muhârip ve Felâh adları altında görev yapmıştır.), M.M Grubu, Muâvenet-i Bahriye Grubu ve Namık Grubu gibi teşekküller sadece İstanbul insanının işgâlciler karşısındaki durumlarını güçlendirmekle kalmamış, Anadolu ve İstanbul arasında güçlü bir şekilde kurulan bağlantının yegâne adresleri olmuşlardır.⁷

İşgal yıllarındaki İstanbul'un belki de en önemli misyonu, çeşitli vesilelerle kurulmuş olan bu gizli gruplar marifetiyle Anadolu'da ihtiyâç duyulan silah, cephane ve mühimmâtın sağlanması ve gizli yollarla bu kaynakların Anadolu'ya ulaştırılması olmuştu. İşgâl kuvvetleri donanmalarının arasından geçen takalarla; Üsküdar, Beykoz ve İzmit'ten çoğu da Anadolu'ya bir giriş kapısı görevi yapan İnebolu limanından İstanbul'daki silah ve cephane depoları Anadolu'ya taşınyordu. Ayrıca, yeni oluşturulan millî ordunun subay ihtiyacı ile işgâlcilere ait istihbârî bilgiler de Anadolu'ya gönderiliyor ve böylece, önemli bir işin altına da imza atılmış oluyordu.

Üzerinde güneş batmayan muazzam bir sömürge imparatorluğuna sahip olan İngiltere, Mondros Mütarekesi hükümlerini işleterek Osmanlı ülkesini işgâle cesaret edememişti. Hem İngiliz vatandaşının kanının akması işine gelmiyor hem de

⁶Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde Kemal Bey'in idâm edilişiyle ilgili verilen haber tamamen sansür edildiği ve gazete bundan dolayı 10 gün kapatıldığı halde karşıt gazete sütunlarında yapılan koğuşurmalar ve verilen idâm cezasından tatmin olmadıkları gözlenmektedir. Alemdâr'da Refi Cevad (Ulunay); "Kemal bir kol idi. Şeriatın kuvvetli satırı beşeriyet için muzır olan bu kolu kopardı. Şimdi sıra onu düşünen dimağdadır. Bu kafalar taş arasında ezilmeli. Onlar nasıl bu milletin kadınlarını dul bıraktırsa, onların da zevceleri dul kalmalı, onlar nasıl bu milletin yavrularını yetim ve boynu bükük bıraktırsa, onların da yavruları yetim, boynuları bükük kalmalı." demişti. Bkz., **Alemdâr Gazetesi**, 12 Nisan 1919; "Hükümet Tıbbiye Talebesi Tarafından Tertip Edilen bu Nümâyişleri Tamamiyle Takbih Etmekdedir", "Nümâyiş Müşevvikleri Cihet-i Adliye Tevdi Edilmek Üzeredir", **Alemdâr Gazetesi**, 17 Nisan 1919; "Mekteb-i Tıbbiye Meselesi", **Sabah Gazetesi**, 16 Nisan 1919

⁷Mesut Aydın, **Millî Mücadele Döneminde TBMM Lehine İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul 1992, s. 72 vd.

sömürge imparatorluğunda yaşayan milyonlarca Müslümânın galeyânını göğüslemeyi göze alamıyordu. Bu nedenle, kendi adına işgal planını gerçekleştirebilecek ve her an kontrol altında tutulabilecek Yunanistan gibi müttefikleri öne sürmüştü.

Yunanistan, 15 Mayıs 1919'da Paris'te işgâlcî devletlerin başbakanlarından aldığı yetkiyle en büyük hayalini gerçekleştirmiş, İzmir'e asker çıkartmıştı.⁸ Bu, Megali ideanın dalga dalga gerçekleştirilmesi demekti. Yunanlılar, İzmir ile yetinmeyip Batı Anadolu bölgesini işgal etmek üzere askerî girişimlerini hızlandırmışlardı. Yunan askerinin Anadolu'ya ayak basar basmaz gerçekleştirdiği katliama medenî batı, seyirci kalmıştı.⁹

Düşman askeri Anadolu içlerine doğru ilerliyor, vatandaşın ırz, can ve mal güvenliği Yunan askerlerin insâfına terk ediliyordu. Kısa bir süre sonra İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu'nun bütün şehir, kasaba ve köylerinde Yunan askerinin yaptığı zulüm karşısında masum halkın feryâdına ses veren yine Türk insanı olmuştu.¹⁰ İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun dört bir köşesinde İzmir'in işgâli ve Yunanlıların yaptığı zulüm, dünya kamuoyuna duyurulmak üzere, gerçekleştirilen toplantı ve mitinglerle tel'in edilmişti.¹¹

Dârü'l-Fünûn, 18 Mayıs 1919 Pazar günü heyecanlı bir toplantıya ev sahipliği yapmıştı. Saat 11:15'te Tıp Fakültesi Profesörler Kurulu başkanı Akil Muhtar (**ÖZDEN**) Bey, toplantının açılış konuşmasını yaptıktan sonra Besim Ömer Paşatarafından “*Felâket o kadar derindir ki; üzülmeyen ne bir Osmanlı ne bir Müslüman vardır. Dârü'l-Fünûn bu milletin ruhu, dimâğıdır.*” denilerek İzmir'in işgâli protesto ediliyor, içinde bulunan durumda kendilerine büyük görev düştüğünü hatırlatıyordu. Daha sonra sırasıyla Hukuktan Muslihittin Adil Bey, Akil Muhtar Bey ve Yusuf Razi (**BEL**) Bey konuşma yapmıştı. Gençler adına Servet Bey, gençliğin taleplerini sunmuş ve toplantı sonunda bir miting yapılması kararlaştırılmıştı.¹² Bir gün sonra 19 Mayıs 1919 tarihinde Fatih'te, ses getiren mitinglerden biri gerçekleştirilmişti. Dârü'l-Fünûnlu gençler, okul okul dolaşıp

⁸Gotthard Jaeschke, “İngiliz Belgelerinin Işığında Yunanlıların İzmir Çıkartması”(Çev.: Mihir Eren), **Belâten XXXII/128**, (Ekim 1968), s. 569

⁹Selahattin Tansel, **age I**, s. 189 vd.

¹⁰Tayyib Gökbilgin, **Millî Mücadele Başlarken I**, Ankara 1959, s. 88; Ayrıca, Batı Anadolu Kongreleri için bkz., Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi I**, Ankara 1991, s. 270 vd.

¹¹İzmir'in işgâline karşı yurt genelinde yapılan miting ve toplantılar için bkz., Mehmet Şahingöz, **İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgâli Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara 1986

¹²Kemal Arıburnu, **Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri**, Ankara 1975, s. 5; Muammer Taylak, **Saltanat, 2. Meşrutiyet ve 1. Cumhuriyet'te Öğrenci Hareketleri**, Ankara 1969, s. 93; **İkdâm Gazetesi**, 19 Mayıs 1919; **Sabah Gazetesi**, 19 Mayıs 1919; **Vakit Gazetesi**, 19 Mayıs 1919

herkesin miting alanına gelmesini sağlayarak haksız bir şekilde gerçekleştirilen işgâle karşı tek bir vücut ve tek bir ses olabileceklerini ispat etmeye çalışmışlardı. Kazım İsmail (**GÜRKAN**), işgal acıları içinde geçen gençlik hatıralarını anlatırken; “*Dört gün sonra lisemize gelen Dârü’l-Fünûnlu ağabeyler bizi Fatih’te yapılacak mitinge çağırdılar. Koşa koşa Nişantaşı’ndan Fatih’e gittik. Fatih parkı; halk, talebe ve harpten dönmüş üniformalı gâzi subaylarla hınca hınç doluydu. Tramvay direklerine kırmızı yerine siyah renkli bayraklar asılmıştı. Ahâlî heyecandan bağırıyor, ağlıyordu. Tekbirler getiriliyor, dualar ediliyordu.*” derken Dârü’l-Fünûnlu gençlerin katkısını açıkça ifade ediyordu.¹³

Hakikaten, Türk Ocağı ile Dârü’l-Fünûnun işbirliğiyle gerçekleştirilen Fatih’teki bu miting; millî hissiyâtın galeyâna gelmesinde, halkın kuvvet ve imânının tazelenmesinde önemli bir yere sahipti. Halide Edib (**ADIVAR**), Hüseyin Ragıp (**BAYDUR**) ve Profesör Selâhattin Bey’in yaptığı konuşmalar sayesinde kendinde güç, kuvvet ve cesaret bulan İstanbullu Türk evlâdı, Millî Mücadele boyunca da malını ve canını ortaya koymak suretiyle tarihî görevlerini yerine getirmişlerdi.¹⁴

Bu mitingi, 20 Mayıs 1919’da Üsküdar Doğancılar’daki miting takip etti.¹⁵ Burada da Şair Talat Bey, Ferruh Niyazi Bey, Sabahat Hanım, Muzaffer Bey, Necdet Hamdi Bey, Naciye ve Zeliha Hanımlar etkili konuşmalar yapmışlar ve İzmir’in işgâlini protesto etmişlerdi. Sonraki gün Kadıköy’de gerçekleştirilen mitingte; hava muhalefetine rağmen yirmi bin kişi bir araya gelmiş ve Tıbbiyeli gençler, bu mitingin hazırlanışı aşamasında önemli roller üstlenmişlerdi.¹⁶ Ama yapılan mitinglerin en muazzamı 200.000 kişinin bir araya geldiği Sultanahmet mitingi oldu. 23 Mayıs 1919 tarihinde düzenlenen bu mitingte Sabit Bey, Hamdullah Suphi (**TANRIÖVER**), Mehmet Emin (**YURDAKUL**) ile Nakiye Hanım gibi önemli hatiplerin yaptığı konuşmalarla galeyana gelen halk; işgalcilerin yaptığı zulmün ilk akla getirdiği yer olan Bekirağa Bölüğüne doğru yönelmiş, İngilizler bu öfkeli kalabalığı güçlkle durdurabilmişti.¹⁷

İstanbul’daki Türk basını da bu zor günlerde birlik içinde hareket edebilmiş değildi. Bir tarafta; Anadolu’daki millî cephelelerden gelen haberleri, her türlü zorluğun

¹³Kâzım İsmail Gürkan, *Dârülfünun Grevi*, İstanbul 1971, s. 13

¹⁴*Türk Ocakları Tarihi, Açıklamalı Kronoloji I*, Ankara 1998, s. 73; Halide Edib Adivar, *Türkün Ateşle İmtihani*, İstanbul 1982, s. 28 vd.; *İkdâm Gazetesi*, 20 Mayıs 1919; *İleri Gazetesi*, 20 Mayıs 1919; *Vakit Gazetesi*, 20 Mayıs 1919; *Sabah Gazetesi*, 20 Mayıs 1919; *Alemdâr Gazetesi*, 20 Mayıs 1919; *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, 20 Mayıs 1919

¹⁵*İkdâm Gazetesi*, 21 Mayıs 1919; *Zaman Gazetesi*, 21 Mayıs 1919; *İleri Gazetesi*, 21 Mayıs 1919; *Vakit Gazetesi*, 21 Mayıs 1919; Kemal Arıburnu, *age.*, s. 12 vd.

¹⁶*İkdâm Gazetesi*, 23 Mayıs 1919; *İleri Gazetesi*, 23 Mayıs 1919; *Vakit Gazetesi*, 23 Mayıs 1919; *Sabah Gazetesi*, 23 Mayıs 1919; Kemal Arıburnu, *age.*, s. 34 vd.

¹⁷*İkdâm Gazetesi*, 24 Mayıs 1919; *İleri Gazetesi*, 24 Mayıs 1919; *Vakit Gazetesi*, 24 Mayıs 1919; *Sabah Gazetesi*, 24 Mayıs 1919

ötesinde, İstanbul'daki Türk insanına yetiştirmek gibi ciddi bir fedâkarlık içine giren gazeteler¹⁸ ve gazeteciler söz konusu iken diğer tarafta; Peyâm-ı Sabah, Alemdâr gibi gazetelerle Aydede Dergisinden Ali Kemal, Cenab Şahabettin, Rıza Tevfik (**BÖLÜKBAŞI**), Refii Cevat (**ULUNAY**), Refik Halit (**KARAY**) vb. isimler de işgâl kuvvetlerinin balolarında yer almaktan ve gazete köşelerinde mensup oldukları millete zehir saçmaktan utanmamışlardı.¹⁹

İstanbul basınında, Millî Mücâdelenin başarılı olacağına inananlar, çoğunluğu teşkil ediyordu. İleri, Akşam, Tasvîr-i Efkâr, Vakit Gazeteleri açık bir şekilde Anadolu'yu destekliyordu. Gazete sahipleri, baş yazarlar ve bu gazetelerde yazan gazeteciler ise Celâl Nuri (**İLERİ**), Falih Rıfkı (**ATAY**), Yakup Kadri (**KARAOSMANOĞLU**), İsmail Müştak, Aka Gündüz, Ahmet Emin (**YALMAN**), Velit Ebu'z-Ziyâ idi. Anadolu'daki gelişmeleri ve İstanbul'daki Türk insanının psikolojisini yükseltmek amacıyla yazdıkları yazılar, işgâl güçleri tarafından gerçekleştirilen sansüre takılıyordu. Yazıları, sık sık siliniyor, parçalanıyordu. Gazeteler, sık sık kapatılıyor fakat başka isimlerle yeniden çıkarılıyorlardı.²⁰

Bir de hükûmet tarafından beslenen yazarlar grubu vardı Bunlardan Ali Kemal Peyâm-ı Sabah Gazetesinde kendisine yüklenen misyonu yerine getirirken, Refii Cevat (**ULUNAY**) da Alemdâr'da aynı rolü üstlenmişti.²¹ Bunlar, Türk insanına hakaret yağdırıp, “*Mustafa Kemal Anadolu'da memleketin son serveti olan yüz binleri de mahvediyor*”, “*bunun neresi bayram?*”, “*Anadolu'da Celâlîler gibi Kemâlî eşkıyası türedi*” demeye kadar işi ileri götürüyorlar, ülkenin kurtulması için tek çârenin galip devletlerle anlaşmak olduğunu ileri sürerek padişahla onun sadrazamı Damat Ferit Paşa'yı destekliyorlardı.

İşgâl yıllarının İstanbul'unda yaralanan gururumuzun en önemli temsilcisi ise Dârü'l-Fünûnda okuyan Türk gençliği idi. Dârü'l-Fünûnun değişik fakültelerinde ve çeşitli yüksek okullarda okuyan öğrenciler, birçok konuda sergiledikleri tavır ve davranışlarıyla hem İstanbul Türk insanına örnek olmuş hem de Ankara tarafından takdirle alkışlanmıştı.

Onların; işgâl günlerinde belleklerden çıkmayacak en önemli tepkileri, üniversitede millî haysiyetimizi zedeleyici davranışlar içine giren beş müderrise karşı başlattıkları ve yaklaşık dört ay süren uğraştan sonra kazanılan onur mücâdelesini

¹⁸İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele**, Ankara 1989, s. XIV vd.

¹⁹İzzet Öztoprak, **age.**, s. XVII

²⁰Nuri İnuğur, **Türk Basın Tarihi (1919-1989)**, İstanbul 1992, s. 34 vd.

²¹Nurşen Mazıcı, **Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet (1919-1926)**, İstanbul 1984, s. 115 vd.

“Dârü’l-Fünûn grevi”dir. Dârü’l-Fünûnda büyük bir nüfûz ve şöhrete sahip bulunan beş müderrisin derslerinden ziyâde kişiliklerine karşı bir boykot şeklinde Dârü’l-Fünûn koridorlarında başlayıp İstanbul sokaklarına taşmış ve bir “kıyâm” halini almıştı.²²

Yine, Ankara’nın temsilcileri olarak İstanbul’a gelen Yusuf Kemal (TENGİRŞEK)²³, Refet (BELE) Paşa²⁴ ve Lozan’a giderken İstanbul’a uğrayan İsmet (İNÖNÜ) Paşa’nın²⁵ doğrudan muhatap olduğu ilk zümre, İstanbul’daki Dârü’l-Fünûn Gençliği olmuştur.

²²Tanık Mümtaz Göztepe, **Osmanlıların Son Padişahı Vahideddin Mütâreke Gayyasında**, İstanbul 1969, s. 407

²³Yusuf Kemal Tengirşek, **Vatan Hizmetinde**, Ankara 1981, s. 241; A. İzzet Paşa, **Feryâdım II**, İstanbul 1995, s. 156; Yusuf Hikmet Bayur, “*TBMM Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf KemalTengirşek’in 1922 MartındaYaptığı Avrupa Gezisiyle İlgili Anılar.*” **Belleten XI/16**, (Ekim 1976), s. 626

²⁴Mehmet Özdemir, “*Kurtuluş Savaşı’nda Bir Diplomasi Zaferi: İstanbul’un Teslim Alınması*”, **Türkler 16**, Ankara 2002, s. 230 vd.; H. Nusret Zorlutuna, **Bir Devrin Romanı**, Ankara 1978, s. 158 vd.

²⁵İsmet İnönü, **Hatıralar II**, Ankara 1987; Kültür Bakanlığı, **70. Yıldönümünde Lozan**, Ankara 1993; “*İsmet İnönü’nün Lozan Konferansı’ndan Sonra Kendisine İstanbul Dârü’l-fünûnu’nca Fahri Müderrislik Verilmesi Dolayısıyla Törende Yaptığı Konuşma*”, **İsmet İnönü, “Dârü’l-fünûn Konuşması”**, **Tarih Vesikaları, II/7**, (Haziran 1942), s. 3 vd.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÂRÜ'L-FÜNÛN (İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ) EDEBİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİ BOYKOTU

Dârü'l-Fünûn öğrenci hareketi veya *Dârü'l-Fünûn Grevi* adıyla bilinen olay Türk üniversite tarihinde büyük çaplı ilk öğrenci hareketidir.¹

Dârü'l-Fünûn, o tarihlerde ülkenin tek üniversitesi olup öğrencilerin büyük çoğunluğu da Millî Mücadele taraftarıydı. Çok küçük bir kesimini de gayr-i Müslimlerle işbirliği yapan Hürriyet ve İtilâf taraftarı gençlerle yabancılardan oluşuyordu. Açıkçası; yabancılarla iç içe yaşayan bu zümrenin *millî kimlik* gibi bir sorunu da yoktu.

Dârü'l-Fünûndaki hocalar için de aynı durum söz konusuydu. Büyük bir çoğunluğu Millî Mücadelenin ateşli taraftarı, bir kısmı da hiç olmazsa Anadolu'da parlayan bağımsızlık meş'alesine sempati duyuyordu. Ama öyle bir kesim vardı ki; Millî Mücadelenin ve onun kurmaylarının amansız düşmanlarıydı. Belki de saray ve hükûmetle çok içli-dışlı olmaları nedeniyle öyle görünüyorlardı.

1. 1. Öğrencilerin Üniversitede İstemediği Müderrisler

Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi öğrencileri, Millî Mücadele hareketine karşı lâ-kayd bir tutum içinde bulunan ve *Türklük* ile ilgili yazıp çizdikleriyle şimşekleri üzerine çeken beş müderrisin Dârü'l-Fünûndan uzaklaştırılmalarını istemişlerdi. Bunlar; *Avrupa ve Devlet-i Osmaniye Münâsebâtı* dersini okutan Ali Kemal, Türk Edebiyat Tarihi Müderrisi Cenâb Şahabettin, Metafizik (Mâ-ba'dü't-Tabîyye) Müderrisi Feylesof Rıza Tevfik, İran Tarihi ve Edebiyatı Müderrisi Hüseyin Dâniş ve İngiliz Edebiyatı Müderrisi Barsamyan Efendi idi.

1.1.1. Ali Kemal Bey

Ali Kemal, Hürriyet ve İtilâf Fırkasının gözde isimlerinden birisi olup son dönemlerde kurulan hükûmetlerde İçişleri (Dahiliye Nâzırı) ve Milli Eğitim (Maarif

¹Osman Horasanlı, 29 Mart 1970 tarihinde Mahmut Goloğlu'na verdiği bir yazıda, “*mütâreke günlerindeki Dârü'l-fünûn öğrencisinin hareketi; grev ve protesto kelimelerinin ifâde edemeyeceği gerçek milli bir hareketti. Politikaya, bir partiye ve yabancı ideolojilere bağlı olmayan o zamanki Dârü'l-fünûn gençleri, Anadolu'da ölüm-kalım savaşı yapan Türk Milletinin, Millî Mücadelenin, onun başı olan Mustafa Kemal'in İstanbul'daki birer temsilcisi gibi idiler.*” diyerek bizzat içinde olduğu, zaman zaman yönlendirdiği Dârü'l-Fünûn grevi (boykotu) ile ilgili bilgi vermiştir. Ayrıca, Hilmi Ziya Ülken ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun hatıraları da olaya ışık tutacak mahiyettedir. Bkz. Mahmut Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru (1921-1922)**, Ankara 1971, s. 413 vd.; Kazım İsmail Gürkan, **Dârülfünun Grevi**, İstanbul 1971; M. Tahir Hatiboğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, Ankara 2000, s. 76 vd.; Osman Özsoy, **Gazetecinin İnfazı**, İstanbul 1997, s. 233; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler II**, İstanbul 1999, s. 307 vd.; Cenab Şahabeddin, **Evrâk-ı Eyyâm**, İstanbul 1998, s. 18 vd.

Nâzırı) Bakanlığı görevlerini üstlenmişti.² Ayrıca, kendi kurduğu ve yayın hayatını bir süre bağımsız bir şekilde sürdüren Peyâm gazetesinde de yazılar yazmıştı. Ermeni Mihran Efendi'nin sahibi olduğu Sabah Gazetesi ile birleştikten sonra Peyâm-ı Sabah adını alan gazetede Anadolu'yu, Türk insanını hakîr gören baş makaleler ve *Peyâm-ı Eyyâm* başlıklı köşe yazıları da O'nun kaleminden çıkmıştı. Zirâ; o günlerde yazmış olduğu *İstiklâl Şartları ve Türkler* başlıklı yazısı hazmedilecek türden değildi. Türklerin istiklâle lâyık olmadıklarını, büyük devletlerden birinin himâyesi altında daha uzun bir süre yaşamaları gerektiği tezini savunması, öğrencileri hiç de hoşnut etmemiş ve O'na *Artin Kemal* lâkabı verilmişti.³

1.1.2. Cenâb Şahabettin Bey

Cenâb Şahabettin⁴ de aynı gazetede yazı yazıyor ve üniversitedeki işine devam ediyordu. Cenâb Şahabettin'in Anadolu'da gelişen Millî Mücadele harekâtı aleyhindeki yazıları, O'nun daha önceden öğrenci üzerinde oluşturduğu olumlu havaya kara bir gölge gibi düşmüştü. Bu yazılarının başında; "*Elvedâ Yıldızlar ve Mehmizler*" adlı yazısı gelmekteydi. Bu yazı, Türk ordusunun Sakarya gerisine çekildiği, Eskişehir ve Afyon'u boşaltmak zorunda kaldığı ümitsiz ve kara günlerde yazılmıştı. Cenab Şahabettin, bu yazısında, Türk subayından öç almak istercesine alaycı bir dil ve üslup kullanmıştı.⁵ Yine; Cenab Şahabettin, İstanbul'a gelen **Revue de Deux Mondes Gazetesi** yazarlarından Mauriete Pernauet'le yaptığı mülâkatta da Türk Milletini ve kültürünü aşağılayan beyânlarda bulunmuştu. Cenâb Şahabettin yapılan mülâkatta Fransız gazeteciye:

²Yahya Kemal Beyatlı, **Siyâsî ve Edebî Portreler**, İstanbul 1986, s. 86 vd. ; Osman Özsoy, **age.**, s. 234

³İsmet Paşa'nın başkanlığında Lozan'a hareket eden heyet üyeleri, İzmit'te Ali Kemal Bey'in linç edilerek öldürüldüğünü öğrenmişlerdi. Olayı, heyette bulunan Yahya Kemal şöyle anlatmıştı: "Ali Kemal'in bir gün evvel İstanbul'da tevkif edildiğini ve bir motörle Anadolu'ya doğru sevk olunduğunu haber verdiler... Bir istasyonda da İzmit'e getirildiğini işittik. Tren, İzmit'de durduğu zaman istikbâlimize çıkan Nureddin Paşa'nın etrafındakiler; "**Artin Kemal tepelendi!**" diye bağırıyorlardı." Yahya Kemal Beyatlı, **age.**, s. 95 vd.

⁴İnci Enginün, **Cenab Şahabettin**, Ankara 1989, s. 3 vd; 1919'dan beri aralıklarla İstanbul Dârü'l-fünûnunda Osmanlı Edebiyat Tarihi hocalığı yapan Cenab Şahabettin, 1920'de Ali Kemal'in çıkardığı Peyâm-ı Sabah gazetesinde yazı yazmaya başlar. Cenab Şahabettin, bu gazetede edebiyat ve sanatla ilgili güzel yazılarının yanı sıra ne yazık ki; politikaya dair yazılar da yazmış ve bu yazılarında Millî Mücadele'ye karşı menfî bir tavır almıştı. Cenab Şahabettin bu davranışlarıyla, hem öğrencilerinin hem de sanatını alkışlayacak insanların hoşnutsuzluğunu kazanmıştı. Ancak; Cenab Şahabettin, Millî Mücadele'ye karşı menfî tutumunu daha fazla devam ettirmedi. "*İzmihlâl-i a'dâ*" adlı yazısında daha önceki yazılarına atıfta bulunarak günah da çıkartmıştı. [**Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 14 Eylül 1922]; Ayrıca; Cenâb Şahabettin ve yazısı için bkz., M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, N. Birinci, A. Uçman, **Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 964 vd.

⁵**Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 14 Şubat 1921; Yakup Kadri "*Kalem ve Kılıç*", "*Bir Mugalata*" başlıklı yazılarıyla Cenab Şahabettin'in bu benzeri yazılarına çok şiddetli tepki gösterdi. Bkz., Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ergenekon**, İstanbul 1964, s. 36 vd.

“Türk Tarihinin dünya kültürüne hizmeti vardır. Fakat bu hizmeti nazari olmaktan ziyade amelî sahadadır. Türk Kültürü, Yunan karşısındaki Roma kültürüne benzetilebilir. Yunanlılar sanat ve felsefede yaratıcı oldukları halde Romalılar onları taklit etmişlerdir. Yalnız devlet teşkilâtı, hukuk ve şehircilikte Yunanlıları aşmışlardır. Şarkta da Araplar ve Farslar edebiyat ve felsefede yaratıcı iken Türkler onları taklit etmişler, fakat devlet teşkilatı, hukuk ve şehircilikte onları aşmışlardır” demişti. Nitekim; **Yakup Kadri (KARAOSMANOĞLU)**, Cenap Şahabettin’in Türklerin batıda Yunan- Roma kültürüne, doğuda ise Acem ve Arap kültürlerine göre dahil oldukları medeniyete katkıları bulunmadığı yolundaki yorumlarına karşı kaleminin ucunu iyice sivrilterek “*Bir Zübbenin Tekâmülü*” adlı bir yazı yazmıştı. Yakup Kadri’nin **İkdâm**’da yayınlanan bu yazısında⁶; Cenap Şahabettin’in haddini aşan sözler sarfettiğini ifade etmişti. Ona göre Cenap Şahabettin; “*Türkler ilim ve medeniyet sahasında hiçbir şey yapmamışlar, hiçbir eser vücuda getirmemişler, ne bir mezhep, ne bir felsefe ne de bir sanat yaratmışlardır*” demişti. Yakub Kadri, “*Bir Zübbenin Tekâmülü*” adlı yazısında hem bu yazıyı hem de Cenap Şahabettin’i “*iftiralarla dolu bir zübbe azmanı*” olarak değerlendirmişti.

Cenap Şahabeddin’in bu sözleri, gençlerce “*Türkler uygarlık yeteneğinden yoksundur*” şeklinde yorumlanmış ve kara listeye dahil edilmişti.⁷ Yazıda yer verilen düşünceler, İstanbul basınında da tepki almıştı.

1.1.3. Rıza Tevfik (BÖLÜKBAŞI) Bey

Üniversitede Metafizik derslerine giren, Ferit Paşa kabinesinde de Millî Eğitim Bakanı, Danıştay Başkanı (Şûrâ-yı Devlet Reisi) ve Senato (Ayan) üyeliği görevlerinde bulunan Rıza Tevfik de istenmeyen hocalardan biri idi. Rıza Tevfik’i Ali Kemal ve Cenab Şahabettin ile aynı çizgide buluşturan yegâne özellik; Anadolu’ya muhalif olmaları idi. Yine; Peyâm-ı Sabah ve Alemdâr gibi Millî Mücadele’ye muhalif gazetelerde yazı yazıyorlardı. Ayrıca; Sevr Andlaşması’nı imzalayan heyette yer alması ve antlaşmayı imzaladığı kalemi Robert Kolejinin kitaplığına armağan etmesi, öğrencinin zoruna gitmişti. Osman Horasanlı, Rıza Tevfik (BÖLÜKBAŞI) ile ilgili hatıralarını şöyle ifade etmiştir: “*Rıza Tevfik’i severdik. Ayân üyesi bulunduğu sıralarda derse gelmediği günler Ayân Meclisine kadar gider, kendisini derse davet ederdik. Bir defasında bize Meclisin bekleme*

⁶Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “*Bir Zübbenin Tekâmülü*” **İkdâm**, 25 Mart 1922

⁷Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **age.**, s. 124 vd.; Tarık Mümtaz Göztepe, **Osmanlıların Son Padişahı Vahideddin Mütâreke Gayyasında**, İstanbul 1969, s. 408; Hilmi Ziya Ülken, 1970 Ekim’inde Mahmut Goloğlu’na verdiği bir yazıda belirttiği hatıraları için bkz., Mahmut Goloğlu, **age.**, s.418 vd.

salonunda **“Bu Ferit Paşa beni horoz sanıyor, hasımları ile iyi kavga ederim diye beni ayân üyesi yaptı. Bu yüzden derslere gidemez oldum”** demişti. Sevr Muâhedesini imzaladıktan sonra ona olan muhabbetimiz söndü. Muâhedeği imzalayıp yurda döndükten sonra ancak bir iki dersine daha girdik.” demek ve O’na olan husumetlerinin daha önceden başladığını belirtmektedir.⁸ Düşünülecek olursa, 1922 yılında cereyân eden Dârü’l-Fünûn olayı, bu ve benzerî olayların birikiminden sonra patlak vermişti.

1.1.4. Hüseyin Dâniş Bey

Hüseyin Dâniş Bey İran Edebiyâtı dersi vermesi dolayısıyla Acem kültürü ve *“Acem Şehnâmesinin kanatlarına gönlünü kaptıran”* Hüseyin Dâniş Bey ise derslerinde; Türk milletinin kültür ve medeniyet özelliklerinin Acem kültür ve medeniyet özelliklerinden daha geri olduğunu ifade eden konuşmalar yapıyordu.⁹ Hatta, yakın tarihli bir yazısında, Türklüğü hor gördüğü, Türklerin edebî ve medenî vasıflarını küçük gördüğü için Yahya Kemal’i de çileden çıkartmıştı. Yahya Kemal, Hüseyin Dâniş’in *“Türklerin edebî ve medenî kabiliyetine fırlattığı ağır taşlara”* cevap vermek zorunda kaldığını belirtmiş ve cevâbî bir yazıyla adeta hesap sorarcasına; *“...Beyefendi, Firdevsî destan yazdı. Türkler, destanı yaptılar. Cermenlerin, cenup İslavlarının, Fers’in, ehl-i Sâlibin menkul ve muharrer destanlarında muhasım kahraman daima Türktür. Türk onlara bi-hakkın Tarihi yapan benim, yazan siz”* diyebilme hakkına sahip olduğunu hatırlatıyordu.¹⁰

Hakikaten, Türkler destan yaratmaktan, destan yazmaya zaman ve fırsat bulamamış ender milletlerden biridir. Maalesef, Hüseyin Dâniş gibi mensubu olduğu milletin en bariz vasıflarını göremeyecek kadar gözü kör, ilmi kıt insanlara da tesadüf etmemiz mümkün olabilmektedir.

⁸Mahmut Goloğlu, **age.**, (Osman Horasanlı’nın hatıralarından) s.415; Aynı Rıza Tevfik, zaferden sonra ciddi manada değişime uğramış, tavırları, hâl ve hareketleriyle bunu ortaya koymuştu. Anı fikir değişikliklerine örnek olması bakımından Hilmi Ziya Ülken’in Rıza Tevfik ile ilgili şu hatırası oldukça ilginçtir: *“...Bir gün coşkun bir halk topluluğu Dârü’l-Fünûn (Eski Zeynep Hanım Konağı) önüne geldi. Halkın Dârü’l-Fünûna olan muhabbetine balkondan nutuklarla mukabele ettik. Balkonda yanımda bulunan Hasan Âlî (Yücel), parmağı ile işaret ederek, halkın arasındaki Rıza Tevfik’i bana gösterdi. Gerçekten de O idi. Hayret... Türk Milletini ebedî esârete mahkûm eden, Türk ülkelerini yabancı devletlere, İzmir’i Yunanistan’a peşkeş çeken Sevr Muâhedesini imzalayan, Dârü’l-Fünûndan kovulmuş Rıza Tevfik bile Türk Milletinin kudreti ve zaferin haşmeti önünde eğilmekten kendini alamamıştı. Pişmanlığını, yıllarca ders verdiği gençlere göstermeye gelmişti.”* diyerek Rıza Tevfik Bey’in düşüncelerindeki zorunlu değişikliğe işaret ediyordu. Bkz., Mahmut Goloğlu, **age.**, (Osman Horasanlı’nın hatıralarından) s. 418

⁹T. M. Göztepe, **age.**, s. 411 vd.

¹⁰Yahya Kemal’in Hüseyin Dâniş’e verdiği uzun ama ilmi cevabı için Yahya Kemal Enstitüsü tarafından hazırlanan çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan yazılarından oluşan şu esere bakılabilir. Yahya Kemal, **Mektuplar, Makaleler**, İstanbul 1977, s. 117 vd.; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 19 Mart 1922

1.1.5. Marujan Barsamyan Efendi

Öğrencilerin istemediği sonuncu hoca ise İngiliz Edebiyatı müderrisi Marujan Barsamyan Efendi idi. Dönemi bizzat yaşamış olan insanlardan biri olan Tarık Mümtaz Göztepe, Dârü'l-Fünûn olayını da dikkate alarak, İngiliz Edebiyatı müderrisi Barsamyan Efendi hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştı:¹¹ “*Dârü'l-Fünûndan uzaklaştırılmak istenen diğer dört müderrisle bu Barsamyan'ı yan yana zikretmeğe dilimiz ve aynı listede isimlerinin kaydedilmesine elimiz varmıyor.*”

Barsamyan Efendi'nin, hem Tarık Mümtaz Göztepe'yi hem de grevci öğrencileri, kendisine düşman eden davranışları ne idi? Barsamyan Efendi'nin Dârü'l-Fünûn öğrencisinin ve o dönem Türk insanının tepkisini çeken en önemli kusuru, mütâreke yıllarında Torlakyan isminde bir Ermeni taşnak fedâisini savunmuş olmasıydı.

Torlakyan, Azerbaycan İçişleri Bakanı Behbud Han Civanşirin'i katletmiş ve Barsamyan Efendi de bu katilin avukatlığını üstlenmişti. Bu bir tarafa; Barsamyan Efendi, İngilizler'in kurdurduğu bu işgâl mahkemesinde cereyân eden duruşmalarda, fırsat buldukça Türk Milletini tahkîr etmiş ve “*ahde vefasızlığın en güzel örneği*”ni sergilemişti. Göztepe, Barsamyan Efendi'nin vefâsızlığını şu şekilde ifâde etmişti: “*...Barsamyan Efendiye gelince, ...bütün Türk milletinin ve bilhassa İstanbulluların büyük bir heyecân ve asabiyet içinde takip ettikleri bu davada, mazlum bir Türk münevverinin kaatili olan bir komitecinin müdâfaasını deruhte etmiş müdâfaa esnâsında bütün Türk milletini tahkîre yeltenmişti. Dava, Pangaltı'daki eski Harbiye Mektebinde kurulan bir ecnebî işgâl mahkemesi karşısında rüyet edilmesine rağmen, katilin idâmına fakat adem-i mes'uliyetine hüküm olunmak suretiyle neticelenmişti. Fakat, bu mahkûmiyeti müteakip kaatil dar ağacına ve yahud bir ölüm mangasının önüne gideceği sırada, esrârengiz bir surette hapisshaneden sıyrılmış ve günün birinde mükellef bir transatlantiğin içinde Amerika'nın uzak ve müreffeh limanlarından birine çıktığı haber alınmıştı.*

Kendisine Türk Dârü'l-fünûnunda hak ve adalet mihrâblarından birinde mürşidlik vazifesi verilen bir hukuk müderrisi, siyâsî cinâyetlerin en şerefsizi ve kahpesi olan bu su'i-kaste karşı bütün Türk Milletinin lânet yağdırdığı kara günlerden birinde, iki eli kanlar içinde azılı bir Taşnak cânisi ile kol kola vererek ecnebî bir mahkemenin karşısında efendisi ve metbuu olan Türkü tercih ve tahkire çalışmıştır.

İstanbul Dârü'l-fünûnundaki talebe ayaklanmasında, itiraz ve temyiz tanımayan gençlik mahkemesi ilk mahkûmiyet ilâmını bu günâhkâr müderrisin göğsüne yapıştırmış ve harîminden koparıp atmıştı.”

¹¹ *Tevhîd-i Efkâr Gazetesi*, 3 Nisan 1922; *Vakit Gazetesi*, 3 Nisan 1922; T. M. Göztepe, *age.*, s. 411 vd.

1.1.2. Dârü'l-Fünûn Grevinin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Gelişmeler

Edebiyât, Hukuk ve Fen Fakültelerinin bulunduğu Bayezit'teki **Zeynep Hanım Konağı**'nın hemen yanında bulunan **Dârü'l-Fünûn Konferans Salonu**'nda, 29 Mart 1922 tarihinde iki konferans verilecekti. Konferanslardan biri, Einstein'ın yeni buluşu olan İzâfiyet teorisiyle ilgili olup Tıp Fakültesi hocalarından Âkil Muhtar Bey tarafından verilecekti. Diğeri ise Edebiyat Fakültesi'nden Rıza Tevfik Bey tarafından verilecek olan *“Fuzûlî'nin İ'tikâdât-ı Hakimânesi”* adlı konferans idi.

Olay; Rıza Tevfik Bey'in konferansı sırasında başlamıştı. Konferansta söylenenler, bardağı taşıran son damla olmuş, İstanbul Dârü'l-Fünûn öğrencilerinin aylar süren haklı mücâdelesine neden olmuştu. Öğrenci hareketi, daha ilk günlerden itibaren ulusal basında ele alınıp işlenmiş, İstanbul ve hatta yurt gündeminde adından sıkça bahsettirmişti.

Rıza Tevfik Bey, konferansına başlarken salonun sağ tarafında Edebiyat Fakültesi öğrencileriyle askerî ve sivil olmak üzere kalabalık bir tıbbiyeli öğrenci grubu ve diğer fakültelerden gelen öğrenciler yerlerini almışlardı. Salonun sol tarafında ise Medresetü'l-Kuzat'ın öğrencileri oturmuşlardı.

Feylesof Rıza Tevfik Bey konuşmasının bir bölümünde; *“Fuzûlî Türk değildir, Acemdir!”* diye haddini aşan sözler sarfetmiş¹² ve bunun üzerine ve ön sırada oturan Süleyman Nazif Bey, ayağa kalkarak; *“Hatip Bey, yanılıyorsunuz. Fuzûlî Türktür ve Azerî Türklerindendir”* diye müdâhale etmişti. Bunun üzerine Rıza Tevfik Bey, sinirlenerek; *“Efendim, Türk değildir, eğer Türk olsa idi bir şi'irinde **“Türk dili şi'ir dili olmaya müsâ'it değilse de benim kudret-i şâirânem bu lisâna, bu kâbiliyeti bahşetmiştir”** demezdi. Hem efendim, Türk olsa ne çıkar? Siz Türkler, bir tek Fuzûlî'yi aranızda almakla ne kazanırsınız? İmâm-ı a'zâm da Türk değildir. Türkün asırlar boyu bileğinde salladığı kılıcından başka övünülecek nesi var? Siz Türkler, bugün hâlâ daha makarr-ı hilâfet-i İslâmiyye olan İstanbul'da oturabiliyorsanız, bunu düvel-i mu'azzamanın âlem-i İslâm'a karşı olan hürmetine borçlusunuz.”* diyerek, orada hazır bulunanları tahrik edecek şekilde cüretkâr bir konuşma yapmıştı.¹³

Konferans salonundaki öğrenciler, oldukça ağır ve Türk Milleti'ni rencide eden sözler karşısında galeyâna gelmiş ve elleriyle sıralara vurarak; *“Sus, namussuz, milliyetsiz herif!”* şeklinde protesto etmeye başlamışlardı. Rıza Tevfik Bey, hiç beklemediği bir tepki sonrasında çâreyi, salondan kaçmakta bulmuştu. Medresetü'l-

¹²Gotthard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)**, Ankara 1989, s. 177

¹³**Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 31 Mart 1922; **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 3 Nisan 1922; **Vakit Gazetesi**, 31 Mart 1922; **Yeni Şark**, 31 Mart 1922

Kuzâtın öğrencileri, Rıza Tevfik Bey'in anlattıklarını ve savunduğu düşünceleri desteklemiş olmalı ki; diğer öğrencilerle birbirlerine girmişler ve salon harp meydanına dönmüştü. Olay, bir gün sonra basında yer almış, Rıza Tevfik Bey'in konuşması da bazı gazetelerde yayınlanarak lehte ve aleyhte bazı değerlendirmeler yapılmıştı.¹⁴

Peyâm-ı Sabah, olayı, 1 Nisan 1922 tarihli nüshasında üçüncü sayfadan daha farklı bir şekilde vermişti. *“Dârü'l-Fünûndaki Konferans Hadisesi, Birkaç Gürültücünün Musanna' Patırtıları Suya Düştü”* başlığıyla verilen haberde *“ma'hud gazeteler”* diye nitelendirdikleri Kuvâ-yı Millîye yanlısı gazetelerin 29 Mart 1922 Çarşamba günü Feylesof Rıza Tevfik Bey'in Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi'nde *“Fuzûlînin İtikadat-ı hakimanesi”* hakkında verdiği konferansı ve *“bazı beyinsizlerin kopardıkları mürettep gürültüleri”* bahane ederek, O'na karşı çirkin bir takım tecavüzlerde bulunduklarını yazmıştı.

Ali Kemal Bey'in kaleminden çıktığı anlaşılan yazıda; Dârü'l-Fünûnu bir siyaset ocağına çevirmek isteyenlerin akıl ve iz'ândan uzak bir şekilde hareket ettiklerini, bunu ispat edebilmek amacıyla Feylesof Rıza Tevfik Bey'in konferansta yaptığı konuşmasının önemli bir bölümünü de yayınladıkları ifade edilmişti.

Peyâm-ı Sabah'ın bu haberinde; Feylesof Rıza Tevfik Bey'in, aşk hakkında psikolojik ve tasavvufî bir açıklama yaptıktan sonra **Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn**'unu tamamıyla **İran şairi Nizâmi-i Gencevî'nin Leylâ ve Mecnûn**'undan kopya ettiğini, bunu ispat edebilmek için konuşmacının her iki divândan sayısız örnekler verdiği belirtilmişti. Haberde, Feylesof Rıza Tevfik Bey'in konuşmasından şu pasajlara yer verilmişti: *“Evet efendiler, Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn'u, Nizâmi-i Gencevî'nin Leylâ ve Mecnûn ünvanlı eserinden aynen kopya etmiştir. İşte size her iki kitaptan alarak arz eylediğim misaller bu hususta hiçbir tereddüde meydan vermez. Bunu söylemekle Fuzûlî'yi küçültmek istediğimi zannetmeyiniz. Böyle bir zanda bulunanlar varsa evvel emirde söyleyeyim ki, tashih-i zehâb eylesinler. Zirâ bizzât şâir de kendi eserinde iddiâmı te'yid ediyor.*

(...)İçimizde Leylâ ve Mecnûn'un tercüme veya aynen kopya olduğuna hâlâ inanmayanlar varsa onlara her iki kitabın mukayese edilmesini tavsiye ederim. Zaten ben Nizâmi'nin eserini tercüme ettim. Yakında neşr edeceğim.

¹⁴**Tevhîd-i Efkar Gazetesi**, 31 Mart-3 Nisan 1922; **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 3 Nisan 1922; **Vakit Gazetesi**, 1 Nisan 1922; **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 1 Nisan 1922; **Yeni Şark** 31 Mart 1922; **Akşam Gazetesi**, 31 Mart 1922; **Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi**, 3 Nisan 1922

Efendiler, burada sırası gelmiş iken bir hakikati de söyleyeceğim. Ben serbest düşünür bir adamım.

Fuzûlî, eserlerinde tamamıyla İran rûhunu yaşamış ve yaşatmıştır. Geçenlerde gazetelerde Fuzûlî hakkında bir münakaşa cereyan etmiş, Fuzûlî'nin mezhebi mevzu-ı bahs olmuş, Fuzûlî'nin Şi'âü'l-mezheb olduğu muhakkaktır. Hatta size bir sırrı daha ifşâ edeceğim ki, şâirde biraz da Bektaşilik vardır. Bunları bir tarafa bırakalım. Yalnız, şurası muhakkaktır ki, Fuzûlî İran şuarâ ve üdebâsının tamamıyla taht-ı tesirinde kalmıştır. Bilirsiniz ki, İran'ın kadîm bir medeniyeti ve sanatı vardır.

Firdevdsiler, Hâfızlar, Sâdiler, Hayyâmlar vesâir şu'arâ ve hükemâ İran'ın şevâhık-ı edebiyesidir. Fuzûlî'nin bir "Sâkî-nâme"si vardır. Zannederim bu esere kimse dikkat etmemiştir. İnsan, Sâkî-nâme'yi okuduktan sonra şâirin İran rûhu ile düşünüp yazdığını tasdikte tereddüt etmez."

Rıza Tevfik Bey'in Fuzûlî hakkındaki bu sözlerinden sonra bazı sataşmalar olduğunu hatırlatan **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, bir kişinin ayağa kalkıp; **"...Feylesofun bu sözlerini kabul etmediğini ve Türkün de bir sanat ve edebiyatı olduğunu heyecan ve asabiyet içinde beyân ettiğini"** belirterek konferansın bundan sonraki bölümlerinde tansiyonun yükseldiğini dair başka örnekler de vermeye devam etmiştir. Özellikle, itiraz eden kişinin sözlerinden sonra birkaç kişinin ondan cesaret alarak, düşüncelerini açıkladıklarını ve sonrasında Rıza Tevfik Bey'in, büyük bir soğukkanlılık içinde; *"Efendiler, görüyorum ki, içinizden bazıları pek fazla heyecân ve asabiyete kapılarak söz söylemek istediler. Onları ma'zur görürüm. Çünkü, gençtirler. Dimağlarında gençlik kanı var fakat efendiler benim söylediklerim, lâf-ı güzâf değildir. Tetkikât ve vesâike müsteniddir. Ben serbest düşünür bir adamım. Bu sözlerimde Türklüğe karşı bir şemme-i hakâret yoktur. Ecdâdımızın Arap ve Acemden birçok şeyler aldığını inkâr değil, itiraf etmek bir fazilettir.*

Efendiler, ortada bir medeniyete-i İslâmiyye var ve bu medeniyet için Türk de Arap da Acem de çalışmıştır. Onu bunu tefrik gafletinde bulunmayalım. Biz çok hissi hareket ediyoruz. Bu hiç doğru değil. Ben burada siyasetten bahsetmiyorum. Burası ilim ve sanat ocağıdır. İddiâsı olanlar, sözlerini lâfla değil, vesâik ve edile ile isbât etmelidirler" şeklinde bir cevap vermek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Yine aynı gazete satırlarında Feylesofun bu sözlerinin, dinleyenler tarafından hararetle alkışlandığı ve akabinde ön sırada hatibin tam karşısında oturan bir kişinin ayağa kalkarak, heyecanla: *"Rıza Tevfik Beğefendi, ilminize hürmetim vardır. Fakat,*

burada beni birkaç söz söylemeğe icbâr eden nokta, Fuzûlî'nin bir Türk olmadığı hakkındaki iddiâdır. Sizin mevzuunuz “Fuzûlî'nin İtikâdât-ı Hakimânesi” idi. Halbuki, siz mevzu'dan büsbütün uzaklaştınız ve rûhumuzu rencide eylediniz. Ricâ ederim, söyleyiniz. Fuzûlî'nin mersiyelerinden, gazellerinden niçin bahs etmediniz. Okuyunuz, beyefendi, onları okuyunuz da hem şâirin rûhunu şâd ediniz hem de bizim Fuzûlî hakkındaki imânımızı sarsmayınız.” demek suretiyle karşı çıktığına dair ifadeler yer almaktadır.

Rıza Tevfik Beg, bunun üzerine söz olarak; “...**Bana Feylesof Rıza derler, başımı kesseniz ben yine fıkı-i sâbıkamdan dönmem! Çünkü söylediğim sözler öyle lâf değil hakikattir...**” demek suretiyle yaklaşık dört-dört buçuk ay sürecek bir olayın fitilini de ateşlemişti.¹⁵

İtiraz eden kişinin diğer gazetelerde ve hatıra sahiplerinin nakillerinde açıkça **Süleyman Nazif** olduğu belirtilmesine karşın **Peyâm-ı Sabah**'ta Süleyman Nazif ismine tesadüf edilmemesi oldukça şaşırtıcıdır. Zira; gazetenin haber kaynaklarının Süleyman Nazif'le ilgili bu bilgiyi atlaması imkânsızdır.

1.3. Edebiyat Fakültesi Öğrencilerinin Gerçekleştirdiği ilk Kongre ve Alınan Kararlar

Rıza Tevfik Bey'in haddi aşan bu sözleri ve konferans salonundaki olaylar, Dârü'l-Fünûn öğrencileri tarafından duyulunca, **31 Mart 1922** Cuma günü Edebiyât Fakültesi öğrencilerince bir kongre düzenlenmiş, olay protesto edilerek Rıza Tevfik Bey ile birlikte kuvây-ı millîye karşıtı Ali Kemal Bey, Cenab Şahabettin, Hüseyin Daniş ve Barsamyan Efendi'nin Dârü'l-Fünûndan uzaklaştırılmalarını istemişlerdi.¹⁶

Bu olay, bardağı taşıran son damla olmuştu. Nitekim, Ali Kemal Bey başta olmak üzere Cenab Şahabettin, Rıza Tevfik, Hüseyin Daniş ve Barsamyan Efendi'nin Dârü'l-Fünûn kürsülerinden söyledikleri sözler ve İstanbul'un işgâlinde beri yazdıkları yazılardan sonra cereyan eden son olay öğrencileri çileden çıkartmış ve **Dârü'l-Fünûn Grevi** diye bilinen öğrenci eylemini kaçınılmaz hale getirmiştir.

¹⁵Haberde, “Feylesof, Alkışlar Arasında Kürsüden İndi” denilmek suretiyle protestocuların etkili olmadığı ve herhangi bir olay yaşanmadığı vurgulanmak istemişti. Bkz., **Peyâm-ı Sabah Gazetesi** 1 Nisan 1922

¹⁶“Dârü'l-fünûndaki Hadiseler Münâsebetiyle”, **İkdâm Gazetesi**, 1 Nisan 1922; “İstanbul Dârü'l-fünûnunda: Herşeyden Evvel VaTanîni Düşünen Talebe Türklüğe Leke Sürmeğe Uğraşanları Kovdular”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 3 Nisan 1922; “Beş Müderris Hakkında Kat-i Münâsebet Kararı”, **Vakit Gazetesi**, 1 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûn Talebesi, Beş Müderrisle Münâsebeti Kesti”, **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 1 Nisan 1922;

1.3.1. Edebiyat Fakültesi Öğrenci Derneği Kongresi ve Boykot Kararı

Edebiyat Fakültesi öğrencileri, olayı kendi aralarında tartışıp karar verebilmek için bir kongre gerçekleştirmeyi zorunlu görmüşlerdi. Bunun için Türk ve İngiliz polisinin denetiminden uzak bir yer aramışlar, Dârü'l-Fünûn Coğrafya hocası olan Macit Bey'in enstitü binasında karar kılmışlardı. Daha doğrusu Macit Hoca, büyük bir fedâkârlık örneği sergileyerek, öğrencilerin toplanmalarına fırsat sağlamış ve salonu kendilerine tahsis etmişti.¹⁷

Macit Hoca'nın tahsis ettiği salonda gerçekleştirilen kongrede söz konusu beş hoca; olay, yer ve zaman belirtilerek suçlanmış ve hararetli nutuklar atılmıştı. Sonuçta; Edebiyât Fakültesi öğrencileri, kendi aralarında aldıkları bir kararla derslere girmeyeceklerini ilân etmişlerdi. Bu kararda, Necmettin Halil (ONAN)'ın çok büyük rolü olmuştu. Felsefe şubesi öğrencileri de Rıza Tevfik'in derslerine girmeme kararı vererek Edebiyât öğrencilerine destek vermişlerdi.

Edebiyât Fakültesi Öğrenci Derneği de genel arzu ve temayüle uyarak gerçekleştirdiği olağanüstü bir toplantıdan sonra Ali Kemal, Rıza Tevfik, Cenâb Şahabettin, Hüseyin Dâniş ve Barsamyan Efendi olmak üzere adı geçen beş profesörün üniversite hocalığından çıkarılmalarını, aksi takdirde Edebiyât Fakültesi öğrencilerinin derslere girmeyeceklerini ilân etmişti.

Dârü'l-Fünûn Edebiyât Fakültesi öğrencileri, gerçekleştirdikleri bu kongre sonunda oybirliğiyle alınan kararların bir bölümünde; *milliyet hislerine yabancı hocalar* olarak addettikleri Cenâb Şahabettin, Ali Kemal, Hüseyin Dâniş, Rıza Tevfik Bey ile Barsamyan Efendi'yi istifaya davet edip yalnız öğrenci olarak değil, *alelâde bir vatandaş olarak dahî kendileriyle münâsebette bulunmayacaklarını ilân* etmişler ve şu hususların altını çizmişlerdi:

1-Türk Dârü'l-Fünûnunu, Türk Milletinin ahlâk ve ilim müessesesi olarak bilen Edebiyât Medresesi(Fakültesi) öğrencisi, kendi samimi varlığı arasında, manevî heyecanların zevkinden mahrum, istiklâl, kudsiyet ve milliyet hislerine yabancı ve saldırgan şahsiyetleri görmekten elem duymaktadır.

2-Dârü'l-Fünûn gençliği, memleketin kamu vicdânında mahkûm edilmiş bulunan, fakat her nasılsa ahlâk ve irfân ocağına sokulmuş olan bu efendilere karşı nefret ve tiksinti (istikrâh) duyduğunu beyân eder.

¹⁷Kâzım İsmail Gürkan, *age.*, s. 17; Mahmut Goloğlu, *age.*, (Hilmi Ziya Ülken'in hatıralarından) s. 418

3-Kongrece seçilmiş bir heyetin Cenâb Şahabettin, Barsamyan, Ali Kemal, Rıza Tevfik ve Hüseyin Dâniş Beylere bu kararı tebliğ ile istifâya dâvet ve talebenin ilim ve irfân namına değil, alelade bir vatandaş sıfatıyla dahî kendileriyle münâsebette bulunamayacaklarını ilân eder.

Yayınlanan kararların sonunda da; “Müderris ve muallimlerine karşı sonsuz hürmet hisleriyle bağlı olan Dârü’l-Fünûn öğrencisi, kendini en haklı ve zorunlu bir takım kararlar almaya sevk eden mühim bir durum karşısında kalmıştır. Yayınladığımız kararları Meclis-i âlinize arz ederken bu sözlerimizin mukaddes ve haklı galeyânımızın bir aksi olarak telâkkî ve kabulünü istirhâm eyleriz” denilerek, boykotun hocaların tamamına karşı başlatılan bir hareket olarak algılanmaması gerektiğini ifade etmek zorunda kalmışlardı.¹⁸

Öğrenciler; kongrenin ve orada alınan kararların, aceleyle ve düşünülmeden alınan kararlar olmadığını, öteden beri adı geçen hocaların davranışlarına karşı biriken kin ve nefret duygularının bu sonucu ortaya çıktığını ifade etmişlerdi.

1.3.2. Edebiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dersleri Boykot Etmeleri

Öğrenciler, aldıkları kararları, Müderrisler Meclisi (Profesörler Kurulu)ne sunulmak üzere bir bildiri ile Fakülte Dekanı (Reisi) İsmayıl Hakkı (BALTACIOĞLU) Bey’e vermiş, ayrıca adı geçen hocalara da iletmışlerdi. Bu suretle boykot, resmen başlatılmıştı.¹⁹

Rıza Tevfik Bey ertesi günü okula geldiğinde sınıfı boş bulmuştu. Öğrenciler, karlaştırıldığı veçhile hocanın dersine girmemişlerdi.²⁰ Edebiyât Fakültesi öğrencilerinin almış olduğu karar, Edirneli Muhtar isminde bir talebe tarafından hocaya elden verilmiş, hoca bunu okuduktan sonra hiç bir şey söylemeden fakülteyi terk etmişti. Rıza Tevfik bundan oldukça etkilenmiş ve “*Efendiler Koğuşunuzu Terk ediyorum*” başlığıyla bir yazı kaleme almıştı. Yazı bir sonraki gün Peyâm-ı Sabah gazetesinde yayınlanmıştı.

Rıza Tevfik, baştan sona şikâyet ve sitem dolu olan bu uzunca yazısında, boykota katılan öğrencileri “*âsî*” olarak nitelendirmiş ve sınıflarını da *tulumbacı koğuşuna* benzetmişti. Yazının sonunda ise “*Hamd olsun ki; koğuşunuzdan*

¹⁸İkdâm Gazetesi, 1 Nisan 1922; Hakimiyyet-i Millîye Gazetesi, 3 Nisan 1922; Vakit Gazetesi, 1 Nisan 1922; Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 1 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 31 Mart 1922; Akşam Gazetesi, 31 Mart 1922; Tercümân-ı Hakikat, 31 Mart 1922

¹⁹Kâzım İsmail Gürkan, age., s. 18; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 31 Mart 1922; İleri Gazetesi, 2 Nisan 1922; Vakit Gazetesi, 2 Nisan 1922; Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 2 Nisan 1922; Yeni Şark, 3 Nisan 1922

²⁰Vakit Gazetesindeki haberde; “Dün Dârü’l-Fünûnda Rıza Tevfik Bey’in Mâ-ba’dü’t-Tabîyye Dersi Vardı. Rıza Tevfik Beg Dersine Gelmemiştir.” denilmektedir. Bkz., Vakit Gazetesi, 2 Nisan 1922

ayrılırken gözümün arkada kalacağı tek bir hatıra bırakmadınız” diyerek istifasını açıklıyordu.²¹

Rıza Tevfik Bey’in konferanstaki konuşma metni de Peyâm-ı Sabah’ta iki gün boyunca yayınlanmıştı. Gazetede özellikle *Leylâ ve Mecnûnun* kimden etkilenecek yazıldığı üzerinde duruyordu: “Fuzûlî Leylâ ve Mecnûnunu Nizâmî-i Gencevî’nin *Leylâ ve Mecnun* adlı kitabından kopya etmiştir. Bunu söylemekle Fuzûlî’yi küçültmek istediğimi zannetmeyiniz. Leylâ ve Mecnun’un kopya olduğuna inanmayanlar varsa onlara her iki kitabın mukayese edilmesini tavsiye ederim. Ben serbest düşünen bir adamım. Size bir hakikati daha söyleyeceğim. Fuzûlî eserlerinde tamamıyla İran rûhunu yaşatmıştır. Şî mezhebinden olduğu da muhakkaktır. Fuzûlî, İran şu’arâ ve üdebâsının tamamıyla taht-ı te’sîrinde kalmıştır. Bilirsiniz ki; İran’ın kadîm bir medeniyeti ve sanatı vardır.” denilerek Fuzûlî’nin Fars kültürünün etkisi altında kalmasının çok normal olduğu ifade edilmişti. Gazetede ayrıca, Rıza Tevfik’in konferansının alkışlarla bittiği yazılarak büyük bir abartı yapılmıştı.²²

Rıza Tevfik ve Hüseyin Dâniş, öğrencinin bu ilk feverânında: “**bizi istemeyen öğrenciye ders vermeyiz**” diyerek istifâlarını verme cömertliğini göstermişler ve Dârü’l-Fünûndan çekilmişlerdi.

Öğrenciler, bundan sonraki mücâdelelerini daha ziyâde Ali Kemal ve Cenab Şahabettin’e karşı yoğunlaştırmışlardı.²³ Ali Kemal, gelişen olayları ve öğrencinin tepkisini hiçe sayarak Siyasî Tarih dersini vermek üzere Dârü’l-fünûna gelmişti. Ali Kemal Bey, bir tatsızlık yaşanabileceği yolunda resmî kanallardan ikâz edilmesine karşın, o gün, Dârü’l-fünûn’daki “**Siyâsî Tarih**” dersine gelmişti.

Hocayı, Edebiyat Fakültesi öğrencileri boykot ediyordu, ama bunların dışında kalan Öğrenciler de vardı. Bu öğrenciler, çeşitli nedenlerden dolayı derse girmeyi tercih etmişlerdi. Boykotu başlatan öğrenciler, derse giren öğrencileri de ikna ederek dışarı çıkartmışlardı. Ali Kemal Bey geldiğinde ise kendisini ve girdiği dersi boykot ettiklerini, buna öğrencilerin karar verdiğini hatırlatmışlardı. İkdâm Gazetesi’nde yer alan bir haberde; Dârü’l-fünûn Edebiyât Fakültesi öğrencisinin 3 Nisan 1922 günü sabahı Siyâsî Tarih dersanesi önünde toplandıklarını, derse gelen müderris Ali Kemal’in

²¹ “Efendiler Koğuşunuzu Terk ediyorum”, **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 31 Mart 1922; Göztepe, **age.**, s. 408

²² Rıza Tevfik’in konferans metni, 31 Mart 1922 ve 1 Nisan 1922 tarihli **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**nde yayınlanmıştır.

²³ **İkdâm Gazetesi**, “Edebiyât talebesi hiçbir derse girmeyecek”, “Beş müderristen ancak ikisinin isti’fâsı talebeyi tatmîn etmiyor ve talebe diğerlerinin isti’fâlarına kadar hiçbir ders ta’kib etmemeyi taht-ı karara alıyor” başlıklarıyla öğrenci boykotunun boyutlarını ve katedilen mesafeyi açıklıyordu. Bkz., **İkdâm Gazetesi**, 6 Nisan 1922; Göztepe, **age.**, s. 412

kapının üzerinde kendisini istifaya davet eden yazıyı görmezlikten gelerek kürsüye geçtiğini bildiriyordu. Ali Kemal Bey'in kürsüde on dakika kadar öğrenciyi derse beklediğini fakat öğrenciden hiç birinin dersine iltifât etmediğini haber yapan gazetede ayrıca; Edebiyât şubesi öğrencilerinden birisinin hocanın yanına giderek, O'nu oldukça kibar bir şekilde öğrencinin aldığı karardan haberdar ettiği yazılı idi.

Ali Kemal Bey de oraya kendileri için gelmediğini bilâkis harekete muhalif öğrenciler için geldiğini belirtecek şekilde; *“beni, karara muhalif öğrenciler davet etmişti. Onlar nerede ?”* diye sormuş ve daha sonra Dârü'l-fünûndan uzaklaşmıştı.²⁴

Vakit Gazetesi de **“Dârü'l-fünûnda karar perşembeden beri tatbikte, sınıflar bomboş”** başlığıyla öğrenci hareketinin 30 Mart Perşembe gününden itibaren uygulandığını açıklıyordu. İlgili haberde, *“Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi öğrencisinin açıklamalarına rağmen Avrupa ve Türkiye Münâsebâtı Tarihi müderrisi Ali Kemal Beg dün tarih şubesine ikinci salondaki dersine gelmiş ve sınıfı boş bulmuştur. Öğrenci ve sâmi'in(dinleyiciler) sınıfın önündeki havluda dolaşmakta ve medresedeki cereyânın derecesi üzerine konuşurken, müderris sınıfta birkaç dakika kadar yalnız başına beklemiş ve kimsenin gelmediğini ve gelmeyeceğini anlayarak çekilmiştir. İngiliz Edebiyatı muallimi Parsamyan Efendi de ikinci saatteki dersine gelmiş ise de hiç kimseyi bulamamıştır. Bunun zaten öğrencisini birkaç sâmi teşkil etmekte idi. Bu sâmilere de bittabii Parsamyan Efendi'nin dersine gitmemişlerdir. Bu suretle müderrislere karşı verilen karar tamamen tatbik edilmektedir. Cenâb Şahabeddin Bey'in perşembe günkü Rıza Tevfik, Hüseyin Dâniş, Parsamyan ve Ali Kemal Beylerin de bu hafta içerisindeki derslerine hiçbir Dârü'l-Fünûn öğrencisi ve sâmi'inden kimse girmemek suretiyle kararın pek kati olduğu anlaşılmaktadır.”* denilerek ilk günden itibaren öğrenci hareketinin başarısı değerlendirilmiştir.²⁵

1.4.Edebiyat Fakültesi Müderrisler Meclisinin Öğrenci İddiâlarını Görüşmesi

1.4.1.Edebiyat Fakültesi Dekanı İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu) Bey'in Öğrenci Grevi ile İlgili Görüşleri

Edebiyat Fakültesi öğrencileri, protestolarını Edebiyat Fakültesi dekanına bildirmesine rağmen, Edebiyât Fakültesi meclis-i müderrisîni (Profesörler Kurulu)

²⁴İkdâm Gazetesi, 4 Nisan 1922; Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, (A.Ü. TİTE. ARŞ.), Sıra No:1143, Kutu No:57, Belge No: 130; Ali Kemal Bey, bir tatsızlık yaşanabileceği yolunda resmî kanallardan ikâz edilmesine karşın, o gün, Dârü'l-fünûn'daki dersine gelmişti. Derse giren öğrenciler de vardır. Fakat, boykotu başlatan öğrenciler, buna karar verdi” demişlerdi. Bkz., **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 4 Nisan 1922; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 4 Nisan 1922;

²⁵“Dârü'l-fünûnda Karar Perşembeden Beri Tatbikte, Sınıflar Bomboş“, **Vakit Gazetesi**, 4 Nisan 1922

konuyu görüşmek ve öğrencinin sorunlarının nereden kaynaklandığını araştırmak için henüz toplanmamıştı. Bu arada gazetelerde fakülte dekanı **İsmayıl Hakkı (BALTACIOĞLU) Bey**'in bir mülâkatı çıkmıştı. Vakit Gazetesi'nin muhabiriyle İsmayıl Hakkı Bey arasında yapılan mülâkatta fakülte dekanlığınca olayın nasıl karşılandığı sorulmuş ve şu cevap alınmıştı:

“Olayı, öğrenciler tarafından meclis-i müderrisîn başkanlığına yazılan bir protesto bildirisiyle öğrendim. Protestoyu gerektiren sebepler ve olaylar tamamıyla meçhuldür. Gerekçeleri belirten bir yazı getirmediler. İzzet-i nefis-i millîyi yaralayacak bir sebep mevcut ise Dârü'l-Fünûn öğrencisinin hassas davranmasını gayet doğal karşılarım.”

Söz konusu mülâkatta cevabı aranan bir başka soru da “Öğrencilerden istenilen açıklamaların ne gibi delillere dayanması gerektiğine” dairdi. Fakülte dekanı da “Protesto metninde kutsî ve millî hislere yabancı ve ters düşen kişilerden” bahsedildiğini, hocalar hakkında ortaya atılan ağır iddiaların, öğrenciler tarafından zaman ve mekân gösterilerek delilleriyle birlikte kendilerine ulaştırılmasını istediğini ve bu delilleri beklediğini söylemişti.

Sorulan sorulara verilen cevaplardan kolay kolay bir sonuç alınamayacağı anlaşıyordu. Zirâ; müderrislerle ilgili bariz deliller getirildiği takdirde izlenecek yolun ne olduğu ve soruşturmanın esaslarının nelerden ibaret olacağı bu düşünceyi kuvvetlendiriyordu. Dekana göre, bir müderrisin Dârü'l-fünûn'dan çıkarılması için dört gerekçe olduğunu belirterek şunları sıralamıştır:

1-İstifa,

2-Devamsızlık

3-Mesleğin şeref ve haysiyetini ihlâl edecek bir hâl ve hareketin zuhuru,

4-İlmî yetersizlik. Bunun da Meclis-i Müderrisîn ve Dârü'l-fünûn Divânının üçte iki çoğunlukla karar verbileceğini ve Maarif Nezaretince de onaylanması gerektiğini ifade etmiştir. Fakülte dekanı son olarak kendi düşüncelerini ve olaydan ne anladığını açıklarken şunları söylemişti:²⁶

“Sırf şahsî bir fikir olarak söylüyorum: Dünyanın hangi Dârü'l-Fünûnunda olursa olsun böyle bir olaya dikkat etmek gerekir. Çünkü doğru, yanlış gençliğe ait bir psikolojinin, bir infîâlin eseridir. Dışarıda görüştüğüm kişilerden bazıları bunu bir Dârü'l-Fünûn olayı olarak değil, alelâde bir okul-öğrenci meselesi gibi görüyor. Bu yanlıştır.

²⁶Vakit Gazetesi, 2 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 3 Nisan 1922; İkdâm Gazetesi, 3 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 3 Nisan 1922

Hattâ umumî konferanslarda bir itiraz ve münakaşa kapısı açılrsa bir kısım insanlarda merak, araştırma ve takip hisleri yerine derhal bir telâş, endişe ve korku oluşur. Dârü'l-Fünûn hayatı bir lisenin sâkin hayatına benzetilemez. Kendisine mahsus fikri ve hür hamleleri vardır ve öylece anlaşılmak icap eder. Bununla beraber Dârü'l-Fünûnda her hareketin, her tarz serbestinin taraftarı olduğum anlaşılsın. Okula devam etmeyen öğrenciler hakkında bir şey yapmayacağım. Cenab Şahabeddin'in Türklerin bilimde yetenekleri olmadığı yolundaki görüşlerine katılmıyorum. "

Aynı tarihli gazetede Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Talebe Derneğinin bir açıklaması da yayınlanmıştı. İlgili açıklamada, Fransızca İstanbul Gazetesinin 31 Mart 1922'de "*Dârü'l-Fünûn 'da Siyâset*" başlığıyla yayınlanan yazı ile bir gün sonra 1 Nisan 1922 tarihli Peyâm-ı Sabah Gazetesinde çıkan bir takım iddiaların asızsız olduğu ifade ediliyor ve şöyle deniliyordu:²⁷

a-Karar bütün Edebiyat Fakültesi öğrencisinin kararıdır. İttifâk-ı ârâ (oybirliği) ile ittihâz edilmiştir.

b-Verilen karara telebeden gayrı hiçbir kuvvetin tesir ve teşviki yoktur. Aksini kemâl-i nefretle reddederiz.

c-Bu hareket, isimleri mezkur eşhas tarafından defaatle rencide edilen millî hissiyatımızın muhik bir aksü'l-amelidir.

Öğrenciler, yayınladıkları bu bildiriyle, hiçbir zümre ve kimse tarafından yönlendirilmediklerini, hiçbir cereyânın etkisi altında kalmadıklarını sadece millî vicdânlarının sesine kulak verdiklerini ifade etmişlerdi.

1.4.2.Edebiyat Fakültesi Öğrencilerinin, İthâmlarını Yazılı Hale Getirmeleri

Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu nezdinde yapılan protestoda yeteri kadar delil bulunmadığı gerekçesiyle iddialarının kabul görmediğini düşünen öğrenciler, Fakülte Profesörler Kurulu²⁸ ve Dârü'l-Fünûn Divânı(Senatosu)na aynı zamanda verilmek üzere bir "*ithâm-nâme*" hazırlamaya başlamışlardı.

²⁷**İkdâm Gazetesi**, 2 Nisan 1922; **Vakit Gazetesi**, 2 Nisan 1922; **İleri Gazetesi**, 2 Nisan 1922; **Akşam Gazetesi**, 2 Nisan 1922

²⁸Profesörler kurulu 27 kişiden müteşekkil olup üçte iki üyenin oyu lehte veya aleyhte bir araya geldiği takdirde verilecek karar geçerli olabilecekti. Fakat, Rıza Tevfik ve Hüseyin Dâniş Beyler istifasını vermiş olmalarından dolayı kurul üyelerinin sayısı düşmüştü. Ayrıca, söz konusu olayda suçlanan Ali Kemal Bey, Cenâb Şahabettin Bey ve Barsamyan Efendi'nin bu toplantıya kurul üyesi olarak katılmamaları ve oy kullanmamaları gerekiyordu. Üyelerden Sadi Bey de Avrupa'da bulunduğu için ekseriyet-i sülûsân sayısı on beşe kadar düşüyordu. Bkz., **Vakit Gazetesi**, 19 Nisan 1922

1.4.2.1. İthâm-nâmenin Hazırlanması için Oluşturulan Öğrenci Konseyi

Alınan karar doğrultusunda 3/4 Nisan 1922 gecesi, suçlanan profesörler hakkında gazete koleksiyonlarından²⁹ araştırma yapıp ithâm-nâme'yi kaleme almak üzere oluşturulan konseye Reşat Şemsettin(SİRER) Bey, Esat Bey, Sedat Bey ve Necmettin Halil Bey seçilmişlerdi.

İthâm-nâmenin hazırlanması hususunda çok sayıda öğrenci görevlendirilmişse de büyük bir bölümünün Reşat Bey'in kaleminden çıktığı bilinmektedir. Edebiyat Fakültesi öğrenci derneğinin en önemli isimlerinden olan Osman (HORASANLI) Bey, Reşat Bey'in yazım heyetine nasıl dahil olduğunu şöyle anlatmaktadır:³⁰ “...Efkâr-ı umûmîyeyi tenvîr için bir beyân-nâme neşrine karar verdik. Vahdeddin taraftarı gazeteler durmadan aleyhimizde yazıyorlardı. Bir akşam Halil Vedat, ben, Esat Altan, Sedat toplandık. Beyân-nâmenin şeklini ve yazılmasını Halil Vedat’a havâle ettik. Gece Yüksek Öğretmen Okulu yatakhane sine döndüğümüzde merhûm Reşat Şemsettin (Sirer) heyecanlandı, yazı işine iştirâk edeceğini söyledi. Memnuniyetle kabul ettik. Beyân-nâmenin mühim bir kısmını o kaleme aldı. Beyân-nâme gazetelerde neşredildi. Reşat, Dârü'l-Fünûndan çıkarılmasını istediğimiz müderrisler için “**chancree**” kelimesini kullanmıştı. Rıza Tevfik, gazetede yayınlanan beyân-nâmemizi tenkit etti ve bilhassa bu kelime için teessüf ve teessürlerini bildirdi.”

1.4.2.2. Edebiyat Fakültesi Öğrencilerinin Hocaları Hakkındaki İthâm-nâme

Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi öğrencisi, taleplerinin sebeplerini açıklayan bir ithâm-nâme hazırlayıp 4 Nisan 1922 sabahı Profesörler kuruluna ve senatoya sunmuşlardı.³¹

Edebiyat Fakültesi Profesörler kurulu aynı gün saat 13:00’da Fakülte Dekanı Eğitim Müderrisi İsmail Hakkı Bey başkanlığında toplanarak bu konuyla ilgili hararetli görüşmeler yapmıştı. Toplantının ilk bölümünde Felsefe şubesi profesörlerinden İzmirli İsmail Hakkı, Ahmet Naim, Rıza Tevfik, Muallim İzzet, Mehmet Emin, Şekib, Necmeddin Sadık, Ali Haydar, Edebiyat şubesi profesörlerinden Ferid, Necib Asım, Yahya Kemal, Fuat, Cenab Şahabeddin, Hüseyin Daniş, muallim Cemil ve Şerif Beyler ile Barsamyan Efendi, Tarih şubesi profesörlerinden Şemseddin, Ahmet Tevfik, Ali Reşat, Ali Kemal, Behçet, Fazıl Nazmi Beyler ve Avram Galanti Efendi hazır bulunmuşlardı.³²

²⁹ Öğrencilerin yararlandığı gazete koleksiyonu, Vakit Gazetesine aitti. Bkz., Gürkân, **age.**, s. 25

³⁰ Osman Horasanlı, öğrencilerin hazırladığı ithâm-nâmenin büyük bir bölümünü Reşat Şemsettin Sirer’in hazırladığını, yıllar sonra Mahmut Goloğlu’na verdiği hatıralarında belirtmişti: Bkz., Goloğlu, **age.**, s. 417 vd.

³¹ “Dârü'l-fünûn Hadisesi: İstenmeyen Müderrisler Hakkında Milliyet Davası Uğrunda Talebinin Serd Ettiği İddiaların Tetkiki, Dârü'l-fünûnda Beş Müderris Neden İstenmiyor?”, **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûn Talebesinin İthâm-nâmesi”, **Vakit Gazetesi**, 5 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûn Talebesi, İthâm-nâmelerini Dün Müderrisler Meclisine Verdiler”, **İleri Gazetesi**, 5 Nisan 1922

³² “Dârü'l-fünûn Hadisesi: İstenmeyen Müderrisler Hakkında Milliyet Davası Uğrunda Talebinin Serd Ettiği İddiaların Tetkiki, Dârü'l-fünûnda Beş Müderris Neden İstenmiyor?” **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922

Öğrencilerin suçladıkları hocalarla ilgili hazırladıkları ithâm-nâmede şu düşüncelere yer verilmişti: “Kader (Takdîr-i-ezelî), İstanbul Türk Dârü'l-Fünûnu'nun Edebiyât Fakültesi kız ve erkek öğrencilerini bir takım kararlar almaya zorlayan acı olaylarla yüz yüze bıraktı. Öğrenciler kendilerini zorunlu olarak harekete geçiren bu sebepleri Profesörler Meclisine arz eder:

Türk örf ve adetinın gereklerine uyarak, validelerinin kendilerine telkin edeceği ilk ahlâkî prensipleri kabul edebileceği bir tarihten itibaren, her Türk çocuğu mukaddes saydığı kavramlar arasında Hoca'ya da peder ve validesi yanında bir müstesna mevki ayırır ve kendi üzerindeki hak ve emeğini duygularının en minnettâr şekliyle ifade eder. Dârü'l-Fünûnun Edebiyât Medresesinde okuyan kız ve erkek öğrencileri, ecdâdının ortaya koyduğu bu ahlâkî kurallara sahip çıkıp devam ettirmeyi görev bilmiştir.

Öğrencilerin şimdiye kadar devam eden miskinlikleri, bu hususta hocalarının da onayını kazanacak bir takım kararların alınmasını zorunlu hale getirmişse, kabul etmek gerekir ki, bu acele verilmiş hükümlerin ötesinde, aklın ve ahlâkın rehberliğiyle alınmış bir karardır. Kezâ; öğrenciler, aşağıda sayılan nedenlerden dolayı bütün hocaların da kendilerini onaylamaları suretiyle fikirler arasında tam bir uygunluğa ulaşılacağına emindir.

Eğer gözlerimizi üç yıl öncesine çevirecek olursak, Türk tarihinin talihsizlikler ve felâketlerle dolu olan döneminin en son devresine ulaştığımızı görürüz. Elem ve musibetlerle dolu bir harp, Türk milletini zayıf ve güçsüz bırakmıştı. Dünyayı saran düşmanlık, her vesile ile mensup olduğumuz millettten istiklâl ve hayat hakkını elinden almaya ahd etmiş ve bu ahdini yerine getirmek için uğraşmaktan geri kalmadığını da ortaya koymuştu.

Mensup olduğumuz milletin elinden her türlü maddi silâhların alınmaya çalışıldığı böyle bir tarihte, bize kurtuluş ümidi aşılacak yalnız bir yol vardı. Bu da zinde bir maneviyât ve imândı. Her mahkûma hürriyetini iade eden ve her kanlı galebenin kurduğu tahtı çökerten bu silâhlara sahip olmak isterdik.

Her kanlı facianın sonrasında ve her yeni felâketin başlangıcında bunu teselli edecek ve bize ümit ve imân telkîn edecek bir sığınak, bir kaynak aradık. Bu aradığımızı, milletin düşünen beyni olan Dârü'l-Fünûnun ilim kürsilerini işgal eden büyük hocaların şahsiyetlerinde bulabileceğimizden emindik. Bize hakikaten bu ümit ve imânı aşılama yetkisini kendilerinde bulabilecek olan şahsiyetler, ancak onlardı.

Hocalarımızdan önemli bir bölümü, şefkatli bir babanın teselli edici ve ümit verici özellikleriyle bunu gerçekleştirdiler. Karanlık gecelerde bir aydınlık sabahın varlığından bizi haberdar ettiler. Bahtsız milletimiz için aşk hissini aşıladılar.

Hocalarımızdan birkaç tanesi, diğer arkadaşlarının soylu ve iyiliksever özelliklerinin aksine doğru yoldan saptılar. Bunların derslerinde öğrenciler, ümitlerin zaman zaman kırıldığını, ümitsizlik duygusuyla maneviyâtın biraz daha ele geçirildiğini duydular. Çünkü onlar, kendilerinin ve öğrencilerin mensup olduğu cemiyetin, din ve millet gibi en kutsî ve en ulvî kavramlarını önemsemediler.

Öğrenciler, bu hocaların pek çok defa milliyetlerini aşağıladıklarını gördüler. Pek çok defa kendi milletlerinden ve onun her meziyetini inkâr eden ve onun bin türlü şaibelere bulaştığını göstermek isteyen bu adamlardan feyz alamayacağını iyice anladı....

Öğrenciler, millî onurunu savunmak için cömertçe kanını akıtan büyük ve asil milletin bugünkü hayat ve memat mücadelesinde arkasından dudağını büken, milleti ve o milletin büyüklerini alaya alan ve küçük gören birkaç çocuğunun bu tarz hareketi karşısında kayıtsız kalamazdı.

Millet, kalbine bastırarak başının üstüne çıkarttıktan sonra kendisini inkâr eden çocuklarının vefasızlığı ve sadakatsizliği karşısında ne kadar talihsiz ve ne kadar üzüntülü ise öğrenciler de bütün bu elim ve fecî olayların bizzat müşâhidi olduğundan dolayı o kadar talihsiz ve üzüntülüdür. Ey saygıdeğer hocalarımız! Sizlere arz ederiz ki, bu andan itibaren artık öğrenciler, onlardan feyiz dilenmeyecektir. Onlara tabi olmayacak, onlarla birlikte hareket etmeyecektir.

Milletin daha sadık, daha vefalı bir evlâdı olabilmek için milletin değerini ve şânını küçük düşüren eski hocalarına karşı kendilerini bağlı saymayan gençlik; vicdanından kopup gelen buyurucu bir nidâyla ahlâkî görevinin şeklini tayin etmiş ve bu adamlarla her türlü ilişkisini kesmiştir. Bu suretle üzerlerine düşen ahlâkî farizâların binde birini dahi yerine getirebilmiş ise kendilerini bahtiyâr addeder.

Ey büyük ve asil hocalarımız,

Sizlere arz ederiz ki, kalplerimizi sızlatan elim bir kararı kabul ederken bütün maneviyâtımızı sarsan mukaddes kavramların birbirlerine karıştığına şahit olduk.

(...)

Muhtelif tarihlerde vicdanımızı yaralayan ve nihayet sabır ve tahammülümüzün sınırlarını yikan eski hocalarımız, siyasî sınırlar içinde değerlendirilmemiş daima ahlâkî vicdânın terazisinde tartılmıştır.

Sayılmayacak kadar sataşma ve düşmanlıklardan birkaç tanesi üzerinde hocalarımızın nazarı dikkatini celb eder, üzerlerine düşen tarihi vazifeye davet ederiz:

1920-1921 ders yılı yaz döneminde sözün Kadisiye muhârebesine geldiği bir İran Edebiyâtı Tarihi dersiydi. Bu dersten önce ve onu takip eden daha birçok derste olduğu

gibi, o derste de Müslüman Türk Dârü'l-Fünûnunda büyük bir feyz ve edep kürsüsünden nur ve hakikat bulacağı ümidiyle dersaneye giren öğrenciler, dersin sonunda mukaddesât-ı millîyesinin aşâğılanması ezginliğiyle başını önüne eğerek dersaneyi terketmişti.

Ey aziz ve büyük hocalar! İlâ-yı kelimetullah için seve seve kanlarını fedâ eden büyük İslam mücâhitlerini çapulcu diye göstermek isteyen bir ilim olmaz olsun!

On beş asırdan beri yaşayan ve ölen ve Kelime-i Vahdâniyyet etrafında toplanan milyonlarca müslümanın hâtırlarının yâd edilmesiyle heyecanların en yücesiyle duyulandıkları Hazreti Ömer'den alaycı bir dille bahseden ağızdan serpilecek feyizlere yazıklar olsun!

İlimlerin en iyisi ahlâkı yıkmayan, mukaddesatı çiğnemeyen ve şeytanî hırsa alet olmayandır. Öğrencilerden o anda beklenen yegâne hareket, Dârü'l-Fünûnunda ders vesilesiyle zehir saçan bu ağızı susturmak olacaktır. Fakat öğrenciler bir çok defalar olduğu gibi, bu defa da sabır ve tahammül gösterdi. Bu defa da sustu. Öğrenciler, İran Edebiyatı dersinde yalnız mukaddesatının hakarete uğramasına değil, defalarca tarihî hakikatlerin de alaya alınması ve küçük düşürülmesi maksadıyla tahrif edildiğine şahit oldu.

1921-1922 kış sümestrinde sözün Osmanlı Saltanatına geldiği bir dersti. Öğrenciler, müderristen Saltanat-ı Seniyyeyi kuran Sultan Osman'ın pederi Ertuğrul Gâzi'nin “Bir Tatar Yavrusu” olarak vasıflandırıldığını duymuşlardı. Benzerleri arasından seçilmiş bulunan bu misal, yalnız bir tarihî hakikatin tahrif edildiğini göstermekle kalmıyor. Daha ziyade bu olay bir yönden, Türk kavminin diğer yönden de Osmanlı Sultanları ile atalarının küçümsenmesi nedeniyle son derece dikkat çekicidir.

Türk Dârü'l-Fünûnunun büyük bir feyz ve edep kürsüsünü işgal eden İran Edebiyatı Tarihi Müderrisi, Türk milletinin yalnız gençlerinin mukaddesatını küçük düşürüp hislerini yaralamakla yetinmedi. Bu sınırı da aşarak daha yayınladığı bir manzumesiyle Türk milletini her türlü feyz ve kabiliyetten mahrum bir derbeder ve gelip geçici bir işgâlcı olarak tanımlamaya çalıştı. İlim ve medeniyet sahasında ortaya hiçbir şey koymadığını söyledi.

Aralarında hocalarımızın da bulunduğu bir çok Türk düşünürü, büyük milletlerine, tarihlerine ve görkemli medeniyetlerine yapılan bu haksız tecâvüze karşı isyân ettiler.

Günlük gazetelerde yayınladıkları makalelerle Müslüman Türk Dârü'l-Fünûnunda büyük bir kürsiyi işgal eden bu saldırganın yalnız gençlerine feyz ve edep telkin edeceği milleti; tahkir ve tezyif etmekle kalmadığını, aynı zamanda belki daha ziyade güneşin nuruna karşı gözlerini yuman bu adamın en bariz tarihî hakikâtları bile inkâr ettiğini isbât ettiler. Eğer bizim büyük muhterem hocalarımız, İran Tarih ve Edebiyatı Müderrisinin

Türk vicdanında açtığı derin yaraları daha iyi görmek isterlerse lütfen hareketi bütün ayrıntılarıyla duymuş, yazmış ve reddetmiş hocalarımızı dinlesinler. Onlar, bu olayı kendilerine bütün çıplaklığıyla açıklayabilirler.

Milletimizin vicdanına yapılan bu hakaretin acısını duyan her Türk, Hüseyin Dâniş Bey'i tanımamayı ve ona selâm vermemeği görevlerin başında saymak zorundaysa öğrenciler de eski hocalarıyla tanışmamayı ve artık ondan bir şey dinlememeği üzerine düşen vicdanî ve ahlâkî farizaların birincisi olarak telâkki etmektedirler.

Allah ve masum millet şahit olsun ki; büyük hocalarımız siz de şahit olunuz ki; biz bu görevi yapacağız ve asla dönmeyeceğiz!

Dilekçemizde hicranlarımızın ve elemelerimizin en şiddetlisini nakle yeni başlıyoruz. Edebiyât medresesi talihsiz ve kederlidir ki, hayatlarının bir safhasında Ali Kemal Bey'den ilim öğrendik. Bu suretle de Ali Kemal Bey'in ismini işittiği zaman nefret ve tiksintiyle titreyen Türk milletinin okuyan gençliğini temsil ettik.

Türk milleti, kendisini halsiz ve zayıf bırakan uzun ve büyük harplerden yaralı olarak çıktığı bir anda tarihin kendisini karşılaştırdığı düşmanların en sefil ve en düşüğüne, en fırsatçısına rast geldi.

(...)³³

Hoca efendiler, düşünce hürriyetiyle hıyânetin sınırını ayıramayan bu adamı millet; en gaddar bir düşman şahsiyet olarak gördü. Tarih; milletin önem verdiği bir makama çıktıktan sonra bu kadar hainlik yapan ilk adam olarak Ali Kemal Beyi kaydediyor.

Biz Allahü azimü's-şânın eltaf-ı süphaniyesinden istirhâm ve istida ediyoruz ki; soylu ve büyük milletimiz arasından bu adam kadar düşük ikinci bir adam çıkmasın.

Kulağına Ezân-ı Muhammedî ile isim konan hiçbir Türk genci Dârü'l-Fünûnun büyük kapısından içeri ilim almaya, nur almaya giderken aynı kapıdan ırkına ve milletine en büyük felâketleri yaşatan bir adamın muallim, mürebbi sıfatıyla girmekte olduğunu da bir an olsun unutmadı. Elemlerin en şiddetlisiyle içi sızlayıp aczin şiddeti karşısında utandı.

Ey büyük, mütefekkir hocalarımız!

Milletimize günden güne değişik vesilelerle en sefil bir düşman kadar zulüm ve hıyânet eden bir adamdan gelecek ilim bize, biz Türk olarak kaldıkça olmaz olsun ve bizden uzak olsun! İlmin en iyisi şer ve batıl kaynağından akmayanıdır. Biz bu nevi ilim

³³Gazetelerde çıkan bildiri suretinde sık sık boşluklar görülmekte idi. Bu boşluklar sansüre takılan bölümlerdir. Zira İngilizler, kendi aleyhlerinde olduğunu düşündüğü matbuat faaliyetleri için çok sıkı bir sansür uygulamaktaydılar.

istemiyoruz. Arz ediyoruz ki; vicdanımızın buyrukları karşısında daha fazla tembellik göstermeyeceğiz.

Kader ve millet vicdânının bize yüklediği tarihî görevi yerine getirmekte bir dakika gecikmeyeceğiz ve Ali Kemal Bey isminde bir hoca değil, hattâ bir vatandaş bile tanımayacağız. Sabrımızın kefareti ahdimizde sebât olacaktır. Cenâb-ı Hakk şahit olsun.

Türk gençliği yanına yaklaştığı bir çok büyüğü gelip geçen birçok olayda küçük gördü. Bununla içi kan ağladı. Bir çok güzel fazilet ciltlerinin altında bir sefalet ve ahlâkî çöküntüye tesadüf ettik. Bununla bedbahtız. Vatan bağına bastığı, başının üstüne çıkardığı, vicdanının anahtarını ellerine teslim ettiği bir çok çocuğun kalbine hidâyet neşterlerini sapladığını gördü. **Bu, fırsatçı harici bir düşmandan, millete gelecek tecavüzden daha acı ve daha inciticidir.** Sezar katilleri arasında Brütüs'ü görmüştü. Millet de kendisini küçük düşüren, evlâdı arasında Rıza Tevfik Bey'i gördü.

Kim derdi ki; muallim ve mürebbî, akil ve müdrik Rıza Tevfik Bey bir gün gelecek de sefil ve hunhar Yunan ordusuyla gâsıp ve katil kralı adına Sultan Selim Câmiinde hutbe okutturup nusret duası ettirirken değil, bütün Türk milletini ve kelime-i tevhid etrafında birleşen İslâm ümmetini, hattâ KOSOVA şehitlerinin ruhuna bile azap verecek! Evet, ey, en mukaddes hiss-i vatan-perverâneyle çarpan kalp, duy ki;

Edirne'nin düşman tarafından ferdâ-yı işgalinde ehl-i sâlibe karşı binâ-yı Muhammed aleyhisselâmu, Kur'an-ı azimü's-şânu müdâfaa için şehîd olan Murad Hüdevendigâr'ı ve ilâ-yı kelimetullah için onunla gaza eden İslâm mücâhidlerini kıymetsiz gösteren adam, Rıza Tevfik Bey'dir.

Sultan Murad ordusunun Rumeli'de belli başlı bir kuvvete tesadüf etmediğini iddia ederek üstün bir düşman karşısında Edirne'nin ferdâ-yı sükûtunda **“Rumeli'nin fethinin sırrını şimdi anladım”** diyen ve bu suretle de hem tarihî gerçekleri, hem de bu gerçeklere dayanak kabul eden hissiyat-ı milliye'yi yaralayan, Türk'ü, tarihini, zaferlerini, gazasını, şehâdetini küçük gören adam yine Rıza Tevfik Bey'di...

“Sevres” idâm berâtını imzaladığı kalemi, -Türk Milleti bu idâm gömleğini yırtmak için çabalar ve kan dökerken- duyduğumuz sonsuz elem ve acılar karşısında Robert Kolej'e hediye eden, Rıza Tevfik Bey'di..

Öğrencileri büyük bir elem ve ıstırap içinde bu hareketinin mânasını kendisine sorduğu zaman Rıza Tevfik Bey cevâben **“Yunan zaferini imzaladığı kalemi bir İngiliz Dârü'l-fünûnu'na hediye eden Venizelos'u örnek aldığını”** söyledi.”

Bu hareketin ihtivâ ettiği acı ve hakaret-âmiz manayı bilmeliyiz ki; daha fazla açmaya lüzum var mıdır? Bilmeliyiz ki; kendisini bizden saymayan ve bizim mensup

olduğumuz milleti aşağılayan, defalarca **“Türklükten istifa ettiğini”** söyleyen bu adam, en büyük Türk Dârü'l-Fünûnda işgal ettiği kürsüden istifa etmeği niçin aklından geçmiyordu.

1920/1921 ders yılının yaz sömestiri idi. Üçüncü dersimiz olan Mâ-ba'd-et-tabîyye (Metafizik) dersi sona ermişti. Öğrencilerden iki efendi Dârü'l-Fünûndan Nur u Osmaniye'ye kadar Rıza Teyfik Bey'e refakat ettiler.

Bu sırada, ey büyük ve muhterem hocalarımız, içinizde mâneviyata, heyacana en az ve muhakemeye en çok pay bırakan bir zat, bu talebeden birinin yerinde olsaydı ve bu adamın ağzından, Türk'ün tarihinden başka iftihar edeceği ve teselli bulacağı başka bir şeyi kalmadığı bu zamanda şu sözleri işitse idi acaba ne yapardı? Evet, soruyoruz: Türk bayrağının **“Masumların kanı ile boyanan bir bez parçası”** diye bu adam tarafından yâd edildiğini işitse idi acaba ne yapardı?

Yine soruyoruz ki; Hâdim-ül-haremeyn Büyük Selim'in **“Elli bin Kızılbaş'ın katili”** diye nitelendirildiğini duysa ve bu suretle duygularının yaralandığını görseydi acaba ne yapardı? Biz, o zaman sustuk. Vîcdânımıza karşı suç işledik. Acz içinde ve miskince yaşadık.

Fakat ey büyük ve mütefekkir hocalarımız,

Kosova şehitlerinin ve Yavuz Sultan Selim'in ruhları şâd olsun. Ve bu ruhlar şahit olsun ki; kendilerini aşağılayıp ayıplayan bu ağızdan artık biz ders dinleyemeyeceğiz.

Kendilerinin ve vicdanımızın bize yüklediği görevi hiç olmazsa şimdi yapacağız ve buna inanacağız.

Şimdiye kadar yine Türk Dârü'l-Fünûnda bir kürsi işgal eden Cenâb Şahabettin Bey de müderris olduğu andan beri bizi muhtelif vesilelerle rencîde etmekten zevk almıştır. Ruhumuza gizliden gizliye zehrini akıtmaktan çekinmezdi. Her şeyden evvel memleket ve milletini düşünen bir Türk genci, cepheye giderken **“Vur Türk oğlu, medeniyet-i habisenin suratına vur”** diye teşvik gördüğü bir adam tarafından cepheden dönünce evvelki teşvikine karşı kılıç şerefînin küçük düşürüldüğünü görünce tahammül edemez ve cüretkârlara karşı bu infialin acısını seneler geçse de unutamaz zannediyoruz.

Muhterem hocalarımız,

Vatanın adım adım düşman istilâsına maruz kaldığı bir zamanda öğrencilerine **“Niçin üzülüyorsunuz efendiler, memnun olmalısınız. Çünkü, Yunanlılar bizim menfaatimize çalışıyor. Memleketi âsilerden temizlemeğe uğraşıyor”** diyen Pay-ı tahtı işgal olunurken öğrencisinin yaralı gönülleri ve gergin asabı karşısında **“Ça m'est egale”** sözleriyle millî duygulara ve mukaddesata karşı ilgisizliğini gösteren bir Türk Dârü'l-

Fünûn müderrisi için biz bu galeyânımızdan dolayı haksızlıkla suçlanmayı değil, belki geç kaldığımızdan dolayı tenkit edilmeği beklerdik.

(....)

Medeniyetini bizâtihi kendisi oluşturduğu için bir milletin tenkit edilmesinin ne kadar manasız olduğunu, zikrettiği yetmiş iki tarikat arasında Bektaşilik, Mevlevîlik, Nakşibendilik, Yesevîlik...vb gibi en mühimlerinin Türklerden olduğu ve Türklerin Mimâr Kemalettinlerini, Sinanlarını, Kasımlarını, Mehmetlerini, Şâir Fuzûlîlerini, Bâkîlerini, Rûhîlerini, Nedîmlerini, Hâmitlerini düşünerek bu iddiaların doğruluğu hakkında millî gururu dolayısıyla biraz şüpheye düşmesi gerekirdi. Fakat bu müderris bunu yapmadı. Mensup olduğu büyük milletin kabiliyetini de inkâr etti.

İşte muhterem hocalarımız, şimdiye kadar tahammül gösterdik. Fakat, en son düşen bir damla, bardağı taşırmaya kâfidir. Biz de vicdanımızdan gelen emirlere uyarak kesinlikle karar verdik ki; artık bu muallimler karşısında ders okumayacağız. İsnat edilen bütün iddiaları reddederek diyoruz ki;

Yaptığımız siyaset değil, milliyettir. Bu ise bir Dârü'l-Fünûnlu gencin en tabii ve mukaddes hakkıdır. Bu beş şahsın zaman zaman affedilmez hatalarını, zehrini ruhumuzda her an hissettiğimiz içindir ki; şimdi içimizde görevimizi yapmış olmaktan doğan bir vicdanî rahatlık var...

Bütün bu meselelerde hakikat, hislerimizin, mantığımızın ve vicdanımızın sesindedir.”³⁴

1.4.2.3. Edebiyat Fakültesi Müderrisler Meclisinin Kararı

Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu **4 Nisan 1922** tarihinde Hukuk Fakültesinde toplanmış ve aynı gün kararını açıklamışlardı. Edebiyât Fakültesi Profesörler kurulu, ilk olarak ithâm-nâme okunmuş ve daha sonra Ali Kemal Bey ile Barsamyan Efendi, kendilerini savunmak üzere söz almışlardı.

Müzakere, saat 16:00’a kadar sürmüş ve toplantıya on dakika ara verilmişti. Toplantının ilk bölümünde ciddi bir tartışma cereyân etmiş olmalı ki; verilen arada, **Rıza Tevfik, Ali Kemal, Cenab Şahabettin ile Barsamyan Efendi** salonu terk etmişlerdi. Hüseyin Daniş Bey de çantasını alarak Dârü'l-Fünûndan ayrılmıştı. Edebiyat Fakültesi Profesörler kurulu, toplantının ikinci celsesini, öğrencilerin istemediği profesörlerin dışında gerçekleştirmişti. İlgili yönetmelik maddeleri de

³⁴İthâm-nâmenin metni, bazı gazetelerde yayınlanmıştı. Metin için bkz., “Dârü'l-fünûnun Müderrisler Hakkındaki İthâm-nâmesi”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 5 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûnda beş müderris neden istenmiyor?”, **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûn Talebesinin İthâm-nâmesi”, **Vakîf Gazetesi**, 5 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûn Talebesi, ithâm-nâmelerini Dün Müderrisler Meclisine Verdiler”, **İleri Gazetesi**, 5 Nisan 1922; “İstanbul Gençlerinin Feverânı, Dârü'l-fünûn Gençlerinin Kuvvetli İthâmları”, **Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi**, 7 Nisan 1922

bunu gerektiriyordu. Hakkında suçlama olan kurul üyesi hakkında karar verecek heyette yer almamalı idi. Bunun için profesörler kurulu, kararını, akşam geç saatlere kadar süren bir toplantının ardından istemeyen müderrislerin gıyabında vermiştir.

Öğrencilerin hazırlamış olduğu ithâm-nâme profesörler kurulunda değerlendirilmiş ve birçok noktada öğrenci talepleri haksız bulunmuştu. Dolayısıyla, beş profesörden üçünü istifaya davet için hiçbir sebep olmadığı fikrine ulaşmışlardı. Yalnız, Hüseyin Dâniş ve Rıza Tevfik'in istifalarının kabulü kararlaştırılmıştı.

Profesörler kurulu, diğer üç müderrisin görevlerine devam etmesi yönünde karar bildirmiş ve bu hususta belirginlik kazanan öğrenci istekleri reddedilmişti. Ancak, Barsamyan Efendi'nin Torlakyan mahkemesindeki davranışları ve ifadelerinin mercek altına alınmasına karar vermiştir. Diğer iki müderrisin siyâsî görüşlerinin konu edildiğine hükmeden kurul, bu durumun eğitim ve öğretimi etkilemeyeceğini ifade ederek adı geçen hocalar hakkında hiçbir şey yapılamayacağı kanaatini ortaya koymuştu.

Edebiyât Fakültesi Dekanı ile daha önce yapılan mülâkatta yer alan ifadelerden de tahmin edileceği gibi varılan karar; öğrencilerin aleyhine sonuçlanmıştı. Kurul, iddiaları dikkatlice değerlendirdiğini, ithâma değer herhangi bir şey bulamadıklarını dolayısıyla hiçbir işlem yapılamayacağını ve öğrenci isteklerinin *“oybirliğiyle”* reddedilmesini kararlaştırmıştı!

Profesörler kurulu başkanı İsmayıl Hakkı Bey, 4 Nisan 1922 akşamı kararı öğrenciye tebliğ etmiş ve bu kararların öğrenci tarafından da kabul edilmesini tavsiye etmişti. Öğrenci, düşüncesinde ısrar ederse derslerin tatil edileceğini de açıklamıştı. İsmayıl Hakkı Bey şunları söylemişti:³⁵ *“Karşınızda bir medrese reisi sıfatıyla değil bir mürebbi, bir baba sıfatıyla arz ediyorum ki, Hüseyin Dâdiş Bey hakkındaki ithâmlarınızın ispatlanmasına dayanarak onun istifa yazısıyla ve yine Rıza Tevfik Beg'in aynı durumuna dayanarak meclisteki istifasının memnuniyetle kabullerine oybirliğiyle karar verilmiştir. Yalnız Barsamyan Efendi hakkındaki ithamların araştırılması için evvela divân-ı harb evrakının tetkikine lüzum görülmesi üzerine adı geçeni aynı duruma maruz bırakacak olan kararın bir süre ertelenmesine lüzum görülmüştür. Ali Kemal ve Cenâb*

³⁵“Edebiyat Talebesi Hiçbir Derse Girmeyecek, Beş Müderristen İkinin İstifası Talebeyi Tatmin Etmiyor.” **İkdâm Gazetesi**, 6 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûn Hadisesi, Edebiyat Meclisinin Acaib Kararı”, **İleri Gazetesi**, 6 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûnda Yeni Vaziyet, Meclis-i Müderrisîn Kararının Akisleri, Talebe Şimdi de Bütün Derslere Girmemek Kararını Vermiştir.”, **Vakit Gazetesi**, 6 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûndaki Müderrisler Birbirlerini Kayırıyorlar” **Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi**, 7 Nisan 1922; **Yeni Şark Gazetesi**, 5 Nisan 1922

Şahabeddin hakkında bir mesele yoktur. Onların görüşleri böyledir. Saygı duymanız lazımdır. Yine sizin müderrisleriniz olarak kalacaklardır. “

Kararda imzası bulunan hocaların isimleri şunlardı: İsmayıl Hakkı (BALTACIOĞLU) Bey, Şekip (TUNÇ) Bey, Yahya Kemal (BEYATLI) Bey, Cemil Bey, Macit Bey (ASENA), Avram Galanti Efendi, İsmail Bey, Necmettin (SADAK) Bey, Şerif Bey, Necip Asım Bey, Şemsettin (GÜNALTAY) Bey, Behçet (GÜRER) Bey, Fazıl Bey, Ali Reşat Bey, Mehmet Emin (ERİŞİRGİL) Bey, Ahmet Naim Bey, Fuat (KÖPRÜLÜ) Bey, Ferit Bey ve Ahmet Refik Bey. Bir hocanın yurt dışında bulunması ve itham edilen hocaların da taraf olması nedeniyle toplantıya katılmamışlardı. Karar, öğrencileri oldukça üzmüştü. Dolayısıyla Ali Kemâl ve arkadaşlarını da memnun etmişti.

1.5. Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Öğrencisinin Dersleri Boykot Etmeleri

Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi öğrencisi, istemediği beş müderristen ancak ikisinin istifasıyla sonuçlanan Profesörler kurulu toplantısından sonra 5 Nisan 1922 sabahı bir toplantı daha gerçekleştirmişti. Profesörler kurulunun almış olduğu kararların değişmez olduğu yolunda çıkan haberleri öğrendiklerini belirten öğrenciler; *“profesörler kurulu, nizâm-nâmesiyle hareket ediyorsa öğrenci de vicdânından başka hiçbir şeye tabi olmayacaktır”* diyerek vicdanlarının sesine kulak vereceklerini belirtmişlerdi. Ayrıca; istifaya davet edilen profesörlerin Dârü'l-fünûn kapısından bir hoca sıfatıyla girmeye devam ettikleri süreçte, öğrencinin hiçbir derse devam etmeyeceğine dair oybirliğiyle karar vermişlerdi.

Haber, 6 Nisan 1922 tarihli İkdâm Gazetesinde; *“Edebiyat Öğrencisi Hiçbir derse girmeyecek, Beş müderristen ancak ikisinin İstifası Öğrenciyi Tatmin Etmiyor. Talebe Diğerlerinin İstifasına Kadar Hiçbir Ders Takip Etmemeyi Taht-ı Karara Alıyor.”* başlığıyla duyurulmuş³⁶ ve bir de öğrencinin halet-i ruhiyesini ifade eden Edebiyat Fakültesi Öğrencisi Derneğinin bir beyân-nâmesini yayınlamıştı. Beyân-nâmede durum şöyle ifade edilmişti:³⁷ *“Türk Dârü'l-Fünûn Edebiyat mektebinde okuyan Türk genci her şeyin fevkinde olan ve vicdânının emrettiği ve lâ-yemud bir düstur-ı ahlakînin kendisinden beklediği tarihî vazifesini yaptı.*

³⁶“Talebenin Cevabı: “Bu andan itibaren Talebe, milletinde feyzi ve feyzâ kabiliyeti inkâr eden bu adamlardan artık feyz dilenmeyecektir.”, **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922; “Edebiyat Talebesi Hiçbir derse girmeyecek Beş müderristen ancak ikisinin istifası Talebeyi tatmin etmiyor. Talebe diğerlerinin istifasına kadar hiçbir ders takip etmemeyi taht-ı karara alıyor.”, **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922

³⁷**Vakit Gazetesi**, 6 Nisan 1922; **İkdâm Gazetesi**, 6 Nisan 1922; “Meclis-i Müderrisine Rağmen Talebe Kararında Musirr”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 6 Nisan 1922; “Dârü'l-fünûn Hadisesi-Edebiyat Meclisinin Acaib Kararı”, **İleri Gazetesi**, 6 Nisan 1922

Bu tarihi vazife; Türk gencinin gûnâ gün vesilelerle en aziz hislerini cerihadâr eden, benliğini çiğneyen ve milletinde feyzi inkâr eden meş ‘um sesleri boğmaktır.

Türk genci sabrın ve tahammülün hudutlarını yıkan elim ve müşterek bir inkisâr-ı kalb ile bu büyük ve zarurî vazifesinde daha bir lahza tekâsül için kendisinde takad görmedi ve Türk milletinin en büyük Dârü'l-Fünûnunda salahiyetdâr kürsiler üzerinden mefkurelere sûziş ilkâ eden mukaddesatı tezyif eden en asîl manevî heyecanların zevkinden mahrum adamları, ne bir hoca ve ne de bir vatandaş olarak görmek istemedi.

Öğrenci vicdanlarında mahkum ve Dârü'l-Fünûn kürsilerinden teb'id ettiği bu adamlara nizamın ve teamülün de tebid etmesi için bu en tabii ve en zarurî aksü'l-amelin sarîh ve vasi sebeplerini tadat ederek meclis-i müderrisine müracaat etti.

Fakat, Meclis-i müdetrîsîn muhakeme-i âliye-i vicdanının mahkûm ettiği bu adamları, arasından atamamış, Dârü'l-Fünûnda sarıldıkları kürsüleri bırakmayan adamlardan o kürsüleri nez edememiştir. Öğrenci, meclis-i müderrisinin bu aczi karşısında bedbaht ve müteellimdir. Fakat, ahdinde vefayı bilen, yemininin hâini olmayan öğrenci vazifesinin kutsiyesini de tamamıyla müdriktir.

Binaenaleyh âtideki mezkur mukarrerâtı tatbikte mustârr kalmıştır:

1-Memleketin en buhranlı devrinde milliyet ve mukaddesatımıza teveccüh edilen husumetlere hiçbir suretle baş eğmemeği kendisi için en mühim ve en necib bir vazife bilen ve meclis-i müderrisinin bâlâda arz olunan kararından dolayı ahdini icradan geri durmayı hatırına getirmeyen öğrenci bu hadiseyi vicdân-ı ümmet huzurunda şiddetle ve kat'iyetle protesto eder.

2-Öğrenci yalnız kendi üzerlerinde değil, bütün İslâm ve Türk kalbi taşıyanlar üzerinde en elîm te'sirler yapan bu karar neticesinde Dârü'l-fünûnda ikâ eylemek isteyenlerin Dârü'l-fünûnun haricinde kalacakları zamana kadar medresenin bilâ-istisna hiçbir dersine devam etmeyecektir.

3-Bu suretle feyz-i ma'nevîyemizin sekte-dâr olmasından mütevellid ağır mes'uliyetin millî mukaddesata karşı lâ-kayd ve muhacim olanlar önünde sükût edenlere râci ve müteveccih olduğunu arz eder.”

Öğrencinin hiçbir derse devam etmeme kararı üzerine Müderrisler Meclisi ve özellikle fakülte dekanlığının öğrenciye karşı nasıl bir tavır takınacağı hakkında bilgi isteyen bir gazeteciye Müderrisler Meclisi başkanı İsmayıl Hakkı Bey şunları söylemişti:

“Öğrencinin son kararı hakkında henüz bilgi sahibi değilim. Bu hususta tahkikat yaptırıyorum. Artık Profesörler kurulu kararını vermiştir ve bu karar

kesindir. *Dârü l-Fünûn divânı ve hatta Maarif Nezareti de bu kararı tasdik etmekle mükelleftir. Profesörler kurulunun vermiş olduğu kararı iyi veya kötü ve hatta şahsi düşünceme ters düşse bile tatbikine memurum. Mes'ulü benim.*"

1.6.Öğrenci Boykotunun Genişlemesi ve Olayın Diğer Fakülte ve Yüksekokul Öğrencilerince Desteklemesi

Edebiyat Fakültesi öğrencileri, Fakülte Profesörler kurulunun aldığı olumsuz karar üzerine, üniversitenin diğer öğrencilerinin de harekete katılımlarını sağlamak amacıyla bir çalışma başlatmıştı. Zirâ, Edebiyât Fakültesi öğrencilerinin aleyhine çıkan bu kararın sonrasında üniversite öğrencileri arasında tam bir mutabakat sağlanamamıştı. Bu durum hem suçladıkları hocalar karşısındaki güçlerinin kırılmasına hem de yönetim nezdinde gündeme getirdikleri haklı isteklerinin tehlikeye girmesine neden oluyordu.

Edebiyât Fakültesi öğrencilerinin bekledikleri destek gecikmemişti. Onların başlattıkları bu haklı başkaldırıya diğer fakülte ve yüksekokullarda okuyan öğrencilerden destek gelmeye başladı. İlk ses, Fen Fakültesi öğrencisinden gelmişti.

1.6.1.Fen Fakültesi Öğrencilerinin Boykotu Desteklemeleri

Fen Fakültesi Öğrenci Cemiyeti tarafından yayınlanan bildiride "*Hissiyât-ı millîye gibi mukaddesât-ı manevîyeyi her vesile ile rencîde etmek cür'etinde bulunan bazı müderrisler hakkında Edebiyât Fakültesi arkadaşlarımızın âhiren ittihaz etmiş oldukları kararı tasvib eder ve bu hareketlerinden dolayı kendilerini bütün samimiyetimizle tebrik ederiz.*" denilmişti. Bu ifadeler, düşüncelerinin birileri tarafından paylaşıldığını ortaya koymuş ve Edebiyât Fakültesi öğrencilerini sevindirmişti.³⁸

1.6.2.Mülkiye Mektebi Öğrencilerinin Edebiyat Fakültesi Öğrenci Boykotunu Desteklemeleri

Kısa bir süre sonra da Mülkiye Mektebi (Siyasal bilgiler Fakültesi) öğrencileri Edebiyât Fakültesindeki arkadaşlarının yanında yer aldıklarını "*Dârü'l-Fünûn Edebiyât Fakültesi Öğrencisi Arkadaşlarımıza*" başlığıyla yayınladıkları bir **ıştirâk-nâme**yle açıklamışlardı³⁹:

³⁸ "Ma'hûd Müderrisler ve Dârü'l-fünûnumuzun Celâdeti, Fen Fakültesi ve Mekteb-i Mülkiye de Edebiyat Fakültesi'nin Kararına ıştirak Ediyor.", **Tevhîd-i Efkar Gazetesi**, 4-7 Nisan 1922; **İleri Gazetesi**, 3 Nisan 1922; **İkdâm Gazetesi**, 3 Nisan 1922; **Vakit Gazetesi**, 7 Nisan 1922

³⁹ "Dârü'l-fünûn Talebesi Tarafından Bazı Muallimler Hakkında Yapılan Tezâhürât: Mekteb-i Mülkiye Talebesinin Protestoya ıştirâkı", **İkdâm Gazetesi**, 4 Nisan 1922; "Ma'hûd Müderrisler ve Dârü'l-Fünûnumuzun Celâdeti, Fen Fakültesi ve Mekteb-i Mülkiye de Edebiyat Fakültesi'nin Kararına ıştirak Ediyor.", **Tevhîd-i Efkar Gazetesi**, 4 Nisan 1922; "Mekteb-i Mülkiye'nin ıştirâkı", **Vakit Gazetesi**, 4 Nisan 1922; **Akşam Gazetesi**, 4 Nisan 1922

“Dârü’l-Fünûn Edebiyât Fakültesi arkadaşlarımıza memleketimizin birkaç seneden beri geçirmekte bulunduğu buhran karşısında birleşmiş ve mütecânis bir kitle halinde istiklâl mücadelesine atılan milletin arasından daha doğrusu haricinden bir takım kimselerin bu millî coşuş ve heyecana ihlâl sadedinde vâki olan hareket tarzları bi-hakkın umumî öfkeyi doğurmuş olmakla bugün Edebiyât Fakültesi (medresesi) öğrencisinin bunlar hakkında aldıkları karar ve hareketi kamuoyunun bir tecellisi kabul eden mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) Öğrencisi, işbu teşebbüsünüzle fikren ve kalben birlikte olduğunu beyân eder başarılar diler.”

1.7. Dârü’l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Öğrencisinin Dersleri Boykot Etmeleri

Edebiyat Fakültesi öğrencileri, Müderrisler Meclisinin aldığı olumsuz karardan sonra 5 Nisan 1922 tarihi itibarıyla **“hiçbir derse devam etmeme”** kararı almıştı. Fakat, Edebiyat Fakültesi öğrencisinin aldığı derslere girmeme kararı; bir kısım öğrencinin girişimiyle kırılmaya çalışılmıştı.

Bayezid kıraat-hanelerinde yapılan planlar, Dârü’l-fünûn’da uygulamaya konulmuş; fakat başarılı olmamıştı. Güya, Siyasî Tarih dersine dinleyici olarak katılmak üzere dışarıdan on, on beş kişilik bir grup, Ali Kemal Bey’in dershanesine girmişlerdi. Bu girişim, aslında, **“eli sopalı”** bir kısım öğrencilerin başlattığı boykotu kırma harelerinden başka bir şey değildi. Kimin tertip ettiği de belli idi.⁴⁰ Ali Kemal ve Hürriyet ve itilâfçıların birlikte hazırladıkları bir komplotu idi. Derse dinleyici olarak gelenler, Fakülte sekreterinden izin belgesi almadıkları için bizzat, Fakülte sekreteri Behçet ve inzibat memuru Ali⁴¹ Beyler tarafından dışarı çıkarılmışlardı. Gelenler; Fatih ve Bayezid civarındaki kahve-hânelerin müdavimi olan kötü şöhretli kimselerdi. Bunların arasında; İşkence davasıyla tanınan mülâzım(teğmen) Adil ve Rıfkı, eski Dahiliye nâzırı Mehmed Ali Bey’in biraderi Hikmet, kaldırılmış olan Anadolu Islahat Müfettişliği Umur-ı Askeriye Şubesi Müdürü Fehmi Efendiler vardı. Boykotu kırmak üzere Dârü’l-fünûn’a gelip öğrenci sıralarına oturan en ilginç kişi ise Yakub Ağa adında bir tenekeci ustası idi.⁴² Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, belki de bundan dolayı, olayı **“İtilâfçıların gülünç bir teşebbüsü”** olarak değerlendirmişti,⁴³ Olay, İkdâm Gazetesi sütunları arasında yer alan bir haberde ise şöyle aktarılmaktaydı: **“Bu efendilerin hiç birisinin**

⁴⁰Hürriyet ve İtilâf Fırkası’nın ileri gelenlerinin Bayezid’de bir kahvehanede toplantı yaptıkları ve bu toplantının amacının Ali Kemal Bey’i Dârü’l-fünûn’a sokmak olduğuna dair belge için bkz., A.Ü. TİTE. ARŞ., Sıra No:241, Kutu No: 58, Belge No: 9

⁴¹Bu haberde Inzibat Memuru olarak zikredilen Âli Bey, yıllar sonra Türk Edebiyatına ve Türk Eğitimine damgasını vuracak olan Hasan Ali Yücel’dir.

⁴²“Edebiyat Talebesi Hiçbir Derse Girmeyecek, Beş Müderristen Ancak İkisinin İstifası Talebeyi Tatmin Etmiyor, Talebe Diğerlerinin İstifasına Kadar Hiçbir Ders Takip Etmemeyi Taht-ı Karara Alıyor.”, İkdâm Gazetesi, 6 Nisan 1922

⁴³Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 6 Nisan 1922

Dârü'l-fünûn vesikası olmadığı cihetle, Fakülte kâtib-i umûmîsi Behçet ve inzibat memuru Ali Beyler tarafından yapılan ihtar üzerine cümlesi dışarıya çıkarılmışlardır. Bununla beraber müderris de dîn dersine gelmemiştir."⁴⁴

Buna karşın, Peyâm-ı Sabah Gazetesinde, üniversite öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun derslere girme taraftarı olduğunu ifade eden haberler çıkmıştı. "Ali Kemal Bey Lehide Tezahürat; Münevver Bir Zümre Baş-muharririmizi Alkışlıyor" başlığıyla yazılan yazıda Ali Kemal Bey'in iddialarının doğruluğunu ve haklılığını açıklayan ifadeler yer verilmişti. Özellikle, 11 Nisan 1922 tarihli Peyâm-ı Sabah Gazetesi, boykotun bitirilmesini isteyen bir öğrenci grubunun Dârü'l-fünûn Emîni Besim Ömer Paşa'ya bir beyân-nâme sunduklarını yazarak boykotun meşruiyetini zedelemeye çalışıyordu.⁴⁵ Bu beyân-nâmenin altında da Hukuk mezunu Semih Hurşit, Ömer, Doktor Neşet, Mülkiyeden Hilmi ve Memduh, Hukuktan Saffet, Doktor Osman Bahri gibi Dârü'l-fünûn'dan mezun veya halen okuyan kimselerin imzaları yer alıyordu. Gazete bu beyân-nâmeye; "*Dârü'l-Fünûn, Fatih Mabedi gibi Kutsî ve nezih efkârın cilvegâhıdır. Bu mabed-i ilim ü irfanda çirkin ihtirasların uyanması ve kaynaması Türklüğün inhizâmında en müessir bir âmil olacaktır*" başlığını koymuştu.

Tıp Fakültesinden kovulan Öğrencilerden Hasan Tahsin adında bir öğrenci ile Selahattin adında birinin, sözde öğrencileri temsil etme yetkisini kendilerinde görerek, derslere başlanacağını bildiren bir beyân-nâme yayınlamaları, yine Ali Kemal taraftan Hürriyet ve İtilâf mensupları ve onların sesi konumundaki gazetelerin bir marifetiydi. Tıp Fakültesi öğrenci derneği temsilcisi ve Dârü'l-fünûn ve Mekâtibi- i Âlî Talebe Cemiyeti Başkanı Hamit Necdet, bu beyân-nâmeyi hazırlayanlara ağır bir cevap vermişti.

1.8. Dârü'l-Fünûn'un Diğer Fakülte ve Yüksekokul Öğrencilerinin de Dersleri Boykot Etmeleri

Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin derslere girmeme kararı almalarından sonra bu eylemin kısa süre içinde geniş bir tabana yayıldığını ve üniversite ile yüksekokulların birçoğunda da öğrencilerin derslere girmeme kararı aldıkları bilinmektedir.

İkdâm Gazetesinin 8 Nisan 1922 tarihli nüshasında yer alan "*Dârü'l-Fünûn Öğrencisinin Kararı*" başlıklı bir haberde; Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin davasını

⁴⁴İkdâm Gazetesi, 6 Nisan 1922

⁴⁵Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 11 Nisan 1922

haklı bulan diğer fakülte öğrencilerinin de Cenab Şahabettin ve Ali Kemal Beylerle Barsamyan Efendi'nin işten el çektirilmesine kadar derslere girmeme kararı aldıkları yazılmıştı. İlgili haberde Tıp ve Fen Fakülteleriyle Ticaret ve Baytarlık Mektebi öğrencilerinin derslere girmeyecekleri izah ediliyordu.⁴⁶ Bu kararda ise Edebiyat öğrencilerinin katkısı büyüktü.

1.8.1. Tıp Öğrencilerinin Dersleri Boykot Etmesi

Edebiyât öğrencisi ilk iş olarak Tıbbiyelilerle temasa geçmiş ve olumlu sonuç almışlardı. Osman (HORASANLI), Reşat Şemsemî (SİRER), Sedat, Halil Vedat (FIRATLI), Necmettin Halil (ONAN) Beylerden oluşan Edebiyât Fakültesi öğrenci temsilci heyeti, Haydarpaşa'ya giderek Tıp Fakültesi konferans salonunda tıp öğrencileri ile bir toplantı yapmışlardı. Tıp öğrencilerine, başlatılan grevin genişletilmesinin gerekçeleri anlatılıp onların da greve katılmaları istenmişti. Tıbbiyeliler, oy birliği ile greve katılma kararı aldılar. Yazılı hale getirilen karar; Tıp öğrencilerinden Ruhi Refik (SOYER) tarafından Fakülte Dekanı (Reisi) Ziya Nuri Paşa'ya bildirilmişti.

“*Dârü'l-fünûn Tıp Fakültesi Talebe Heyet-i Umumiyesinden*” başlığıyla kaleme alınan bildiride Edebiyât Fakültesi öğrencilerinin yanında yer aldıkları şu şekilde belirtiliyordu⁴⁷:

“*Dârü'l-Fünûn Edebiyât Fakültesi öğrencilerinin millî ve dinî hislerinin rencide edilmesinden ve öğrencilerin isteklerinin tamamen kabul edilmemesinden doğan pek haklı kırgınlığı; büyük bir topluluk halinde bulunan bütün üniversite öğrencilerini topluca hareket etmeğe mecbur kıldığından bütün Tıp Fakültesi öğrencileri, hakkın yerini bulmasına değin, derslere girmeme kararı vermiştir.*”

Ali Kemal, Tıp öğrencilerinin kararının gazetelerde yayınlandığının ertesi günü, Peyâm-ı Sabah'taki köşesinde “*Ateş Karşıyaka'nın baldırı çıplaklarına da sirâyet etti*” diyerek Tıbbiyelilere saldırmıştı.⁴⁸

1.8.2. Fen Fakültesi Öğrencisinin Dersleri Boykot Etmesi

Ali Kemal'i kızdıracak bir başka gelişme de Edebiyât Fakültesi öğrencileriyle öteden beri tam bir uyum içinde bulunan Dârü'l-Fünûn Fen Fakültesi (Medresesi) Öğrenci derneğinin aldığı karardı. Fen Fakülteliler, aldıkları kararı

⁴⁶ “*Dârü'l-Fünûn Talebesinin Kararı*”, **İkdâm Gazetesi**, 8 Nisan 1922; “*Dârü'l-fünûn meselesi müzmin bir şekil alacak, Tıp Fakültesi Talebesinin Kararı, Fen Fakültesinde Bir İçtima, Fen Fakültesinde de dersler Tatil edildi, Mülkiyelilerin bir tavzifi*”, **Vakit Gazetesi**, 7 Nisan 1922

⁴⁷ “*Edebiyat Fakültesi Talebesinin Tatil-i Tedrisat Kararına Tıp ve Fen Fakülteleri de İştirak Etti.*”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 7 Nisan 1922; “*Tıp Fakültesi Talebesinin Kararı*”, **Vakit Gazetesi**, 7 Nisan 1922

⁴⁸ **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 8 Nisan 1922

doğrultusunda Türklük ve Millî Mücâdele düşmanı beş müderrise karşı Edebiyât Fakültesi öğrencileri yanında yer aldıklarını belirterek onlara şu bildiri ile destek vermişlerdi⁴⁹:

“Edebiyât Fakültesinin ma'lûm beş müderrisi hakkında verdiği vicdânî hükmü benimsemiş bulunan Fen Fakültesi öğrencileri, bu hükmün tamamen gerçekleşmesine kadar millî ve vicdânî duygularıyla iktifa ederek bugünden başlamak üzere derslere girmemeye karar verdiklerini ilân eder.”

1.7.3. Yüksekokul Öğrencilerinin Dersleri Boykot Etmesi

9 Nisan 1922 tarihli gazetelerde de öğrenci hareketinin bir çığ gibi büyüdüğü belirtiliyor ve *“Mekâtib-i Âliye Talebesinin Umumî Galeyanı”* başlığıyla öğrencilerin dersleri tatil etmeleriyle ilgili gelişmelere yer veriliyordu. Ayrıca, *“Dârü'l-Fünûn bütûn fakülteleri, Edebiyât Fakültesinin kararına iştirâk ediyorlar. Diğer mekâtib-i âliye öğrencisi de aynı fikirde olduklarını beyân etmişlerdir.”* denilerek Hukuk Fakültesi ve değişik bakanlıklara bağlı yüksek okulların verdikleri kararlarıyla ilgili ayrıntılı bir bilgi söz konusuydu.

Gazetelerde, hukuk dışındaki diğer fakültelerin hepsinde öğrencilerin derslere girmeme kararı aldığı ve dersanelerin bomboş olduğu haberleri yer almaktaydı. Eczacı-Dışçı Mektebi öğrencilerinin de Edebiyat Fakültesi öğrencisine destek verdikleri belirtilerek 8 Nisan 1922 tarihinden itibaren derslerini terk ettikleri yazılmıştı. Öğrenciler, *“Eczâcı ve Dışçı Öğrencisinin galeyân-ı samîmisi”* başlıklı bir bildiri hazırlamış ve bu bildiri İkdâm Gazetesinde yer almıştı⁵⁰:

“Edebiyât Fakültesi öğrencisi arkadaşlarımızın muhikk davasını son vaziyet üzerine umum Dârü'l-Fünûn ve gençlik üzerine terettüp eden millî bir vazife telakki ettiğimizden ma'lumü'l-esâmî beş hoca Dârü'l-Fünûn haricine çıkarılınca kadar Edebiyât Fakültesi öğrencisinin mukarrerâtına iştirâk ile tedrisâtımızı tatile karar verdiğimizizi ilân ederiz.”

1.7.4. Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Tutumu

Dârü'l-Fünûn öğrencileri, hareketin ilk günlerinde fire vermişlerdi. Hukuk Fakültesi öğrencileri hayal kırıklığı yaratmıştı. Hukuk Fakültesi öğrencileri, 8 Nisan 1922 tarihinde saat 11:00'dan 15:00'a kadar dört saatlik bir toplantı gerçekleştirmelerine karşın ortak bir karara

⁴⁹ *Tevhîd-i Efkâr Gazetesi*, 7 Nisan 1922; *“Fen Fakültesinde Bir İçtima, Fen Fakültesinde de dersler Tatil edildi”*, *Vakit Gazetesi*, 7 Nisan 1922

⁵⁰ *Tevhîd-i Efkâr Gazetesi*, 9-10 Nisan 1922; *Akşam Gazetesi*, 9 Nisan 1922; *Tercümân-ı Hakikat Gazetesi*, 9 Nisan 1922; *Vakit Gazetesi*, 9 Nisan 1922; *İkdâm Gazetesi*, 9 Nisan 1922; *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 10 Nisan 1922; *Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi*, 10-U Nisan 1922; *Yeni Şark Gazetesi*, 8 Nisan 1922; *İleri Gazetesi*, 9 Nisan 1922

varamamışlardı. Hukuk Fakültesi öğrencilerinin belirli bir bölümü, derslerin tatil edilmesine karşı idi.

Yapılan toplantıyla ilgili haber gazete sütunlarına taşınarak öğrencilerden bir kısmının “*bilâ kayd u şart*” Edebiyât Fakültesindeki arkadaşlarının fikirlerine iştirak edip, derslerin hemen tatil edilmesinden yana oldukları ifade edilmişti.

Gazete, diğer bir kısım öğrencinin de şimdilik manevî bir destekle yetinilerek Dârü'l-Fünûn senatosunun (divan) bu konuda vereceği kararının beklenmesini savunduklarını yazmıştı. Haberde belirtildiği üzere üçüncü bir kısım öğrenci de Hukuk Fakültesi öğrencilerinin tarafsız kalmasını istiyordu.

Sonuçta, oylama yapıldığı ve ikinci şıkkı savunan öğrencilerin düşüncesinin geçerlilik kazandığı ifade edilmekteydi. Bununla beraber, diğer arkadaşlarının fikirlerini tasvibe, gerektiğinde onlara yardımda bulunmaya da oy çokluğuyla karar verilmişti. Toplantıda; gözlemci olarak bulunan Tıp ve Fen temsilcilerinin, alınacak olan kararı etkileyecekleri gerekçesiyle salondan çıkmaları istenmiş ve karar bu gelişmeden sonra şu şekilde alınmıştı⁵¹:

“Hukuk Fakültesi genel kurulu 8 Nisan günü gerçekleştirdiği toplantıda Edebiyât Fakültesi öğrenci derneğinden gelen bildirideki kararları görüşmüş ve adı geçen fakültenin öğrenci derneği kararlarına manen katılmakla beraber maddeten katılmalarının ancak Dârü'l-Fünûn divânının vereceği karara değin askıya alınmasına, maddi yardım ve desteğin de ayrıca genel kurulda belirlenmesine oy çokluğuyla karar vermiştir.”

Hukuk öğrencileri, kısa bir süre sonra Üniversite senatosunun aldığı olumsuz karar üzerine bir kez daha toplanarak eylemlerine fiili olarak katıldıklarını ilân etmişlerdi.⁵²

1.9. Öğrenci Hareketinin Üniversite Senatosunda Görüşülmesi

1.9.1. Üniversite Senatosunun Birinci Toplantısı (9 Nisan 1922)

Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin hareketi olmaktan çıkan ve bütün üniversitenin hatta İstanbul'da bulunan tüm yüksekokul öğrencilerinin ortak gayesi haline gelen beş müderrisin işten el çektilmesi meselesi, Maarif nazırıyla üniversite rektörünü harekete geçirmiş ve konunun tekrar görüşülmesini karara bağlanmıştı.

Karar, öğrenci arasında büyük bir sevinç yaratmıştı. Bunun üzerine, senatoya olan inançlarını da ortaya koyacak şekilde bir bildiri hazırlamışlardı. Bildiri, 9 Nisan 1922 Pazar günü, “*Dişçi-Eczâcı, Ticâret-i Âliye, Ticâret-i Bahriye, Kaptan ve Çarhçı,*

⁵¹ İkdâm Gazetesi, 9 Nisan 1922

⁵² İkdâm Gazetesi, 14 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 12 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 13 Nisan 1922

Tıbbiye, Fen, Edebiyât Fakülteleri ile Ziraat-Orman, Mühendislik, Baytar Mekteb-i Âlileri Mümessilleri” nin bir araya gelmesiyle hazırlanmıştı.⁵³

Öğrenciler, senatoyu etkilemek maksadıyla kaleme aldıkları bildiride şu noktaların altını çizmişlerdi: “*Başlangıcı belli olmayan bir tarihten beri hür yaşayan en mütevâzî ve vakur medeniyetleri kuran, insaniyetin en yüce mefkûresini ve islamiyeti yüzyıllardan beri tek başına kahramanca müdâfaa eden; tarihin asil ve necib Türk milleti en derin mahrumiyetler içerisinde mukaddesât ve hayatının müdâfaasını, çıplak göğsüyle yaparken vicdân-ı ahlâkîsinin kendi kültür kurumlarında rencide edilmesini görmekte üzüntülüdür.*

Edebiyat Medresesindeki arkadaşların verdikleri karara katılmayı zorunlu bir görev kabul ediyoruz. Kamuoyu vicdânının mahkum ettiği kimseler hakkında verilecek kararın çabuklaştırılmasını bekliyoruz. Hiçbir kanun koyucunun tasvir edemeyeceği bir suçu işleyenler hakkında kanunun görünen şekliyle mukayyet olmayacağından emin olduğumuz Dârü'l-Fünûn Divân-ı bütün gençliğin ortaklaşa hükmünü yegâne delil telakkî edecektir.

Divân, memleketin münevver gençliğine ya ilim ve feyzden uzaklaşmak veya unu ilmî çalışmalarına iade etmek imkanlarını taşıyan bir hüküm verebilir. Kezâ yine vereceği hükümle ya milletin verdiği karara boyun eğebilir veya bu karara ters düşen bir karar verebilir. Binaenaleyh divân ve okuyan münevver gençliği yahut mukaddesatına hıyanât eden birkaç kimseyi tercih edecektir.

Hakkın elde edilmesi için bugün yılmaz ve dönmez bir kuvvet şeklinde karar vermiş olan gençlik, divânın vereceği bu son kararı beklerken kendilerine ilim ve ahlakta başkanlık eden muhterem müderrislerine sonsuz hürmetlerimizi takdim eyleriz efendim...”

Bu konuya kayıtsız kalmak istemeyen üniversite rektörü Besim Ömer Paşa, 8 Nisan 1922 tarihinde üniversite divânını (senato) toplantıya davet etmiş ve konunun tekrar görüşülerek bir karara bağlanmasını istemişti.⁵⁴ Üniversite senatosu, 9 Nisan 1922 Pazar günü saat 14:00’da Edebiyat Fakültesi profesörler kurulunun “*istenmeyen müderrisler*” hakkında aldığı kararı, bir kez de “*isti’zânen*” incelemek üzere toplanmıştı.

Üniversite senatosu (Dârü'l-Fünûn Divânı), rektör (Dârü'l-Fünûn Emîni) Besim Ömer Paşa’nın başkanlığında aşağıdaki kişilerden oluşmuştu⁵⁵:

⁵³Tercümân-ı Hakikat Gazetesi, 9 Nisan 1922; İkdâm Gazetesi, 10 Nisan 1922

⁵⁴Yakub Kadri (KARAOSMANOĞLU) Bey “*Meselenin Halline Dâir*” başlıklı yazısında, üniversite senatosunun isabetli bir karar aldığından bahisle; “... bu mesele yalnız bir Dârü'l-fünûn meselesi değil bir milliyet ve memleket meselesidir.” demektedir. Bkz., İkdâm Gazetesi, 9-11 Nisan 1922; Tercümân-ı Hakikat Gazetesi, 9 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 9 Nisan 1922; Vakîf Gazetesi, 9 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 9 Nisan 1922; Hakimiyyet-i Millîye Gazetesi, 10-11 Nisan 1922; Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi, 10-11 Nisan 1922; Yeni Şark Gazetesi, 8 Nisan 1922

⁵⁵Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 10 Nisan 1922; Akşam Gazetesi, 9 Nisan 1922; Tercümân-ı Hakikat Gazetesi, 9 Nisan 1922; İkdâm Gazetesi, 10 Nisan 1922; Hakimiyyet-i Millîye Gazetesi, 10 Nisan 1922;

Tıp Fakültesi Dekanı (Reisi) Ziya Nuri Paşa ve Tıp Fakültesi üyeleri Asaf Derviş Paşa ile Akil Muhtar Bey; Hukuk Fakültesi Dekanı (Reisi) Aynî-zâde Hasan Tahsin Bey ve Hukuk Fakültesi üyeleri Ebu'l-Ula Bey ve Muslihittin Adil Bey; Fen Fakültesi Dekanı (Reisi) Fatin Efendi ve Fen Fakültesi üyeleri Doktor Esat Şerafeddin Bey, Mehmed Salim Bey, Edebiyât Fakültesi Dekanı (Reisi) İsmayıl Hakkı Bey ve Edebiyât Fakültesi üyeleri Köprülü-zâde Fuat Bey ve Ali Reşat Bey.

Üniversite senatosu, toplantının ilk iki saatlik bölümünü aynı zamanda üniversitenin onursal başkanı (tabii reisi) Maarif nazırı Said Bey'in başkanlığında gerçekleştirmişti. Senato, daha sonra Besim Ömer Paşanın başkanlığında toplantısına devam ederek akşam geç vakte kadar müzakerelerde bulunmuş ve uzun süren tartışmalardan sonra şu karara varmıştı: *“Öğrencinin esbâb-ı şikâyetini teşkil eden ahvâl ve hususât hakkında Edebiyat Profesörler kurulunun fezleke ve tahkikatı üzerine divanca teşkil olunan encümenin tedkikâtı ile tebeyyün edecek hâle göre ittihâz-ı karar olunmak üzere Müderris Ali Kemal ve Cenab Şahabeddin Beglerle muallim Barsamyan efendinin izinli sayılmaları ve derslerinin vekaleten idaresi veya meselenin ber-vech-i tanzim hâl ü faslına kadar derslerin tedristen sarf-ı nazar edilmesi şıklarından birine ihtiyâr hususunun Edebiyat Profesörler kurulunun takdirine tevdiî divanca müttefikân karargîr olunmakla medrese öğrencilerinin yarından itibaren derslerine devam eylemeleri ilân olunur.”*

Üniversite senatosu, oluşturulan komisyonun alacağı karara değin adı geçen hocaların izinli sayılmalarını veya derslerine vekaleten başka birilerinin girmesini ya da derslerin eğitim ve öğretimden kaldırılmasını Edebiyât Fakültesi profesörler kurulunun takdirine bırakmış; fakat fakültede derslerin bir gün sonrasında geçerli olmak üzere başlamasına karar vermişti.⁵⁶

1.9.2.Fakülte ve Yüksekokul Öğrencilerince Senatonun Aldığı Kararın Protesto Edilmesi

Karar öğrenciyi tatmin etmemişti. Öğrenci temsilcileri, senatonun aldığı kararı oturup değerlendirmeli ve bir karara varmalıydı. Senatonun aldığı karara boyun eğip ya derslere başlayacaklar ya da öteden beri aldıkları kararda ısrar edecek ve derslere girmeyeceklerdi. Zirâ, kendilerine destek vermek üzere değişik yüksekokulların öğrencileri de dersleri boykot etmeye başlamış, okul idarelerine de bu düşüncelerini ulaştırmışlardı.

Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi, 10 Nisan 1922; Yeni Şark Gazetesi, 8 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 10 Nisan 1922; Vakıf Gazetesi, 9 Nisan 1922; Peyâm- Sabah Gazetesi, 9 Nisan 1922

⁵⁶ Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 10 Nisan 1922; Akşam Gazetesi, 10 Nisan 1922; Tercümân-ı Hakikat Gazetesi, 10 Nisan 1922; tkdâm Gazetesi, 11-12 Nisan 1922; Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi, 13 Nisan 1922; Yeni Şark Gazetesi, 9 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 13 Nisan 1922; Vakıf Gazetesi, 10 Nisan 1922; Peyâm- Sabah Gazetesi, 10 Nisan 1922; Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 13 Nisan 1922

Artık, dönüşü olmayan bir yola girilmişti. Bu aşamadan sonra yapabilecekleri pek fazla bir şey de olamazdı. Tek çıkar yol, daha önce aldıkları kararı uygulamaktı: Adı geçen hocaların üniversiteden ilişkileri kesilene kadar derslere girmemek.

Nitekim; öğrenciler, bu kararı uygulayıp derslere girmediler.

1.9.2.1 Fen Fakültesi Öğrencilerinin Protestosu

10 Nisan Pazartesi günü Fen Fakültesi öğrencilerinin “*Fen Fakültesi Kız ve Erkek Öğrencileri de beş muallimin derhal azlini talep ediyorlar*” başlığıyla hazırladığı bir bildiri, alınan “**tatil**” kararını destekler mahiyette idi. Bildiri, Fen Fakültesi öğrencileri tarafından Fen Fakültesi Profesörler Kuruluna hitaben kaleme alınmıştı. Fen Fakültesinin kız ve erkek öğrencileri tarafından hazırlanan ve adeta senatodaki hocaların yüzlerinde şaklayan bir tokat gibi etki yapan bu bildiriyle Edebiyat Fakültesi öğrenci arkadaşlarına destek olmuşlardı⁵⁷:

“Edebiyat Fakültesi kız (tâlibât) ve erkek öğrencisinin Dârü’l-Fünûn dâhilinde ve hâricinde Türk’ün büyük ma’nevîyyesine, yüksek varlığına her an hücûmu kendilerine haz edinmiş olan malûm beş müderrisi artık muallim tanımlamaları hususunda verdikleri kararı esasen tasvib etmiş bulunan ve bu güne kadar pek haklı olarak bu karara Edebiyât Fakültesi meclis-i müderrisince infâzını beklemektedir.

Fen Fakültesi kız ve erkek öğrencisi, milletin çoktan mahkûm ettiği müderrislerin hâlâ ilmî ve millî ma’bed add ettikleri Dârü’l-Fünûnlarında ikâsından dolayı cidden münfail ve rencide olmuşlardır. Dârü’l-Fünûn ve memleket meselesi add ettikleri bu hadise-i mü’essifeyi tezekkür için 9 Nisan 338 Pazar günü içtima ederek çok mütevekkil doktor bir ilim müntesibi olarak düşündükleri halde, zaten bir düşman hareketi altında bedbat edilen meçhul kalbleri aziz ana vatanın evlatlıktan nefretle red ettiği zafer ve istiklal namını temenni ettiğimiz milletin pek tabii bir hak-ı imtisâle millî hudud haricine tard ettireceği bu beş müderris, en yüksek ilmin en masum bir heyecan-ı millînin yaşadığı bir mahâfil-i âlide-hangi medreseye mensub olursa olsunlar-bir Türk müderrisi olarak görmeğe tahammül edememiştir. Bunların ikâsını protesto için-menba’ı büyük türk milletinin vicdân-ı mukaddes-i islâmiyenin imâmı olan heyecân-ı millî ve dinî etrafında yek-pâre bir kitle halinde toplanarak bu günden itibaren tatil-i tedrisâta karar vermişlerdir.

Derslerine bütün mevcudiyetleriyle merbut olan ve bu merbutiyetlerini her zaman isbât etmiş bulunan Fen Fakültesi kız ve erkek öğrencisi sırf bu beş bedhâha ve onların himâye-kârlarına müteveccih bulunan bu tezahürü, elim bir ıztırab ve ıztırâr-ı

⁵⁷ Akşam Gazetesi, 10 Nisan 1922; Vakıf Gazetesi, 10 Nisan 1922

millî karşısında verilen bir kararın mevlûdu olduğu nazar-ı itibâra alarak ma'zûr görüleceğini zikr ve önünde daima hürmetkâr edildiği muazzez muallimlerden çok haklı olarak ümid eder.

Bu günden itibaren muazzez muallimlerinden kıymetdâr derslerinden ve labratuarlarından yetim bir hayat-ı ilmiyeye dahil olan ve bu sebebe çok mahzun ve müte'ellim olan kız ve erkek öğrenci ilme ve muallimlerine aid lâ-yemud bir merbûtiyet ve hürmetle hiç alakâdâr olmayan bu tezâhürlerin mutazammın bulunduğu yüksek ma'nâ ile karşılaşacağından mutma'in bir sâik-i millî ile ihtiyâra mecbur olduğu bu tarz-ı hareketten dolayı bu güne kadar nâil oldukları teveccühe sığınarak avflarını diler ve daha terk etmeden evvel özledikleri muallimlerine ve derslerine bir an evvel kavuşabilmek için istifası talep olunan beş müderrisden bakiyye diğer üç müderrisin de Dârü'l-Fünûn vicdânının ve vicdân-ı millînin üzerlerinde çok gördüğü Türk müderrisi sıfat-ı ulviyyesinin kendilerinden nez'i hususunda derhal teşebbüsât ve tesirât-ı lâzîmede bulunması, hiçbir sebep ve kudretin kıramayacağı merbutiyet ve ta'zim ile temenni eder.”

1.9.2.2. Baytar (Veteriner) Mektebi Öğrencilerinin Protestosu

Fen Fakültesi öğrencilerinin bildirisinden sonra “Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Talebe Derneği”ne hitâben kaleme alınan bir bildiri de Baytar Mektebi öğrencileri tarafından yayınlanmıştı. Baytar Mektebi öğrencilerinin bildirisinde öğrenci arkadaşlarına verilen destek şu şekilde belirtilmişti.⁵⁸

“Baytar Mekteb-i Âlisi Talebe Heyeti Umumiyesinden (Veteriner Fakültesi):

Asıl ırkımızın en kötü zamanlarında aşağılık düşman, Gazi Osman'ın mukaddes türbesini kirletirken, en yüksek mevkiden mecruh Türk kalbini zedeleyen memleketin nankör evlatlarına karşı Dârü'l-Fünûn Edebiyât Fakültesinin açtığı pek haklı mücâdelesiyse Baytar mekteb-i Âlisi şiddetle alâkadardır. Bu gâye uğrunda çıkacak her türlü engelin ortadan kaldırılması hususunda iştirâki bir görev sayar, başarılar dileriz.”

Sırada, Orman Mektebi ile Ticâret-i Bahriye, Kaptan ve Çarhçı Yüksek okulunun öğrencileri tarafından kaleme alınan ve basına da intikal etmiş olan bildiriler vardı. Bu bildiriler münasebetiyle Edebiyât Fakültesi öğrencisi büyük moral bulmuş ve millî ve mukaddesâtını tahkir edenlere karşı başlatmış oldukları mücâdelede yalnız kalmadıklarını görmüşlerdi.

⁵⁸ İkdâm Gazetesi, 10 Nisan 1922; Vakit Gazetesi, 10 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkar Gazetesi, 10-12 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 10 Nisan 1922

1.9.2.3. Orman Mektebi Öğrencilerinin Protestosu

Orman Yüksek Mektebi öğrencileri, yayınladıkları bildiride⁵⁹; *“Hissiyât-ı Milliye ve mukaddesâtımıza yabancılık gösterenler hakkında Edebiyât Fakültesi (Medresesi) öğrencilerinin başlattığı harekete Orman Mekteb-i Âlisi de kalbî samimiyeyle iştirak eder ve bu mukaddes emir uğrunda çalışanlarla beraber bulunduğunu arz ederek başarılar diler.”*

1.9.2.4. Ticâret-i Bahriye, Kaptan ve Çarhçı Yüksekokulu Öğrencilerinin Protestosu

Aynı duygu ve düşüncelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan diğer bir bildirinin sahibi de Ticâret-i Bahriye, Kaptan ve Çarhçı Yüksek Okulu’nun öğrencileri idi.⁶⁰ Ticâret-i Bahriye öğrencileri de: *“Millî mukaddesât ve varlığımızı küçümseyerek bütün milletin nefret ve lânetlerini üzerlerine çeken malûm beş müderris hakkında alınan karara bütün mevcudiyet ve samimiyetlerimizle iştirak eder, milletimize zehir, hıyânet kusan bu şahısların kutsî Dârü’l-Fünûn müessesemizden uzaklaştırılmaların tek bir kalp ve dimağ halinde arzu eden bütün öğrencilerin, hak yerini bulana kadar derslere girmeme kararı verdiğini de hürmetlerimizle tebliğ ederiz efendim.”* diyerek hem arkadaşlarına desteklerini açıklamış hem de tepkilerini ortaya koymuşlardı. Ayrıca, Turuk u Maâbir ve Kondoktör Mekteb-i Âlisi öğrencileri de aldığı bir kararla boykota katılma kararı almışlardı. Ulaştırma Bakanlığı(Nafia Nezareti)’na bağlı olan bu yüksekokulun öğrencileri de Dârü’l-fünûn ve diğer bakanlıklara bağlı yüksekokulların öğrencileriyle birlikte hareket ederek istenmeyen müderrislerin Dârü’l-fünûn’dan kovulmalarına kadar eylemi bırakmamışlardı.⁶¹

1.9.2.5. Ticâret Mekteb-i Âlisi (İktisadî ve İdârî Bilimler Fakültesi) Öğrenci Derneğinin Bildirisi⁶²

“Mukaddesâta tecâviiz eden ve en necib hissiyât-ı millîyeyi cerihedâr eden birkaç kimsenin büyük ilim kürsilerinden uzaklaştırılmaları için üniversitenin değişik fakültelerinin aldıkları karara katılmayı, bütün gençlik için bir namus borcu telakkî ettiğimizden bu adamların Dârü’l-Fünûn harim-i marîfetinden uzaklaştırılacakları zamana kadar derslerimize devam edemeyeceğimizi ilan ederiz.”

⁵⁹ İkdâm Gazetesi, 10 Nisan 1922; Vakıf Gazetesi, 10 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 10-12 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 10 Nisan 1922

⁶⁰ İleri Gazetesi, 10 Nisan 1922; İkdâm Gazetesi, 10 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 10-12 Nisan 1922; Vakıf Gazetesi, 10 Nisan 1922

⁶¹ Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 10 Nisan 1922

⁶² “Ticâret Mekteb-i Âlisi Talebesinin Beyân-nâmesi”, Vakıf Gazetesi, 10-13 Nisan 1922; İkdâm Gazetesi, 10 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 9-10 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 10 Nisan 1922

1.9.2.6. Ziraat Mekteb-i Âlisi(Yüksek Ziraat Okulu)⁶³

“Memleketin geçirmekte olduğu şu felaketi devrinin acılarını büyük ve şerefli tarihimizden aldığımız tesellilerle avutmaya çalışırken mukaddes bir mevcudiyet olarak taşıdığımız şerefimize tecâvüz eden, en aziz hislerimizi yaralamaktan çekinmeyen bazı kişilere karşı ortaya koyduğumuz infiâli pek haklı ve meşru görürüz. Bu adamların cüretkâr tecâvüzlerinden, sizinle beraber milleti seven her Türk çocuğu üzüntülü ve gönli yaralıdır. Dârü'l-Fünûnu Türk gençliğinin mukaddes kalbi saydığımızdan, duyduğunuz ıstırapı aynı şiddetle bizim de hissettiğimizi sizlerle paylaşmak isteriz. Alınan kararların tasdik ve takdir ile meşru hareketinize bütün samimiyet ve mevcudiyetimizle iştirâk ederiz.”

1.9.2.7. Eczâcî ve Dişçi Mektepleri Talebe Heyeti İttihâd⁶⁴

Dârü'l-fünûnun dört fakültesinden üçünün yani Edebiyat, Tıp ve Fen Fakültelerinin alınan karar doğrultusunda dersleri tatil etmelerinin ardından yüksekokulların bir çoğu da bu karara iştirak etmeye başlamışlardı. Bu okullardan biri de Eczâcî ve Dişçi Mektepleri idi. Eczâcî ve Dişçi Mektepleri Talebe Heyeti bir açıklama yapmış ve şu ifadelere yer vermişti: “Edebiyat Fakültesi talebesi arkadaşlarımızın muhikk davasını son vaziyet üzerine umum Dârü'l-fünûn ve gençlik üzerine terettüp eden milli bir vazife telakki ettiğimizden mâlûmü'l-esâmi beş hoca Dârü'l-fünûn haricine çıkarılincaya kadar Edebiyat Fakültesi talebesinin mukarreratına iştirâk ile tedrisâtımızı tatile karar verdiğimizizi ilan ederiz.”

1.9.2.8. Hukuk Fakültesi

11 Nisan 1922 Salı günü Hukuk Fakültesi Öğrencileri de aldıkları bir kararla Edebiyât Fakültesi Öğrencilerinin başlattığı harekete “şartsız” destek verdiğini açıklamış ve derslere girmeme kararı almıştı.⁶⁵

Şimdiye kadar diğer arkadaşlarına ancak manen destek vereceğini vadeden ve kararını, üniversite senatosunun vereceği karardan sonraya bırakan Hukuk Fakültesi öğrencileri, üniversite senatosunun öğrenci aleyhine karar vermesi üzerine bir toplantı gerçekleştirmişlerdi. Hukuk Fakültesi öğrencisinin 11 Nisan 1922 Çarşamba günü sabah saat 10:00'dan 15:00'a kadar süren toplantısından sonra “*kâhir bir ekseriyetle*” diğer fakülte ve yüksekokul öğrencilerinin yaptığı gibi derslere girmemeye karar verilmişti. Ayrıca, her

⁶³ *Tevhîd-i Efkâr Gazetesi*, 9-10 Nisan 1922

⁶⁴ “Eczâcî ve Dişçi Talebesinin Gale-yân-ı Hamiyeti”, *İkdâm Gazetesi*, 9 Nisan 1922; *Vakit Gazetesi*, 9 Nisan 1922

⁶⁵ *İkdâm Gazetesi*, 12 Nisan 1922; *Peyâm- Sabah Gazetesi*, 12 Nisan 1922; *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 13 Nisan 1922; *Tevhîd-i Efkâr Gazetesi*, 12 Nisan 1922; *Akşam Gazetesi*, 12 Nisan 1922; *Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi*, 14 Nisan 1922; *Vakit Gazetesi*, 12 Nisan 1922

sınıftan birer kişi temsilci olarak seçilmiş ve Hukuk Fakültesi öğrencisinin kararı, diğer fakülte ve yüksekokullarda okuyan arkadaşlarına şu şekilde tebliğ edilmişti.⁶⁶

Hukuk Fakültesi öğrencileri, Divanın (senatonun) vereceği karara değin erteledikleri kararlarını tespit etmek üzere dün öğleden evvel Dârü'l-Fünûnda toplanmışlar ve öğrenci birliğinden gelen tezkere üzerine fakültenin son sözünü kararlaştırmışlardır.

Uzun tartışma ve gösterileri beraberinde getiren bu hareketli içtima sonucunda öğrenciler, mahut hadisede diğer öğrenci arkadaşlarıyla hem fikir olduklarını ezici bir çoğunlukla bir daha kararlaştırmışlardır.

Yalnız suçlanan müderrisler tarafından gönderildiği söylenen Dârü'l-Fünûna mensup beş kişi Hukuk öğrencilerinin bu toplantısında mühim gaileler yaratmaya ve gürültü ile öğrenciyi dağıtmaya çalışmışlarsa da çoğunluk tarafından reddedilmiş ve ayıplanmıştır. Bunun üzerine Hukuk Fakültesi öğrencileri, diğer fakülteler öğrencisi gibi eğitim ve öğretimi tatil etmeye karar vermişlerdir. Binaenaleyh bugünden itibaren Hukuk Fakültesi dahi fiilen tatil edilmiş sayılmaktadır. Hukuk öğrencilerinin seçtikleri dört temsilci, öğrenci birliğine gönderildiği cihetle bütün yüksekokullar ve fakültelerin kız ve erkek öğrencisi şimdi öğrenci birliğinin aldığı karar doğrultusunda hareket etmektedirler.”

Hukuk öğrencileri bu kararlarını Hukuk Fakültesi Profesörler Kuruluna da bildirmişlerdi. 11 Nisan 1922 Salı günü, genel kurul halinde toplanan Hukuk Fakültesi öğrencisinin almış olduğu kararlar profesörler kuruluna sunularak şöyle denilmişti:

“Hukuk fakültesi öğrencisi, Dârü'l-Fünûnun diğer fakülte ve yüksekokullarda okuyan öğrenci arkadaşlarına manen ve maddeten tam bir anlaşma ile katılmayı milli onur ve haysiyetiyle ilgili görevin bir gereği olarak kabul eder.

Hukuk öğrencisi kendi müderrisleri hakkında hayatı boyunca taşımayı en mukaddes bir vazife bildikleri hürmet hissi ve muhabbetimizi burada tekrar etmenin vicdânî zorunluluğunda bulunduklarını arz ederler. Müderrislerine karşı hürmette bir kusur etmeyi kendilerine bir alçaklık kabul ederler. Kalbi bağlılıklarının sarsılmaz bir şekilde sürekli olduğunu arz ederler. Fakat milli vicdanının en yaygın ve coşkun devresinde aldıkları kararı geçerli olarak kabul ettiklerinden bugünden itibaren derslerine üzüntü hatta gözyaşıyla devam edemeyeceklerdir.

Öğrenciler, sevgili hocalarının derslere girmekle böyle vatanî ve millî bir meselede zaten kırık ve yaralı kalplerini büsbütün incitmemelerini niyâz ederler.

⁶⁶ İkdâm Gazetesi, 14 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 12 Nisan 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 13 Nisan 1922

Öğrenci temsilcileri birliğinin belirlediği yetkilerden ötürü bu hususta emir ve uyarılarının kendilerine tebliğini saygıyla karşılırsınız.”

1.9.3.Lozan’da Eğitim Gören Türk Öğrencilerinin Dârü’l-Fünûn Öğrencilerine Desteği

Dârü’l-Fünûn Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin başlattığı harekete bir destek mesajı da yurt dışında okuyan öğrenci arkadaşlarından gelmişti. Lozan Türk Öğrenci Cemiyetinden 13 Nisan 1922 tarihinde gelen telgrafta: *“Beş müderris hakkında gösterdiğiniz nefret ve istikrâhınıza iştirak eder ve bu husustaki tezâhürât-ı vatan-perverânenizden müteheyyire olan bizler, sizi harâretle tebrik eyleriz.”* denilerek İstanbul’daki arkadaşlarının moral kazanmaları da sağlanmıştı.⁶⁷

Sonuç olarak, Edebiyât Fakültesi öğrencilerinin başlattığı bu hareket, değişik fakülte ve yüksekokul öğrencilerinin vermiş olduğu destek sayesinde üniversite senatosunu etkileyecek bir **“gövde gösterisi”** ne dönüşmüştü. Artık, hocaların karşısında yalnız Edebiyât öğrencisi değil, bütün yüksek öğrenim gençliği duruyordu. Bu, öğrenci hareketi açısından da ciddî bir toparlanmanın ilk işareti idi.

1.9.4. Bakü’de Eğitim Gören Öğrencilerinin Dârü’l-Fünûn Öğrencilerine Desteği

Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin başlattığı ve kısa süre içinde bütün Dârü’l-Fünûn şubelerine sirayet eden öğrenci boykotuna, Türkiye’de olup-bitenlere karşı duyarlılık gösteren ve çevre ülkelerde yaşayan soydaşlarımızdan da destek gelmişti. Bunun en güzel örneğini Bakü’de öğrenim gören gençler oluşturmuştu. Bakü Üniversitesi öğrencileri, İstanbul Dârü’l-fünûnu’ndaki kardeşlerini mücâdelelerinden dolayı selâmladıklarını belirtmişlerdi⁶⁸

1.10.Dârü’l-Fünûnun Maarif Nezâreti Tarafından Geçici Olarak Kapatılması

11 Nisan 1922 Salı günü Maarif-i Umumiye Nezâreti, öğrencilerin senato kararına uymadığı gerekçesiyle Dârü’l-Fünûnun bütün şubelerinde derslerin *“muvakkaten”* tatil edildiğini açıklamıştı. Bakanlık, yaptığı açıklamada üniversitenin tatil edildiğini kamuoyuna şu şekilde açıklamıştı:⁶⁹

“Maarif-i Umumiye Nezâretinden, Dârü’l-Fünûn divânınca ittihâz edilmiş olan karara uymayan Dârü’l-Fünûn öğrencisinin iki günden beri derslere girmemekte ısrâr ettikleri

⁶⁷ “Lozan Türk Talebesinin İştirâki”, **İkdâm Gazetesi**, 16 Nisan 1922

⁶⁸ **Anadolu’da Yeni Gün**, 26 Mayıs 1922

⁶⁹ **İkdâm Gazetesi**, 12 Nisan 1922; **Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi**, 14 Nisan 1922; **Peyâm- Sabah Gazetesi**, 12 Nisan 1922; **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 13 Nisan 1922; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 12 Nisan 1922; **Akşam Gazetesi**, 12 Nisan 1922; **Vakit Gazetesi**, 12 Nisan 1922

görüldüğünden Dârü'l-Fünûn nizâm-nâmesinin yirmi altıncı maddesinin son fırcası hükümlerine ve divânın verdiği son karara uyarak bütün Dârü'l-Fünûn şubelerinin 12 Nisan 338 tarihinden itibaren geçici olarak tatil edilmesi ilân olunur.”

Bakanlık öğrencilerin iki günden beri derslere girmemesini gerekçe göstererek senato ile müştereken böyle bir karara vardığını açıklamıştı.

Öğrencinin, senato kararını boykot etmek için derslere girmediğini bahane ederek okulu geçici bir süre kapatmayı kararlaştıran zihniyetin, çözüme katkı sağlamasını düşündüğü encümeni derhal faaliyete geçirmesi gerekirdi. Encümenin faaliyete geçmesi bir tarafa, encümenin kimlerden oluşacağı konusunda bile karar verilememişti.

Bu, öğrencinin oyalanmasından başka bir şey değildi. İş, Yakub Kadri'nin köşe yazısında işaret ettiği gibi gelişecekti.⁷⁰ Eğitim ve öğretim dönemi hiçbir karar almadan bitirilecekti. Bu arada tansiyon düşecek ve olay unutulacaktı. Yıllarca yüz yüze bakan insanlar, birkaç öğrenci yüzünden arkadaşlarını nasıl cezalandırabilirdi? Hem bunlar, sıradan insanlar da değildi! Biri defaatle bakanlık yapmıştı. Diğeri de ondan aşağı değildi! Ayân meclisi üyesi, Danıştay başkanı ve Sevr Barış Antlaşmasını imzalayan heyette yer alan önemli bir delege! Diğerlerinin özellikleri de bunlarınkinden farklı değildi!.. Fakat; öğrenciler, o güne kadar Türk'ün ni'metiyle nemâlanan bu insanların üniversiteden uzaklaştırıldığını görmeden ısrarlarından vazgeçmeye niyetli değildi.

1.10. Öğrenci Boykotunun Basına İntikâli

1.10.1. İstanbul Basını ve Dârü'l-Fünûn Öğrenci Boykotu

Öğrenci hareketi bir anda basma mal olmuştu. Hatta, bir öğrenci hareketi olmaktan çıkmış, ilginç bir şekilde siyasallaşmıştı. Olay kısa bir zaman sonra İttihatçı- İtilâfçı çatışmasına dönüşmüştü.⁷¹

Olay, başta İstanbul basını olmak üzere Ankara basını ve yerel basında da yer almış, lehte ve aleyhte birçok yazı yazılmaya başlamıştı.

Millî Mücadele karşıtı olduğu bilinen Ali Kemal, Cenab Sahabettin ve arkadaşları konuya çok farklı bir açıdan bakmışlardı. Zira; onlar, olayda taraf idiler. Yazı yazdıkları **Peyâm-ı Sabah**'ta hem öğrencilerin başlattığı eylemle ilgili hem de öğrencileri destekleyen hocalar hakkında olumsuz yazılar yazmaya başlamışlardı. Hatta, onları kışkırtanlar olduğunu ve işin içinde İttihatçıların bulunduğu ileri

⁷⁰Yakub Kadri, **İkdâm Gazetesinde Müşâhede ve Mülâhaza** adlı köşesinde konuyu tahlil eden bir makale yazmış ve bazı değerlendirmeler yapmıştı. Bkz. **İkdâm Gazetesi**, 11 Nisan 1922

⁷¹Tank Mümtaz Göztepe, baştan sona izlediği olayları, ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bkz., **age.**, s. 414 vd.

sürülmüştü. İşi, öğrencilere hakarete vardıracak kadar ileri götürmüşlerdi. Nitekim; **Peyâm-ı Sabah**, 1 Nisan 1922 Cumartesi günü nüshasında **“Ma’hûd KararKimlerin Tertib-gerdesi?”** başlığıyla duyurduğu haberde olayla ilgili şu iddialarda bulunmuştu:

“Dün mahud gazetelerde ‘‘Dârü’l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Talebesi Kongresi’’ nâmında muhayyel bir heyetin ‘‘istiklâl, kutsiyet ve milliyet hislerine yabancı ve muhâsımü’’ addettiği dört mümtaz müderrisi isti’fâya davet edeceğine dâir garib ve garib olduğu derecede izânsızca bir kararına şâhid olduk,

Dârü’l-Fünûn’u ma’hud İttihat ve Terakki ocağına çevirmek isteyenler, lehü’l-hamd tahkikatımıza göre Edebiyat Fakültesi talebesinin ekseriyetini değil fakat, pek kalîl bir kısmını temsil ediyorlar. Zira, Dârü’l-Fünûnumuzda böyle manasız bir hareketin sîdûru hem pek çirkin olur ve hem de yâr ü ağyar nazarında pek ziyâde düşürür idi. Edebiyat Fakültesi kongresi unvanını tahlîs ederek bu acîb teşebbüste bulunanlar yirmi kişiyi bile tecâvüz etmez.

Bunlar da bilerek değil fakat, iki üç kişinin telkinâtına alet olarak böyle gülünç bir teşebbüste bulunmuşlardır. Herhalde bu harekete ictisâr edenler seviyeli Um ve irfanlarının ne kadar kıt olduklarını isbât etmişlerdir.”

Peyâm-ı Sabah, başlatılan eyleme; **“bazı beyinsizlerin kopardıkları mürettep gürültüler”**, öğrencilere ise **“lahana yaprakları”**, **“ocak yardakçıları”**, **“hiçbir zilleti irtikap etmeden çekinmeyen hezele”** gibi hiç de hoş olmayan yakıştırmalarla saldırıya geçmişti.

Öğrencilerin kararı ve Edebiyat Fakültesi profesörler Kuruluna müracaatı, Millî Mücadele karşıtı ve aynı zamanda saray ve hükümete yakınlığı ile tanınan basında; **“hezeyan”** vb. başlıklı yazılarla duyurulmuştu.⁷² **Peyâm-ı Sabah** ve **Alemdar** gibi gazeteler, öğrenci hareketini tenkid etmiş, öğrencilerin Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri ile Necmeddin Sadak, Kazım Şinasi, Aka Gündüz, Celal Nuri, Yakub Kadri, İsmail Müştak, Falih Rıfkı, Ebu’z-Ziya, Ahmet Emin gibi Kuvâ-yı Millîyeyi savunan kimi gazeteciler tarafından kullanıldığını yazmışlardı.

Rıza Tevfik, 2 Nisan 1922 günü azınlıklar tarafından İstanbul’da çıkarılan **Reveil** Gazetesine **Bir Bardak Suda Fırtına** başlığıyla verdiği mülakatta olayı yine saptırmış ve şunları ifade etmişti⁷³:

⁷² “Dârü’l-fünûn’daki Konferans Hadisesi, Birkaç Gürültücünün Çıkardığı Musanna Patırdılar Suyu Düştü”, **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 1 Nisan 1922

⁷³ Kazım İsmail Gürkan, **age.**, s. 54

“Henüz düne kadar hararetli bir İran taraftarı olan Süleyman Nazif Bey, bütün kabahati Türklerin iyi bir asker olduklarını ve İranlıların da büyük muharrir ve şâir yetiştirmiş bulunduklarını söyleyen Hüseyin Dâniş Bey’e Türk Milliyetperverliği namına hücum etti. Bütün bu münakaşa bir bardak suda fırtınadan başka bir şey değildir. Fakat mesele, milliyet-perverlik adına fikrî bağımsızlığını koruyan birkaç müderristen, Dârü’l-Fünûnu kurtarmak için bahane bulmaktan ibarettir. İşte bu esnada ben de münakaşa konusu olan Fuzûlî hakkında konferans vermeğe karar verdim. Fuzûlî’nin şâir olarak Sadî’den, Hafız’dan üstün olduğu iddia olunuyor. Bu iddianın ne kadar gülünç olduğunu isbat etmek istedim.

İşin başında Fuzûlî’nin en meşhur eseri olan Leylâ ve Mecnununu kelime kelime, satır satır, meşhur Şeyh Nizamî’nin Leylâ ve Mecnunundan kopya etmiş olduğunu isbât ettim... İşte bunun üzerinedir ki; bir küfür tufanıdır başladı. “

Görünen o ki; Feylesof Rıza Tevfik, Peyâm-ı Sabah ve azınlıklara ait bir gazete olan Reveil’den başka derdini anlatacak bir gazete bulamamıştı. Peyâm-ı Sabahta imzasız yaptığı açıklamalarda “Fuzûlî İranlıdır, Türk değildir” demediğini sadece “İranlı ruha mâliktir” şeklinde açıklamalarda bulunduğunu söyleyen Rıza Tevfik, ikinci yazısında isim vermiş fakat daha önceki iddialarını tekzip edecek açıklamalarla mülakatını bitirmişti. Peyâm-ı Sabahta yayınlanan imzasız yazısında “konferansın alkışlarla bittiği” şeklinde gelişmelerle ilgili yalan ve abartılı bir bilgi verirken Reveil Gazetesinde yaptığı mülakatta “küfür ve hakaretle kürsüden kovulduğunu” adeta itiraf etmiştir.

Olay ve sonrasındaki gelişmeler dolayısıyla Ali Kemal de Rıza Tevfik Bey’den yana tavır koymuştu. Ali Kemal, olup bitenleri “Dârü’l-Fünûnda” başlığıyla kaleme aldığı köşe yazısında uzun uzadıya anlatmış ve Rıza Tevfik Bey’i savunmuştu.⁷⁴

Ali Kemal, yazılarında bunlara “**lahana yaprakları**” ve “**finolar**” diyordu.⁷⁵ Dersleri boykot eden öğrencileri de “**ocak yordakçıları**” diye itham etmiş ve öğrencilerin arkasında Türk Ocaklı ve İttihatçıların bulunduğu öne sürmüştü.⁷⁶

İthâm-nâme yayımlandıktan sonra suçlanan hoçalarlar, Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulunun haklarındaki beraet kararından da cesaret alarak gün geçtikçe öğrencilere yönelik hücumlarını arttırmışlardı. Dahası, öğrenciler tarafından verilmek

⁷⁴Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 6 Nisan 1922

⁷⁵Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 1-13 Nisan 1922

⁷⁶Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 31 Mart ve 3 Nisan 1922

istenen onur ve haysiyet mücâdelesinin bir yeniçeri hareketi olduğunu ağır kelimelerle ifade etmekten çekinmemişlerdi. Bu arada “berâet” kararının alınmasında en çok Fuat (Köprülü) Bey’in etkili olduğu söylentileri dolaşıyordu. Köprülü’nün Damat Ferit Paşa’dan nişan almış olması da bu söylentilerin artmasına sebep oluyordu.

Ali Kemal, 6 Nisan 1922 tarihli yazısında kendisinin de içinde bulunduğu Dârü’l-Fünûndan kovulmak istenen beş hocayı; tanrının sâf, günahsız ümmeti ve kulları olarak değerlendiriyor, öğrencilere de küçük çaplı bir mel’un topluluk yakıştırmasında bulunarak şöyle diyordu: “*Bilinmez nasıl bir kudret-i gâibenin bu ümmet-i masumeye musallat ettiği bir şîrzeme-i mel ‘une* “

Ayrıca, öğrencilere oldukça içerlemiş olmalı ki, “*gürûh-ı mekruh*” vb. benzetmelerde bulunuyor ve yine de büyüklük(!) göstererek; “*Bu gençleri en çok yalan, iftira ve ahlâkî çöküntülerden korumak lâzım değil midir?* “ diyordu.

Anadolu’daki Yunan ilerlemesini ıstırap duyurarak seyrettiğini(i) söyleyen Ali Kemal; “*Eskişehir’e kadar böyle bir düşmanı biz mi getirdik?*” diyerek Anadolu’daki Millî Mücadelecilerin işleri bozduğunu, düşmanı kızdırarak onların Anadolu içlerine kadar ilerlemelerine neden olduklarını ifade edecek kadar senaryolar üretiyordu.

“*Biz mi bu devleti dünya harbi(harb-i umûmî)ne iştirak ettirdik ve bu belâlara soktuk? Biz mi, mütarekeden beri siyaseten ve idareten türlü türlü hatalarla Anadolu ‘yu bu perişan hâle uğrattık?* “ diyerek başlatılan mücadelenin nasıl başarıya ulaşabileceği hususuyla ilgili kafa yormayıp, işi İttihâtçı-İtilâfçı çekişmesine vardırarak bilinç altındaki ittihatçı düşmanlığım ortaya çıkartıyordu. Benzer yazılarında da Millî Mücâdele hareketinin başarılı olamayacağı ve millete fenalık getireceğinde ısrar ediyordu.

Ali Kemal, 6 Nisan tarihli yazısında, hakkında görüşme yapılırken Profesörler kurulunda bulunmak gibi yapılan bir usulsüzlüğü de açıklıyordu. Yazının sonunda işi iyice ileri götürerek, öğrencileri fenalıklar yapan bir azınlık konumuna sokuyor ve şöyle diyordu⁷⁷: “*Şerîr ve ekalliyet, Dârü’l-Fünûnda ve başka yerlerde hükmünü böyle istediği gibi icraya kalkışabilecek midir? Filhakika onların teşkilatı var, gizli cemiyetleri var, Ankaraları var, belki de Avrupalıları var... Bu yalanı o sayede mükemmel bir şekilde hazırladılar*”

⁷⁷ Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 6 Nisan 1922

Öğrencilerin suçladığı hocaları aklamak için düşünülen tertiplerden biri de sözde Dârü'l-Fünûnlu gençlerin Ali Kemal Bey'i ziyaretleriyle ilgiliydi. 6 Nisan 1922 tarihli Peyâm-ı Sabah Gazetesi; kalabalık bir Dârü'l-Fünûn öğrenci gurubunun Ali Kemal Bey'in lehinde tezahüratta bulunduğu ve Profesörler Kurulunun aldığı kararın ne kadar haklı ve doğru olduğundan, Ali Kemal Bey'in derse davet edildiğinden fakat onun, çıkabilecek tatsızlıklardan çekindiği için derse girmediğinden dem vuran bir yazı yayınlamıştı. Yazı, hayalî kahramanlar oluşturuyor ve bir yerde “grevci” Dârü'l-Fünûn öğrencilerine karşı ciddî bir muhalefetin varlığından söz ediliyordu.

Ali Kemal Bey, 8 Nisan 1922 tarihli ve “*Hadise etrafında*” başlıklı bir yazısında da “*Şu bir iki tatlı su kahramanının millî kültürümüzün kudret ve ilim âbideleri olan üstâdlarımızın en sefil ve en menfur entrikaları ile kurban edilerek kabiliyet ve istidatlarımızı koruyucusuz, medeniyet ufkumuzu güneşsiz bırakmak istiyorlar. Hayır!*” diyerek kovulması istenen müderrislerin birer kültür ve ilim âbidesi insanlar olduğunu takdim ediyor ve şöyle devam ediyordu: “*Bu âvâre çocukların birkaç soysuzun ihânetkâr ellerinde oyuncak olduğunu kamuoyunda çok açık bir şekilde ilân etmiş oluyorlar*” diyor ve Celal Nuri, İsmail Müştak ile Aka Gündüz için aynı günkü nüshada “*Kargalar*” yakıştırmasını kullanarak sataşmalarına devam ediyor ve Dârü'l-Fünûn grevini övmelerinden dolayı bu isimleri kınıyordu.⁷⁸

Dârü'l-Fünûnda “*nefs-i müdâfaa*” hareketini başlatan gençlere karşı oluşturulan cephenin baş aktörlerinden birisi de Rıza Tevfik idi. Rıza Tevfik, 10 Nisan 1922 tarihli Peyâm-ı Sabahta çok ağır bir ifadeyle öğrenciye hücum ederek; “*Ben istifa ediyorum, fakat bu hareketten sizi sorumlu tutmak için sizi kendi iradesiyle hareket eden insanlar olarak addedebilmek şarttır. Gerçi, o protestoyu özel bir hiddet ve kabalık belgesi şekline sokan o iki yüzlü ifade biçimi... sizin zekâ ürününüz değildir.*” diyerek öğrenci hareketinin arkasında bir kısım çevrelerin bulunduğu imâ ediliyordu. Öğrencilere de böyle bir oyuna geldikleri için hakarete varan bir ifade biçimiyle sataşılıyor ve şöyle deniliyordu: “*Mamañih bu aşağılık harekete iştirak etmiş olabileceğinize dair suçlamayı ve kuşkuyu üzerinizden uzaklaştırmak maksadıyla zerre kadar fedâkârlık gösteremediğiniz için bütün namuslu ve terbiyeli adamlar nazarında hor ve hakir görüldünüz. (...)*

Bu olayı, bir şeref addettim. (...)Vatan bir derebeyi tarafından size bahş olunmuş bir çiftlik midir zannediyorsunuz? Küstahlık etmeyiniz, haddinizi bilinizi

⁷⁸Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 8 Nisan 1922

Ben Felsefe dersi vermekle görevliyim. Bu sebeple size Sokrat'tan, Eflatun'dan Kant'tan bahsederken İnönü galibiyetinden dem vuramazdım ya.. “ Rıza Tevfik Bey, “İnönü galibiyetinden bahsetmediğim için Dârü'l-Fünûn idaresi tarafından istenmiyorsam bunu kendim için bir şeref addederim “ diyordu. Sevr Andlaşması'nın da kendisiyle yapılan çekişmede kullanıldığından şikâyet edip Sevr'i tezvir gerekçesi yapanlara itibar edilmemesini, esas bu antlaşmadan sonra yaşananlara ibretle bakılması(!) gerektiğine işaret ederek şöyle devam ediyordu:⁷⁹

“Bu terbiyeniz, bu lisânınız, hararetle savunduğunuz medeniyet da ‘vâsında, sizin aleyhinize ne müthiş bir delil teşkil edecektir. Tasavvur edebiliyor musunuz? Siz mi Türk Milletini temsil ediyorsunuz? Siz mi bu memlekette ümid-i İstikbâli teşkil ediyorsunuz? Yazık size!.. Yuh size!..”

Başta İleri Gazetesi olmak üzere milliyetçi basm “Mahutlar” başlığıyla beş hocayı manşet konusu yapmışlardı. Millî Mücadeleyi destekleyen İkdâm, Yeni Şark, Tevhîd-i Efkâr⁸⁰, İleri, Akşam ve Vakit gibi İstanbul basınının en güçlü gazeteleri ve yazarları, öğrencileri alkışlamışlar, Rıza Tevfik Bey'in verdiği konferans ve akabinde başlatılan öğrenci eylemi ile ilgili olarak verdikleri haber ve yaptıkları yorumlarla okuyucuya, Peyâm-ı Sabah'tan çok daha farklı mesajlar vermişlerdi. İleri Gazetesi; *“Müderisler talebe kadar olmadılar.”*, *“Talebe seciyesiz ve millet düşmanı adamlardan ders alamayacaklardır.”*, *“Meclis-i Müderisin mahutlardan, menfur muallimlerden ayrılamıyor.”*, *“Müderis Beyler emin olsunlar, millet bu beraet kararından dolayı kendileriyle hemfikir ve hem-his değildir.”*, *“Dârü'l-Fünûn Öğrencisinin Musîb Bir Kararı”* gibi başlıklı yazılarla Edebiyat Fakültesi Profesörler Kuruluna yüklenmişlerdi.⁸¹

İkdâm Gazetesi; hem yaptığı haberler hem de baş-yazarları Yakub Kadri (KARAOSMANOĞLU)'nun yazdığı köşe yazılarıyla öğrenci eylemini desteklediğini ortaya koymuştu.

Akşam, Vakit ve Tevhîd-i Efkâr gibi gazetelerle bunların yazıhaneleri, Millî Mücadeleyi destekleyen insanların uğrak yerleri idi.⁸²

⁷⁹ **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 10 Nisan 1922

⁸⁰ Tevhîd-i Efkâr, olayla ilgili haberinin başlıklarını *“Siyâset Değil, Milliyet Dâvası, Ma'hut Müderisler ve Dârü'l-Fünûnumuzun Celâdeti”* şeklinde ayrıntılı bilgi vermişti. **Bkz., Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 4 Nisan 1922

⁸¹ **İleri Gazetesi**, 6 Nisan 1922

⁸² Ahmet Hamdi Tanpınar, **Mücevherlerin Sırrı**, İstanbul 2002, s. 131 vd.; Mustafa Çakır, **Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Ankara 1997, s. 37 vd.

1.10.2. Anadolu Basını ve Dârü'l-Fünûn Öğrenci Boykotu

Anadolu'nun en önemli sesi ve TBMM'nin yarı resmî gazetesi niteliğinde olan Hakimiyet-i Millîye ve Anadolu'da Yeni Gün, Yeni Adana, İstikbâl, Türkoğlu gibi kimi yerel gazeteler de öğrenci eylemlerini haklı ve övgüye değer bulmuşlar, Edebiyat Fakültesi hocalarının aldığı kararı kınamışlardı.

Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, İstanbul'daki öğrenci hareketini çeşitli vesilelerle yüreklendirirken Anadolu'da Yeni Gün Gazetesinde Yunus Nadi, yazdığı yazılarla öğrencilere destek vermişti.

İKİNCİ BÖLÜM

DÂRÜ'L-FÜNÛN ÖĞRENCİ BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU ve BOYKOTUN GENİŞLEMESİ

2.1.Dârü'l-Fünûn ve Yüksekokullar Öğrenci Birliğinin Kuruluşu ve Karara Tepkisi

2.1.1. Dârü'l-Fünûn ve Yüksekokullar Öğrenci Birliğinin Kuruluşu

Dârü'l-Fünûn Edebiyât Fakültesi öğrenci derneği tarafından sevk ve idare edilen öğrenci hareketi, yeni bir şekil almaya başlamıştı. Artık; öğrenci hareketi, Edebiyat Fakültesinin sınırlarını aşmış, bütün Dârü'l-Fünûn öğrencisinin hatta İstanbul'daki bütün yüksekokul öğrencilerinin haysiyet mücâdelesine haline gelmişti. Öğrenciler, boykotu sürdürebilmek için her fakülteden birer temsilcinin yer aldığı bir heyet oluşturmaya karar vermişlerdi. Heyette şu isimler vardı¹:

Osman (**HOROSANLI**) Bey (Edebiyat Fakültesi)

Macit (**ASENA**) Bey (Hukuk Fakültesi)

Hüseyin İbrahim (**SOLAR**) Bey (Tıp Fakültesi)

Ekrem Necmi (**İNAL**) Bey (Fen Fakültesi)

İstanbul Üniversitesinin bu dört fakültesine mensup öğrencileri, aralarında tam bir birlik oluşturduktan sonra değişik bakanlıklara bağlı yüksekokul öğrencileri de bu harekete katılmışlardı.

Türklüğe ve O'nun gerçekleştirdiği Millî Mücâdele hareketine hakaret eden, küçük düşürücü sözler sarf ederek gençleri ümitsizliğe sevk eden beş müderrisin üniversiteden uzaklaştırılmasını temin için bütün fakülte ve yüksekokul öğrencileri derslere girmeme kararı almışlardı. Sonuca gidebilmek ve okul yönetimlerinin kamu vicdânını rahatlatacak bir karar almasını sağlayabilmek için ortaklaşa hareket etmek ve ciddî bir iletişim sağlamak gerekiyordu. Bu durum Dârü'l-Fünûnun kapatılmasıyla daha da belirginleşerek zorunluluk halini halini almıştı. Nitekim; öğrencilerin bir çoğu, Maarif Nezâretinin Dârü'l-Fünûnda dersleri tatil ettiğinden habersizdi. Bir kısım öğrenci bütün fakültelerde derslerin tatil edildiğini belirten duyuruyu, toplantı için gittikleri Dârü'l-Fünûnda görüp, derslerin tatil edildiğine vakıf olmuşlardı.

Dârü'l-Fünûn ve değişik yüksekokullara kayıtlı öğrenciler; Maarif Nezâretinin almış olduğu kapatma kararı ve sonrasında yaşanan iletişim eksikliğini de dikkate alarak amaçlarına

¹Kâzım İsmail Gürkan, **Dârülfünun Grevi**, İstanbul 1971, s. 46

daha kısa sürede ulaşabilmek için bir *“birleşik cephe”* çalışması başlatmışlardı. Böylelikle, bütün öğrencilere aynı anda ulaşma imkânına sahip olacaklardı. Herhangi bir konuda alınacak karar, üyelere en kısa yoldan duyurulacak ve sonuca gidilebilecekti.

Dârü'l-Fünûnlu öğrenciler, diğer yüksekokullardan gelen temsilcilerle birleşip Sultanahmet'teki Ticaret Yüksek okulunda toplanmış ve eylemleriyle ilgili bir takım kararlar almışlardı. Yapılan toplantıdan çıkan en önemli karar, davalarının sonuçlanmasına kadar *“Dârü'l-Fünûn ve Mekâtib-i Aliye Müdâvimleri Heyet-i Müttehidesi”* adıyla bir demeğin kurulması olmuştu. Belki de bu karar, öğrencinin başlattığı hareketin, kolay kolay söndürülemeyeceğinin en güzel deliliydi.²

Fakülte ve yüksekokullardan seçilen dörder kişiden oluşturulan bir heyet; cemiyet nizâm-nâmesinin son düzeltmelerini yaparak temize çekmiş ve bir suretini Dahiliye (İçişleri Bakanlığı) Nezâretine sunmuştu. Oluşturulan cemiyetin genel merkezi için de uygun bir yer bulunmasına karar verilmişti.³ Ayrıca, yasal olarak kurulup faaliyete başlayana kadar demek işlerinin; fakülte ve yüksekokul temsilcilerinden oluşan bir heyet veya öğrenci derneklerinden biri tarafından takip olunacağı karar altına alınmıştı.

Yayınladıkları nizâm-nâmede de ifade edildiği gibi demeğin kuruluş gayesi, Dârü'l-Fünûn ve yüksekokul mensuplarını ilgilendiren ilmî ve içtimaî hususlarda meşgul olmak ve aralarında dayanışmayı temin etmektir. Toplantı yerleri de yer bulunana kadar Sultan Ahmetteki *“Akademi”* adı verilen bahçeli kahvehaneler idi. Başkanlığına Tıp Fakültesi temsilcisi Hamit Necdet Bey'in seçildiği Dârü'l-Fünûn ve Yüksekokullar Öğrenci Birliği, yönetim kurulunu ise şu şekilde oluşturmuştu⁴:

Başkan Vekili: Fen Fakültesi temsilcisi Ekrem Necmi (İNAL) Bey;

Genel Sekreter: Hukuk Fakültesi temsilcisi Macit (ASENA) Bey;

İdâre Müdürü: Edebiyat Fakültesi temsilcisi Osman (HORASANLI) Bey;

Mali Sekreter: Ticaret Mekteb-i Âli temsilcisi İhsan Nahit Bey;

Genel Sekreter Yardımcısı: Fen Fakültesi temsilcisi Sami Bey;

Muhasip Üye: Dişçi ve Eczacı Mektebi temsilcisi Hikmet Bey;

2.1.2. Öğrenci Birliğinin Üniversite Senatosu ve Maarif Nezâretince Alınan Kararlara Tepkisi

Öğrenci Birliği, amaçlarını dile getiren ve senatoyla onun oluşturacağı komisyona yardımcı olacak nitelikte bir bildiri yayınladı. Açıklama basında da yer aldı.

² İkdâm Gazetesi, 13 Nisan 1922; Akşam Gazetesi, 14 Nisan 1922

³ “Dârü 'l-fünûn ve Mekatib-i Aliye Talebesi İttihadı”, İkdâm Gazetesi, 14 Nisan 1922

⁴ İkdâm Gazetesi, 25 Nisan 1922

Bu açıklamalarıyla onlar; hem okullarının kapatılması karşısında hissettiklerini kamuoyu ile paylaşmak hem de derslere girmemekte ne kadar haklı olduklarını okul idaresine göstermek istemişlerdi⁵. Söz konusu açıklamada şu ifadelere yer verilmekteydi⁶:

“1-Fenâ halde rencîde ve fakat tâmir edilmemiş bu maneviyâtı taşıdıkça öğrenciler kamu vicdânı huzurunda mahkûm ve bed-hâh beş müderris hakkında verdiği vicdânî hükmün doğruluğundan bir an tereddüt etmediği cihetle maalesef selâmet-i fikir ve huzur-ı vicdânla derslerine devam imkanı görememektedir.

2-Öğrenciler, meseleye el koyan saygıdeğer senato üyelerinin icraâtından hiçbir vakit şüphe etmemektedir.

3-Bunun içindir ki, derslerin aksamasından çok etkilenen öğrenciler, vadedilen araştırmanın en kısa zamanda sonuçlanmasını, birliğindeki imândan kuvvet alarak istemektedir.”

Öğrenciler, duyurularında, amaçlarına ulaşana kadar eylemlerinin süreceğini ve Edebiyât öğrencilerinin yanında yer alacaklarını da belirtmişlerdi. Yine, başka bir bildiri ile savundukları fikirlerin haklılığını onaylayacağı yerde Maarif Nezâreti tarafından misilleme olarak okullarının kapatılmasını içlerine sindiremeyen öğrenciler, “Dârü'l-Fünûn ve Mekâtib-i Âliye Öğrenci Heyet-i ittihâdiyesi” imzasıyla üniversite rektörlüğüne hitaben bir beyân-nâme kaleme alarak gayelerinin eğitim ve öğretimden uzak kalmak olmadığını; fakat doğruluğuna inandıkları gayelerini de sonuna kadar savunmak zorunda kaldıklarını, gerekirse bu uğurda daha bazı fedâkarlıklara da katlanabileceklerini şu şekilde ifade etmişlerdi⁷:

“Senatonun son kararını öğrenmiş bulunan Edebiyat, Hukuk, Tıp ve Fen Fakülteleriyle, Eczacı, Dişçi, Ticaret, Mühendis, Ticaret-i Bahriye, Kaptan ve Çarhçı, ziraat, Orman, Baytar, Mülkiye Kız ve Erkek öğrencileri almış oldukları ve aşağıda da yer alan kararları senato üyelerine (Divân heyetine) arz eder:

1- Öğrencilerin maksadı, ilim ve irfandan uzak kalmak değildir. Bunun için Dârü'l-Fünûn senatosunun, okulun resmen tatil ve kapatılması kararını üzüntü ve esefle karşılarız.

⁵Bildiride, “ayrı ayrı toplantı yaparak fikirlerini bir noktada buluşturan Edebiyât, Fen ve Tıp Fakülteleri Talebeleriyle Dişçi-Eczacı, Ticaret Mekteb-i Âlisi, Ticaret-i Bahriye, Kaptan ve Çarhçı, Mühendis, Baytar, Mülkiye ve Ziraat Yüksekokulunda okuyan kız ve erkek Talebelerinin oybirliğiyle” karar aldıkları belirtiliyordu. Bkz., **İkdâm Gazetesi**, 12 Nisan 1922

⁶**İkdâm Gazetesi**, 12 Nisan 1922

⁷**İkdâm Gazetesi**, 13 Nisan 1922; “Talebe heyet-i ittihadtesinin bir müracaatı”, **Vakit Gazetesi**, 13 Nisan 1922

2- *Amacın kanunen geçerliliğine imân eden öğrenci, seçilen komisyonun soruşturmayı hızlandırarak biran evvel derslerine başlamak imkanını temin edecek olumlu kararın çıkmasını bugün diinden daha kuvvetli bir birlik ve sarsılmaz bir azimle bekliyoruz.*”

Yüksek Ticâret Okulu (Ticaret Mekteb-i Âlisi) Öğrenci Cemiyeti de ayrıca yayınladığı bir bildiride, bakanlığın almış olduğu karar karşısında adeta isyân edercesine düşüncelerini açıklayarak öğrencinin amacına ulaştığı ana kadar **“terk-i tedrisata”** devam edeceğini şu şekilde belirtmişti:

“Dârü'l-Fünûn ve Mekâtib-i Âliye Öğrenci Heyet-i İttifakiyesinin Türk'ün necîb haysiyet-i millîyesini tahkîre cür'et eden kimseler hakkında netice-i mukarrerâtını, maarif nezaretinin yalnız Dârü'l-Fünûna ait bir mahiyette telakki ile öğrencinin derslerine devamı lüzumunu mekteb heyet-i idâresine tebliğ ettiğini büyük bir te'essüfle haber aldık.

Bütün Türk milletine ve Türk gençliğine bilâ-pervâ tecâvüzâtda bulunanlara karşı acib ruhlu öğrenci efendilerin muhik davalarında Maarif nezaretinin de müzâharete edeceğini ümid ederken ma'lûm kararı bilumum öğrencinin ve cemiyetimizin bâis-i te'essürü olmuştur.

Mefkûre ve vicdânlarından başka hiçbir kuvvetin icbârıyla azm ü sebâtından nükûl ettirilemeyecek olan Ticâret Mekteb-i Âlisi öğrencisi bu gibi mukarrerâtı kat'iyen nazar-ı mülâhazaya almayarak neticeye kadar terk-i tedrisâta devamı bir vazife-i millîye add eyler.” Ayrıca; cemiyetin, yapacağı duyuru ve ilânlardan başka hiçbir yazışmayı dikkate almamaları yönünde öğrenci arkadaşlarına yaptığı açıklama, o sıralarda gerçekleştirilmek istenen **“boykotu kurma”** eylemlerini de boşa çıkartmayı hedeflemekteydi.⁸

2.1.3.Dârü'l-Fünûn ve Yüksekokullar Öğrenci Birliğinin Kamuoyunu Bilgilendirmesi

Üniversiteden uzaklaştırılmaları istenen müderrisler tarafından daha önceleri dikkate alınmayan öğrenciler, artık ciddi bir şekilde muhatap olarak kabul edilmeye başlanmıştı. Adı geçen müderrisler bunu açıkça ifade ediyorlardı. Kendilerinin üniversiteden uzaklaştırılmalarından sonra öğrencilerin kendi yerlerine bazı müderrisleri aday gösterdiklerine dair yazılar yazıyor ve onların üstlendikleri bu rolden duydukları rahatsızlıkları ifade ediyorlardı. Öğrenciler bu benzeri haberlerin **“yalan”** olduğunu, böyle bir derdlerinin bulunmadığını açıklayan bir tekzip yayınlamak zorunda kalmışlardı.

⁸“Ticâret Mekteb-i Âlisi Talebesinin Beyân-nâmesi”, **Vakit Gazetesi**, 13 Nisan 1922; **İkdâm Gazetesi**, 13 Nisan 1922

Ticaret, Dişçi ve Eczacı, Orman, Ziraat, Mühendis, Baytar, Bahriye ve Çarhçı ve Kaptan Mekteb-i Âlileri ile Tıp, Fen ve Edebiyât Medreseleri Mümessilleri Heyet-i Merkeziyesi adına İkdâm Gazetesinde yayınlanan öğrenci tekzibinde, Peyâm-ı Sabah Gazetesi'nin 8 Nisan 1922 tarihli sayısında yazılanlara işaret edilerek şöyle denilmekteydi⁹:

“Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi öğrencisinin Dârü'l-Fünûndan ihracını katiyen taleb ettiği ma'lûmü'l-esâmi beş müderrisin yerine felân veya filân zâtın namzet gösterildiğine dair Peyâm-ı Sabah Gazetesinin 8 Nisan 1338 tarih ve 1303 numaralı nüshasında verilen havadis tamamen bî-asl ve esâstır. Hak ve vazifesini müdrik olan Dârü'l-Fünûn öğrencisi yalnız, mukaddesâtını hedef-i ta'arruz ittihaz edenlere karşı vicdânlarının emr ettiği vazîfeyi ifâ etmekten başka bir şey istemediği cihetle mezkûr havâdis külliyyen red ve tekzib olunur.”

2.2. Maarif Nazırı (Eğitim Bakan) Sait Bey'in yaptığı bir Açıklama

Ertesi gün Akşam Gazetesi muhâbirine Maarif Nazırı (Eğitim Bakan) Sait Bey'in yaptığı bir röportajı ve basma-kalıp ifadelerle işi geçiştirmeye çalışan bir beyânata çıktı.

Gazetede yer alan beyânatta; öğrenci boykotunun nezâret (bakanlık) tarafından normal karşılandığı, bilâkis böyle tepkilerin verilmediği ülkelerde milletlerin yaşama hakkının olmayacağı ifade edilmişti.¹⁰ Maarif nazırı; *“Medenî ülkelerin hepsinde, öğrencilerin böyle tezâhürâtı görülmektedir. Çünkü bu tür galeyânlar olmasa o milletler yaşamaya müstehak değildirler. Gençliğin bu husustaki tezâhürât ve temennilerini hoş görmemek, olsa olsa istibdât yönetimlerinde olabilir. Ancak bu gibi meselelerin ortaya çıkmasından sonra çözümlenmeleri bir takım usul ve kaidelere tabidir. Gençlerin bu kuralların dışında düşünmesi doğru değildir. İşte bu defa meydana gelen olay da başlangıçta öğrencinin galeyâna gelmesiyle başladı.*

Profesörler kurulu (Meclis-i Müderrisin) meseleyi ehemmiyetle dikkate alıp inceledi. Oy birliğiyle bir karar aldı. Öğrencinin bu karara uyması ve bunu izzet-i nefislerinin tatminine kâfi addetmeleri, işin bir an evvel çözülmesini sağlayabilirdi. Halbuki, sonradan Edebiyât Fakültesi öğrencilerinin ileriye sürdüğü talepler, diğer fakültelere de siraye etti. Öğrenciler, derse girmeme kararı aldı. Bunun üzerine Dârü'l-Fünûnda eğitim ve öğretim tatil edildi. Bunun üzerine divân (senato), duruma

⁹ “İstenmeyen Müderrisler Yerine Nâmzet Gösterildiği Haberi Asılsızdır”, **İkdâm Gazetesi**, 10 Nisan 1922

¹⁰ **Akşam Gazetesi**, 13 Nisan 1922; **Vakit Gazetesi**, 14 Nisan 1922; **İkdâm Gazetesi**, 14 Nisan 1922

el koyarak öğrencilerin iddialarını bir kez daha dikkate alarak soruşturmanın yeniden yapılmasına ve aynı zamanda derslerin devamına karar verdi.

Öğrencilerin derslere devam edip bir taraftan da Divânın vereceği kararı beklemleri lâzım gelirken, öğrenciler yine derslere girmemekte ısrar ve derslere girme kararını, Divânın vereceği karara göre belirleyeceklerini ifade ettiklerinden dün gerçekleştirilen Dârü'l-Fünûn divân toplantısında oybirliği ile eğitim ve öğretimin tatiline karar verilmiştir.” diyerek bir durum değerlendirmesi yaparak vaziyeti kurtarmaya çalışmıştır. Öğrencilerin haklı direnişlerini, üniversiteden uzaklaştırılmaları gereken hocaların müfrit düşüncelerini ve milî vicdânı yaralayan türlü beyânatlarını gündeme getirme lüzumu bile hissettirmemiştir. Hatta Akşam muhabirinin “*Meselenin daha da kötüleşmesi ihtimali var mıdır?*” sorusuna karşılık verdiği cevapta; Dârü'l-Fünûnda durumun “*güllük-gülistân*” olduğunu ifade eden şu beyânlarda bulunmuştu. “*Benim kanaatimce gençlerimizin anlayışına güvenim tam olduğundan bir iki gün zarfında galeyânın dineceğinden, öğrencilerin eğitim ve öğretime başlayacağından ve divânın vereceği kararı da kabul edeceklerinden şüphe edilmemelidir. Çünkü mutlaka kendi arzularına uygun karar alınmasına zorlama mahiyetinde anlaşılacak olan bu halin devamını pek doğaldır ki; hürmet ettikleri profesörlerin haysiyet ve şereflerini zedeleyip düşüreceği için arzu etmezler. Hatta diyebilirim ki; asıl böyle bir divâna karşı isyân etmiş olurlar.*”

“Durumun en şekilde düzeltileceğine” ilişkin ve “öğrencilerin bazı çevrelerin etkisi altında kaldıkları” yolunda sorulan sorulara da Maarif nâzırı; öğrencilere sevgisinin tam olduğunu belirterek cevap vermiş ve şöyle devam etmiştir: “Memleketin geleceğini ve mutluluğunu gençlerden beklerim. Onların duyguları bence kutsaldır. Olayda, Hey’et-i Müderrisînin de gururları söz konusudur. Ortada anlaşılmayacak bir mesele yok. Mesele, galeyânın fazlalığıdır. Müderrislerden gönderilecek ve gereken yetkiye sahip kişilerle her zaman görüşebiliriz. Yani Dârü'l-Fünûna arabuluculuk yapmaya hazırız.”

Maarif nâzırı; “Öğrencilerin bazı çevrelerin etkisi altında kaldıkları” yolunda sorulan bir soruya da şöyle bir cevap vererek öğrencisini onurlandırmasını bilmişti; “Hayır, olamaz! Zirâ; bununla Dârü'l-Fünûn öğrencisine kabiliyetsizlik isnât edilmiş olunur. Halbuki, Dârü'l-Fünûn öğrencisi asla oyuna gelmez.”

Maarif Nazırı Said Bey'in yaptığı açıklamaların öğrenci üzerinde yarattığı etkilerin ne olduğunu araştırmak için İkdâm Gazetesi muhabirleri tarafından öğrenci birliği temsilcilerine yöneltilen sorulara öğrenciler, yazılı bir cevap vermişlerdi.¹¹

2.3. Üniversite Senatosunun İkinci Kez Konuyu Gündeme Alması ve Gerekli İncelemenin Yapılması için bir Komisyon Kurulması

2.3.1. İnceleme Komisyonunun Kurulması

Dârü'l-Fünûn senatosu, meseleyi incelemek ve karara varmak üzere bir komisyon oluşturmaya karar vermişti. Komisyonun, Tıp Fakültesi Dekanı Ziya Nuri Paşa, Hukuk Fakültesi Dekanı Aynî-zâde Hasan Tahsin Bey, Fen Fakültesi Dekanı Fatin Efendi, Edebiyât Fakültesi Dekanı İsmayıl Hakkı Bey ile Hukuk Fakültesine mensup iki profesörden oluşturulması düşünülmüş fakat bu düşünceden vaz geçilmişti. Bu düşünceden vaz geçilmesinde Edebiyât Fakültesi Dekanı İsmayıl Hakkı Bey'in tarafsız davranamayacağı kanaati öne çıkmış olmalı ki; sonradan teşkil edilen komisyonda ismi geçmemektedir. Bu da öğrenciyi oldukça memnun etmişti.

Son olarak, Fen Fakültesi Dekanı ve Rasathane(Gözlem evi) müdürü Fatin Efendi, Hukuk Fakültesi Arazi ve Evkâf (vakıflar) müderrislerinden Ebu'l-Ulâ Bey ve Tıp Fakültesi Dekanı Ziya Nuri Paşa'nın yer aldığı yeni bir komisyon oluşturulmuştu. Komisyon, öğrenciler tarafından "*ithâm-nâme*" veya "*izâh-nâme*" adı altında yeniden hazırlanan evrakı tahkik edecek ve istenmeyen profesörler hakkında bir karara varacaktı.¹²

Hazırlanan yeni ithâm-nâmenin 16 Nisan 1922 tarihinde üniversite senatosuna teslim edileceği, encümenin de tahkikatını bu ithâm-nâmeyi dikkate alarak yapacağı ve karar vereceği gazete manşetlerinde yer alan haberler arasındaydı. Fakat, ithâm-nâme hazırlanıp gerekli yerlere sunulmasına karşın komisyon 19 Nisan 1922 tarihine kadar tahkikâta başlayamamıştı.¹³

Öğrenciler sabırsızdı. Biran önce komisyon marifetiyle senatodan olumlu bir kararın çıkmasını bekliyorlardı. Üniversite senatosu ile onun oluşturduğu komisyon ise işi ağırdan alarak hâlâ tansiyonu düşürmek için uğraşıyordu.

Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen öğrenciler önemli bir mesafe kat etmişlerdi. Zirâ, öğrencilerin baskısı karşısında üniversite bir komisyon kurmak zorunda kalmıştı. Yine, kurulan bu komisyon marifetiyle ithâm-nâmede yer alan

¹¹Vakit Gazetesi, 15 Nisan 1922

¹²Vakit Gazetesi, 18 Nisan 1922; İkdâm Gazetesi, 18 Nisan 1922; İleri Gazetesi, 18-19 Nisan 1922; Tercümân-ı Hakikât Gazetesi, 18 Nisan 1922; Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 18 Nisan 1922

¹³İkdâm Gazetesi, 19 Nisan 1922

iddiaların suç unsuru oluşturduğuna inanılmış ya da kamuoyunun baskıları karşısında böyle bir davranış sergilenmişti. Her ne suretle olursa olsun, iddiaları incelemek için böyle bir komisyonun kurulması, öğrenciler arasında ciddî bir sevinç uyandırmıştı. Duyulan sevinç, 19 Nisan 1922 tarihli gazetelerde bir tebliğ halinde kamuoyuna şu şekilde duyurulmuştu:¹⁴

“Maarif Nezâret-i celîlesiyle Dârü'l-Fünûn Divânının, öğrencilerin hazırladığı ithâm-nâme-yi dikkate almasıyla bunu araştırılmaya değer görmesi, mümkün olan süratle işbu soruşturmayı tamamlayıp bitirmeye karar vermiş olması, Divan'a zaten pek büyük saygı ve sevgisi olan öğrencinin minnet ve şükran duygularının çoğalmasını mucip olmuştur. Öğrenciler, taşımakta olduğu işbu hüürmet hislerini hiçbir zaman azaltmayacağını arz eder.”

Komisyon, 20 Nisan 1922 tarihinde tahkikâta başlamış,¹⁵ iddiaları gözden geçirerek ön araştırma sonuçlarını 24 Nisan 1922 Pazartesi günü senatoya bildirmeyi kararlaştırmıştı.¹⁶

Komisyon, ithâm-nâme-yi inceledikten sonra öğrencilerin üniversiteden atılmalarını istediği hocalardan yazılı cevap istemiş, Hüseyin Daniş hiçbir cevap vermemiş, Rıza Tevfik ve Cenâb Şahabettin cevap vermeyeceklerini bildirmişlerdi. Ali Kemal ve Barsamyan Efendi ise cevap için üç gün süre istemişlerdir. Öte yandan, komisyon, öğrenci temsilcilerine de çağrıda bulunarak 22 nisan 1922 tarihinde üniversite rektörlüğüne çağırılmıştı.

Ebu'l-Ulâ Bey, Ziya Nuri Paşa ve Fatîm Efendi'den oluşan komisyon, 22 Nisan 1922 tarihinde Zeynep Hanım Konağı'nda öğrencileri dinlemeye başlamıştı. Soruşturma komisyonunda katiplik görevini ise Edebiyat Fakültesi sekreteri Sıtkı (AKOZAN) Bey üstlenmişti.

Öğrenci derneği temsilcileri teker teker içeri alınmış ve konu ile ilgili bir dizi soru sorulmuştu. Ebu'l-Ulâ Bey, tam bir yargıç edâsıyla içeri alınan temsilcilere sırasıyla *“adinız, babanızın adı, yaşınız, hangi fakülteyi temsil ediyorsunuz?”* gibi sorular sormuş ve sonrasında da:

“Takdim etmiş olduğunuz şikâyet-nâmede –ki siz onu ithâm-nâme olarak takdim ediyorsunuz – Ali Kema Beyefendiyi vatana ihânetle suçluyorsunuz. Bu zâtın yazıları, içtihat ürünü olamaz mı? İchtihat ile ihânet arasında bir ayırıcı çizgi var mıdır, yok mudur? Eğer bir ayırıcı çizgi varsa bu zât bu hareketiyle bu ayırıcı çizginin hangi noktasındadır?”

İçeriye alınan temsilcilerden Ekrem Nemci Bey, bu soruya cevap verebilmek için bir şey öğrenmek istediğini söyleyince Ebu'l-Ulâ Bey; *“Siz, soru sorma konumunda değil,*

¹⁴İkdâm Gazetesi, 19 Nisan 1922

¹⁵İkdâm Gazetesi, 21 Nisan 1922

¹⁶İkdâm Gazetesi, 23 Nisan 1922

cevap verme durumundasınız” diyerek öğrenciyi azarlamıştı. Komisyon başkanı, bu tavrıyla tarafsızlığını yitiriyor, öğrencilere müdahale ediyordu.¹⁷ Ziya Nuri Paşa ile Fatin Efendi ise Ebu’l-Ulâ Bey’in aksine öğrencilere şefkâtle yaklaşarak onları sahiplenmişlerdi. Öğrenci temsilcilerinden Ekrem Nemci Bey, komisyonda yaptığı konuşmada önemli iddialarda bulunmuştu. O, Ali Kemal’in “*milletimizin istiklâle layık olmadığını*” belirttiği yazısını örnek göstererek, Venilezos’un koltuğunda Paris Konferansına gittiğini, milleti küçük düşürücü bir hareket ve ihânetin içinde bulunduğunu söylemişti.

Hukuk Fakültesi delegeşi Macit Bey de memleketin acıklı durumunu ayrıntılarıyla ortaya koymuş, düşmanların yurdu parçalamak için yanıp tutuşurken adı geçen hocaların onlarla birleşmesine, öğrencilerin tahammül edemeyeceğini söylemişti.

Tıp Fakültesi temsilcisi Hüseyin İbrahim Bey ise Ali Kemal ve Rıza Tevfik Beylerin saçtıkları zehiri gözler önüne sermiş, heyet de suçlamaları sükûnetle dinledikten sonra bir rapor hazırlamış ve üniversite senatosuna sunmuştu.¹⁸

2.3.2. Üniversite Senatosunun Toplanması ve Profesörler Hakkında Verilen Karar

Üniversite senatosu, 24 Nisan 1922 günü öğleden sonra Zeynep Hanım Konağında toplanmıştı. Öğrenci derneği temsilcileri de arkadaşlarını haberdâr ederek 500 kadar öğrencinin burada toplanmasını sağlamışlardı. Amaç, senato üyelerini baskı altına almaktı. Dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya hiç kimse girip çıkmıyor, öğrenciler, senatonun artık bir karara varmasını istiyorlardı.

Toplantı, akşam geç saatlere kadar sürmüştü. Polis, Dârü’l-Fünûnun etrafında güvenlik çemberi oluşturmuştu. Nihayet, senatonun toplantı yaptığı salonun kapısı açılmış ve Hukuk Fakültesi delegeşi Muslihittin Adil Bey kapıda görünmüştü: “*Efendiler, senato talebinizi işleme koymadı, erteledi...*” diye söze başlamıştı ki; öğrencilerin “*yuha*” sesleri arasında Tıp Fakültesi üçüncü sınıf öğrencilerinden Kemal Bey, orada bulunan bir masanın üzerine fırlayarak, “*Efendi, sen bana baksana! Ben, seni Bursa İdâdisinden tanırım. Oradan kovulmuşsun. Şimdi buralarda ne arıyorsun?...*” deyince Muslihiddin Adil Bey içeriye kaçmış ve kapı kapanmıştı.

Bir müddet sonra kapı yine açılmış bu defa da öğrenci karşına Ebu’l-Ulâ Bey çıkmıştı. Fakat, bunun da söylediği ağdalı sözlerden hiç kimse bir şey anlayamamıştı. Sonunda kısa bir nasihat cümlesini güçlükle tamamlayarak o da içeriye kaçmıştı. Vakit çok geçti.

¹⁷Ebu’l-Ulâ Bey, komisyon başkanı olarak tarafgir davranıyordu. Özellikle öğrenci temsilcilerinin “*Ali Kemal*” diye hitap etmesine müdahale ederek “*Beyefendi*” şeklinde ilâvede bulunuyor, hoşuna gitmediği sözler sonrasında başkan, temsilcilerin sözünü kesebiliyordu. Yine, temsilcileri rahatsız etmek maksadıyla onların konuşmalarını kesiyor ve “*yavaş söyleyiniz, katip efendi yazsın*” diyerek kafalarını karıştırmak istiyordu. Bkz., Gürkan, *age.*, s. 67

¹⁸**Vakit Gazetesi**, 23 Nisan 1922

Son olarak kapı açıldı. Besim Ömer Paşa; “Çocuklarım...” diye söze başlamıştı ki, birden bire başına, birkaç çürtük yumurta yedi. Başından yüzüne ve elbisesine doğru yumurta akıyordu.

Hoca olarak çok sevilen Besim Ömer Paşa’nın bu duruma düşmesi, özellikle Tıbbiyelileri çok üzmüştü. Öğrencilerden Kazım İsmail (GÜRKAN) ile Hüseyin İbrahim Beyler, Besim Ömer Paşa’nın yanına gidip üzerini temizlemesine yardımcı olmuşlardı. Paşa bu arada; “Efendiler, ben buna layık mıyım? Ricâ ediyorum” gibi sözler söylüyor, üzüntüsünü ifade ediyordu. Bu sırada arkadan iki yumurta daha fırlatılmıştı. Artık; öğrenci, galeyâna gelmiş ve pervasızca hareket etmeye başlamıştı. Paşaya yapılan sözlü sataşmaların da haddi hesabı yoktu. En ağır da “iki taraflı oynama, aklını başına al!” uyarıları idi. Paşa bu durum karşısında öğrencilere söylemek istediği şeyleri söyleyemeden içeriye girmek zorunda kalmıştı. Bir müddet sonra öğrenci dağılmış ve senato da toplantısını bitirerek Zeynep Hanım Konağını terk etmişti.¹⁹

Üniversite senatosunun, soruşturmayı sonuçlandırmasına rağmen bir karar almadan dosyayı tekrar Profesörler Kuruluna göndermesi ve kararın oradan çıkmasını istemesi; elini taşın altına koymak istemediğini, bir yerlerden veya bir şeylerden çekindiğini ortaya koyuyordu. Bu durum, öğrenci arasındaki rahatsızlığın dikkate alınması gereken bir başka boyutunu da gündeme getirmişti. Başından beri grev karşıtı olan ve süre uzadıkça grev düşüncesine muhalefet eden öğrenci kitlesi değişik düşünceler taşıyan gruplardan oluşuyordu:

1-İstanbul hükümeti taraftarları olanlar. Bunlar, Anadolu’daki millî harekata karşı olup grevi de Anadolu’nun yönlendirdiği bir hareket olarak görüyorlardı.

2-Hürriyet ve itilafçıların çocukları ile herhangi bir azınlığa mensup olanlar,

3-İstenmeyen hocalarla yakınlık içinde olanlar,

4-Çoğu, fakültelerin son sınıflarında okuyup biran önce okullarını bitirip hayata atılmayı arzu edenler. Bunların arasında özellikle babalarından maddi yardım görmekte büyük oranda zorluk çeken Anadolu çocukları vardı.

2.4.Öğrencilerin Destek Arayışları ve Görüştikleri Önemli Simalar

2.4.1.Öğrencilerin Üniversite Rektörü (Dârü’l-Fünûn emini) Besim Ömer Paşa ile Görüşmeleri

Öğrenciler, üniversiteden çıkartılmasını istedikleri hocalarla ilgili grevi sürdürürken bir taraftan da önemli simâlarla görüşme zemini hazırlayarak haklılıklarını ifade etmeye

¹⁹Gürkan, age., s. 68; *Tevhîd-i Efkâr Gazetesi*, 24 Nisan 1922; *İkdâm Gazetesi*, 25 Nisan 1922; *İleri Gazetesi*, 25 Nisan 1922; *Yeni Şark Gazetesi*, 24 Nisan 1922; *Vakit Gazetesi*, 25 Nisan 1922

çalışmışlardı. Bu isimlerin başında da üniversite rektörü (Dârü'l-Fünûn emini) Besim Ömer Paşa gelmekteydi.

Besim Ömer Paşa, grevin başlangıcından beri makamında Cağaloğlu'ndaki evinde sık sık ziyaret edilen önemli simâlardan birisi idi. Rektör, öğrencilere nasıl davranacağına bir türlü karar verememişti. Başlangıçta tereddüt gösteren rektör, bir ara öğrencilere oldukça babacan tavırlar sergilemiş, fakat grevin sonuna doğru (Haziran–Temmuz aylarında) çok sert davranışlar içine girmişti. İstenmeyen hocalar hakkında uzun süre hiçbir işlem yapılmadan konunun beklemeye alınmasına karşı çıkan öğrenci heyetine sert çıkmış ve *“İngilizler bütün bunları takip ediyor, sizin için tehlikeli olabilir”* demişti. Öğrenci temsilcisi başkanı Hamit Necdet Bey, bu sözler üzerine birden öne atılarak; *“Hocam, bizi tehdit mi ediyorsunuz? Sizin burada Harrington'unuz varsa, bizim de orada Mustafa Kemal'imiz var”* diye bağırıyordu. Öğrencinin bu şekildeki sert çıkışını hiç beklemeyen rektör, kendini savunma ihtiyacı hissetmiş olmalı ki; *“Benim ne olduğumu bütün tıp öğrencisi bilir!”* diyerek teessürünü ifade etmişti.²⁰

2.4.2. Öğrencilerin Milli Eğitim Bakanı (Maarif Nazırı) Sait Bey ile Görüşmeleri

Öğrencilerin yakın takibe aldıkları isimlerden birisi de Milli Eğitim Bakanı (Maarif Nazırı) Sait Bey'dir. Sait bey, öğrencilerle bir görüşmesinde, duvarda asılı haritayı göstererek bir şeyler söylemek istemişti. Tavırlarından, Milli Mücadele hareketine taraftar olduğu intiba'ını veren milli Eğitim Bakanı yine de çok ölçülü, hatta çekingen bir tablo çiziyordu. Öğrenci temsilcilerinden Osman (HORASAN), bakan beye; *“Efendim, bu müderrisler üniversiteden ayrılmadıkça dersler açılmaz”* diyerek hak yerini buluncaya kadar mücadelelerini sürdüreceklerini belirtiyordu. Sait Bey, telaşlı bir tavırla, Sirkeci istikametini göstererek, *“Evlatlarım, gençsiniz, gazeteci Ahmet Samim'i orada vurdular”* diyerek onlara dikkatli olmalarını tavsiye etmekle yetiniyordu.²¹

2.4.3. Öğrencilerin Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Müderrislerinden Emin (ERİŞİRGİL) Bey ile Görüşmeleri

Öğrenciler, Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümü, müderrislerinden Emin (ERİŞİRGİL) Bey'i de ihmâl etmemişlerdi. Çünkü; Emin Bey, müderrisliğinin yanı sıra son Osmanlı Millet Meclisinde Niğde milletvekili olarak bulunmasından dolayı Dârü'l-Fünûnda önemli bir yer edinmişti. Profesör Kurulunda etkisinin büyük olacağını düşünen öğrenciler, O'nunla görüşmek üzere bir heyet halinde Fındıklı'daki Meclis-i Mebusân'a gitmişlerdi.

²⁰Gürkan, age., s. 68 vd.

²¹O. Horasan'ın hatıraları için bkz., Mahmut Goloğlu, *Cumhuriyete Doğru (1921-1922)*, Ankara 1971, s.415 vd.

Emin Bey, kendisini ziyâret eden öğrencilere Millî Eğitim Bakanı Sait bey gibi ılımlı davranmayı tavsiye ediyor ve “*Siz evvelâ derslere başlayın, sonra isteğiniz incelenir*” diyordu.²²

2.4.4. Öğrencilerin İstanbul Polis Müdürü Esat Bey ile Görüşmeleri

Boykotun uzaması ve ele tutulur bir sonuç elde edilmemesi üzerine öğrenciler arasındaki hoşnutsuzluk, tabii olarak artmaya başlamıştı. En azından, son sınıftaki arkadaşlarının durumlarıyla ilgili olarak neler yapılabileceği ve stratejilerinin ne olacağıyla ilgili olarak geniş katılımlı bir toplantı gerçekleştirmek zorundaydılar. Bunun için de o zamana kadar toplantılarını gerçekleştirdikleri yerin dışında daha geniş bir mekâna ihtiyaçları vardı. Her zamanki toplantı yerleri olan Sultan Ahmet’teki Akademi pek elverişli değildi. Bundan dolayı, Haydarpaşa’daki Tıbbiye binasının Hangar Palas adı verilen tavan arası seçildi.²³

Bir Cuma günü, delegelerle, onların en yakın arkadaşlarından oluşan kalabalık bir öğrenci grubunun gerçekleştirdiği bu toplantıda daha enerjik bir safhaya girmek için yeni kararlar alındı.

Toplantıda askeri Tıbbiyelilerden Ahmet, Hamit (SELGİL), Ömer Vasfî, Yusuf (BALKAN), Hayri (KALELİ), Necatî (ULUĞ), ve daha başkaları vardı. Bu toplantının ertesi günü İstanbul Polis Müdürü Esat Bey,²⁴ toplantıdan haberdar olmuş ve delegeleri çağırarak şunları söylemişti:

“Arkadaşlar, hepinizi polislerim adım adım takip ediyor. Yalnız benim polislerim değil, İngilizler tarafından da takip edilmektesiniz. Eğer İngiliz polisinin eline düşerseniz, her biriniz için oturup ağlamaktan başka elimden bir şey gelmez. Size tavsiyem, dikkatli olun, herkesten hatta birbirinizden dahi şüphe edin. Şunu da ilave edeyim ki, eğer genç olsaydım, ben de aranızda olurum.”

Anadolu’da cereyân eden millî Mücadele hareketinin İstanbul’daki en güvenilir insanlarından biri olarak tanınan Esat bey, öğrencilerin bu hareketini desteklediğini fakat temkinli olmaları gerektiği belirterek vakur bir asker edasıyla her birinin elini sıkıp onurlandırmış ve başarı dileyerek onları uğurlamıştı. Hakikaten; Esat Bey, o dönem İstanbul’unda en güvenilir, fedâkâr ve yardımsever insanlarından biri idi.²⁵

²² O. Horasan’ın hatıraları için bkz., M. Goloğlu, **age.**, s. 416

²³ Anadolu ile münasebetin kesilmesinden itibaren İstanbul’da yeri olmayan sivil Tıbbiye öğrencisi orada barındığı için buraya “*Hangar Palas*” adı verilmişti. Gürkan, **age.**, s. 72

²⁴ Sonra Paşa ve İstanbul valisi olmuştur. Müşir A. İzzet Paşa’nın küçük kardeşidir.

²⁵ Bu hususta bkz., Mesut Aydın, **Millî Mücadele Döneminde TBMM Lehine İstanbul’da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul 1992, s. 80 vd.

2.5. Dârü'l-Fünûnun Tekrar Açılması ve Meydana Gelen Olaylar

Hatırlanacağı gibi üniversite senatosu görülen lüzum üzerine üniversiteyi 11 Nisan 1922 tarihinden itibaren geçici olarak tatil etmişti. Bu arada, üniversitenin tekrar eğitim ve öğretime başlaması maksadıyla bir kısım öğrenciler, teşebbüste bulunmuşlardı. Nihayet üniversite idaresi de kendileri için havayı müsâit görmüş olmalılar ki; üniversitenin bütün şubelerinin açılmasına karar vermişti.

2.5.1.Dârü'l-Fünûnun Tekrar Açılması Hakkında Maarif Nezâreti'nin Yayınladığı Bildiri(18 Mayıs 1922)

Maarif Nezâreti de 18 Mayıs 1922 Perşembe günü bir duyuru yayınlayarak üniversitenin 20 Mayıs Cumartesi günü açılacağını bildirmişti.²⁶

Duyuruda; “ *Dârü'l-Fünûnun daha bir müddet kapalı kalması, bir hatta bazı fakültelerde iki eğitim ve öğretim döneminin kaybolmasına neden olacağını dikkate alan üniversite senatosu, öğrencinin menfaati adına Dârü'l-Fünûnun bütün şubeleriyle 20 Mayıs 1922 Cumartesi günü açılmasına karar vermiş olduğundan gerek devam etmeyenler, gerek eğitim ve öğretim düzenini ihlâl edenler hakkında nizâm-nâme hükmünün tatbik edilmesinin doğâl olacağı ilan olunur.*” denilmekteydi. Üniversite rektörlüğünden de benzer bir bildiri yayınlanmıştı. Üniversitenin açılmasının söz konusu edilmesinden sonra içinde bulunulan Ramazan dolayısıyla Edebiyât, Fen ve Hukuk Fakültelerinde eğitim ve öğretime saat on üçte, Tıp Fakültesinde ise on biri çeyrek geçe başlanacağı ilân edilmekteydi.

Durum, çok ciddi bir devreye girmiş idi. Hükümet ve Üniversite rektörlüğü, öğrencilerin savunduğu değerleri görmemekte ısrar ediyordu.

Dârü'l-Fünûnun açılması demek, yaklaşık bir buçuk aydan beri sürdürülen mücâdelenin tamamen kaybedilmesi anlamına geliyordu. Öğrenciler, Sultanahmet'te Akademi de denilen kahvehanede toplanılarak ilan edilen günde Fakültelere gidip, olay çıkartmak için karar aldılar. Böylece, üniversite senatosunu da üniversiteyi yeniden tatil etmeye zorlamış olacaktı.

2.5.2. Dârü'l-Fünûn'un Açılması ve 20 Mayıs Olayları

O tarihlerde Tıp Fakültesinde öğrenci olan Kazım İsmail (GÜRKAN) Bey, 20 Mayıs 1922 Cumartesi gününe ait hatıralarında Tıp Fakültesinde olay çıkartarak

²⁶Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 18 Mayıs 1922; Akşam Gazetesi, 18 Mayıs 1922; Tercümân-ı Hakikat Gazetesi, 18 Mayıs 1922; Yeni Şark Gazetesi, 19 Mayıs 1922; Yeni Şark Gazetesi, 19 Mayıs 1922; Vakit Gazetesi, 18 Mayıs 1922; Peyâm- Sabah Gazetesi, 18 Mayıs 1922

okulu nasıl kapatmayı başardıklarını şöyle anlatıyordu: “Sabahın erken saatinde Çengelköy’deki evimizden Haydarpaşa’daki Tıp Fakültesine gittim. Çoğu azınlık ve İtilâfçı çocuklarından olan bir grup öğrenci, dershanelere girmek istiyorlardı. Çoğunluğu teşkil eden grevciler ise koridorlarda dolaşıyor duruma hakim bulunuyorlardı.

Sınıf arkadaşım Tarık (TEMEL) ile Anatomi enstitüsüne giderek koyu milliyetçi, hatta Üsküdar’da Anayolu’yla bağlantısı olan gizli bir teşekkülde yer aldığını bildiğimiz Anatomi hocamız rahmetli İsmail Hakkı Beyi ziyaret ettik. El, göz işaretiyle derse girmeyeceğini imâ ettikten sonra merdivenleri ikişer üçer atlayarak birinci dershanenin önüne geldiğimizde ön sırada üç öğrencinin oturmuş hocayı beklediğini gördük. Kalabalık bir grup ile beraber içeri girip bu arkadaşları hareketimizin doğruluğuna inandırmaya çalıştım.

Aramızda henüz bir münakaşa açılmıştı ki; yanımda bulunan Tarık elimdeki bastonu (o zaman baston taşımak moda idi) alıp bir Rum öğrencinin kafasına vurdu. Benim baston iki parça oldu. Bu çocuk ve diğerleri dershaneden çıktılar. Fakülte Dekanı Ziya Nuri Paşa ve hocalar ortalıkta yoktu. Sorumlu idare adamı sıfatıyla Genel Sekreter İsmail Derviş Bey dekanlık merdiveninden dershanelerin bulunduğu koridora doğru çok ağır adımlarla ilerliyor, yüzünden dershanelere kimsenin girmemiş olduğunu görmek istediği anlaşılıyordu. Birkaç arkadaş yanına sokularak, **“Aman efendim gelmeseniz”** dedik. Cevâben, **“siz dershaneleri boşaltmaya bakın... geldiğime bakmayın, malûm ya virân olası hânede evlâd ü iyâl var!”** diyerek oradan uzaklaşmıştı.”

Dershaneler boşalmış tıbbiye kapanmıştı. Kalabalık, neşe içinde, şarkı söyleyerek binadan çıkmıştı.

Başka okullarda da benzer durumlar yaşanmıştı. Kadirga’da Menemenli Mustafa Paşa Konağında eğitim veren Eczacılık ve Dişçilik Yüksek Okulu öğrencisi de Kadirga meydanında iki grup halinde müthiş bir kavgaya tutuşmuşlardı. Ayrıca, Hukuk Fakültesinde de derse girenler olduğu haber alınmış ve Tıbbiyelilerden yardım istenmişti!...

Tıp öğrencileri, kabileler halinde Haydarpaşa’dan vapurlara atlayarak Kadirga’ya gitmiş ve grevci arkadaşlarına yardıma koşmuşlardı. Öğrenciler, Cinci Meydanının iki tarafında elbiselerini, eşyalarını koyarak karşılıklı iki barikat yapmışlardı. Boykotçularla boykota karşı olanlar birbirlerine taş ve sopalarla hücum ediyorlardı. Bu şekilde arbede bütün şiddetiyle devam ediyor, arada bir de ortadaki

boşluğa çıkıp yumruklaşan öğrenciler görülüyordu. Öyle ki; ortalıkta, müthiş dayak yiyip öldü diye bırakılanlar bulunmaktaydı. Dişçi mektebinin poliklinik binası önünde mektep hocalarından Doktor Servet Kamil Bey de köşe başına bir masa yerleştirmiş, gelen yaralı öğrencilere pansuman yapıp onları tedavi etmeye çalışıyordu.

Kavga, grev karşıtı öğrenciler lehine geliyordu. Duruma acilen müdahale edilmesi gerekiyordu. Edildi de. Önde asker, ardında sivil tıbbiyelilerden oluşturulan bir grup grevci olay yerine intikal etmiş ve durum kısa süre içinde değişmeye başlamıştı. Güçlü kuvvetli öğrencilerden oluşturulan grup kavga edenlerin arasına dalmış ve grev karşıtları çil yavrusu gibi dağılmaya, oraya buraya kaçışmaya başlamıştı.

Birkaç kişi ağır şekilde hırpalanmış, dayak yemişti. Gerek dayak yiyenler, gerekse dayaktan kaçanlar çoğunlukla azınlık ve İtilâfçı çocuklarıydı.

Grev karşıtlarına üstünlük sağlanmıştı. Grevciler, yaralanan birkaç arkadaşını alıp Maarif Nazırına götürmüş ve “Buyurun efendim! Bunlar sizin grevi anlamamaktaki inadınızın kurbanıdır” diye arkadaşlarını Sait Bey’e göstermişler ve onu etkilemeye çalışmışlardı. Sait Bey, Hamit Necdet ve Necati Beylere dönerek “*Oğlum memleket düşman işgali altındadır. İngilizler bütün bu hareketinizi takip ediyorlar*” diyerek daha temkinli olmalarını tavsiye etmek istemiş fakat heyecanlı gençlerin gazabına uğramıştı. Necati öne çıkarak “*sizin İngilizleriniz varsa, bizimde imânımız var*” cevabını vermişti. Bu sözler üzerine Sait Bey fena halde müteessir olmuş. “*Benim İngilizlerim mi? Benim İngilizlerim mi?*” diye hüngür hüngür ağlamıştı.

Nezaret binasından yürüyüşe geçen kalabalık, gittikçe artarak Zeynep Hanım Konağına geldi. Orada bir Hukuk bir de Fen hocasının derslere girdikleri öğrenildi.

Hukuk dershanelerinden birinde ders yapan Celal Bey, içeriye giren öğrenci temsilcilerinin ricâsı üzerine, “*Peki evlatlarım*” diyerek dershaneden çıkmıştı. Fen fakültesi hocaları da dershaneleri bırakıp dışarı çıkmış ve fakültede dersler öğrenciler tarafından tatil edilmişti. Bu arada Fen Fakültesi bahçesinde toplanan bir grup öğrenci işi ileri götürerek taşkınlığa başlamışlar ve taş atarak dershanelerin camlarını kırmışlardı.

Hukuk Fakültesinde de durum diğerlerinden farksızdı. Önceki gün Bayezit’te alınan kararlar, burada da uygulanmış, derse girmek isteyen ve istemeyen öğrenci

grupları şiddetli bir kavgaya tutuşmuş, bir iki Hukuk öğrencisi ağır şekilde yaralanmıştı. Dârü'l-Fünûn, bu olaylar sonucu fiilen kapanmıştı.²⁷

2.6.Dârü'l-Fünûn'un Olaylar Nedeniyle Kapanmasından Sonra Hocalara Yönelik Hareketler

2.6.1. Ali Kemal Bey'e Yönelik Hareketler ve Çürük Yumurta Atılması

Öğrenciler, taleplerini yerine getirmeyen idareye ve bazı hocalara karşı daha sert bir takım davranışlar sergilemekten de çekinmemişlerdi.

Üniversiteden uzaklaştırılmaları istenenlerin başında yer alan ve yazıp çizdikleriyle şimşekleri üstüne çeken Ali Kemal'in sokak ortasında çürük yumurta yağmuruna tutulması kararlaştırılmıştı!

Olayın kahramanlarından biri olan Kazım İsmail (GÜRKAN) Bey, Ali Kemal Bey'in çürük yumurta yağmuruna tutulması olayını şöyle anlatmaktadır: “*Öğleden sonra arkadaşlarım Hüseyin ve Tarık'la tayin edilen noktada Bâb-ı âli ve Yeni Postane (Şimdiki Şah Rıza Caddesi) caddelerinin birleştiği köşedeki Kitapçı Hüseyin Efendinin dükkânının önünde yerimi aldım. Yokuştan inen, çıkan köşeleri tutmuş olan Meserret Kahvesinde oturan yaklaşık 50-60 kadar görevliyi tanıyordum. Hepimizi heyecan içinde Ali Kemal'in Sabah matbaasından çıkmasını bekliyorduk.*

On beş adım öteki Sirkeci kavşağında da o zaman Halep Eczanesinin bulunduğu köşede bir İngiliz polis, yanında bir Türk polisiyle birlikte görevli olarak yer almışlardı. Biran Ali Kemal'in içeride olup, olmadığını araştırmak lüzumu hissedildi. Fısıltı ile verilen karar gereğince Reşat içeriye girecek, Ali Kemal'i orada bulursa, çıktığı zaman caddenin ortasında fesini çıkaracak ve tekrar giyecekti. Bu yapıldı fakat herkes göremedi. Bu defa benim içeriye girmeme karar verildi.

Bizden bir sınıf öncelerden Cafer ile bizim sınıftan Tarık her ihtimale karşı beni korumak için matbaanın kapısında beklediler. İçeriye daldım. Süratle ikinci kata çıktığım zaman Ali Kemal'i ceketini çıkarmış, ayakta Refik Halit'le (Refik Halit Karay'ın Aydede adlı mizah gazetesi de bu matbaada bastırılırdı.) münakaşa eder durumda gördüm ve derhal merdivenleri üçer-beşer inerek matbaadan çıktım. Gördüğümü söyledim. Cafer, düdükle Ali Kemal'in içeride olduğu parolasını verdi.

²⁷Gürkan, age., s. 72 vd ; İkdâm Gazetesi, 22 Mayıs 1922; Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi, 24 Mayıs 1922; Yeni Adana Gazetesi, 1 Haziran 1922; Açiksöz Gazetesi, 31 Mayıs 1922; Vakit Gazetesi, 22 Mayıs 1922; Peyâm- Sabah Gazetesi, 22 Mayıs 1922; Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 24 Mayıs 1922

Bekleme devam ediyordu. Saat tam 18:10'da Ali Kemal lacivert bir elbise, açık renk bir fes giymiş olarak matbaadan çıktı.

Arkasında, birkaç genç, muhafız tavrıyla yürüyorlardı. Sirkeciye doğru birkaç adım attıktan sonra karşı sokağın içinden fırlayan Reşat ve arkadaşlarıyla bizim köşeden Tarık ve yanındakiler yumurtaları atmaya başladılar. Ani bir sarsıntıya uğrayan Ali Kemal'in koltuğunun altındaki çantasıyla fesi yere düştü. Vurulduğunu sanmış gibiydi. Onu korumak için arkasından yürüyen birkaç grup genç ile subay (sonradan bize muhalif Hukuk öğrencisi olduklarını söylediler), korkularından kaçacak yer aradılar, çil yavrusu gibi dağıldılar.

Ali Kemal ise aksine toparlandı, kendine geldi. Hiddetle etrafa yumruk sıkıyor, **“Niçin kurşun sıkmadınız, alçaklar!”** diye bağıırıyordu. Reşat, çok heyecanlıydı. Üç arkadaşıyla caddenin ortasına kadar yürüdü. Adeta karşı karşıya gelmişlerdi. Reşat ve bizim sınıftan Niğdeli Şevket grubu daha ağır sözler savurdular ve atışa devam ettiler.

Yumurtalar bitmiş, Bâb-ı âli birbirine karışmıştı. Evvelce verilmiş olan karar gereğince herkes kendi başına kaçtı. Ben de sık adımlarla Mimar Vedat Caddesinden yürüyerek köprüye geldim, boğaz vapuruna atladım.

Ertesi gün Ali Kemal'in o kılıkla doğru Serkal-Doryan'a gidip hâlini gösterdiğini, Dârü'l-Fünûn öğrencisine sövdüğünü, koyu ittihatçı Dâhiliye hocamız Süleyman Numan Paşa, Haydarpaşa'daki kliniğinde gülererek hikaye etmişti.”

Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, Ali Kemal Bey'e karşı öğrencilerin başlattıkları yumurtalı saldırıyı gazete sütunlarına taşımış, **“Yumurtaya Yazık”** diye yorum yapmıştı. Gazetenin hususi muhabirinin İstanbul'dan ve Anadolu Ajansı'nın İzmit'ten 19 Mayıs 1922 tarihiyle bildirdiği haberlere göre Ali Kemal Bey, matbaasından çıkarak tramvaya binmek üzere Sirkeci'ye giderken cadde üzerinde birkaç yerden yumurtalı saldırıyla karşı karşıya kalmıştı. Yumurtalar, matbaasına dönmek zorunda kalan Ali Kemal Bey'in ensesine, yüzüne ve sırtına isâbet etmişti. Ali Kemal Bey, matbaaya döndükten sonra oraya çağırdığı zabıta memurlarına öğrenciler hakkında şikâyetle bulunmuştu. Yumurtaların kimler tarafından atıldığı anlaşılamadığı için herhangi bir işlem yapılmamıştı. Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, Ali Kemal Bey'in **“son günlerde gemi aزیی alarak”** sağa sola çattığını, artık kendisi için hiçbir ümit kalmadığını, bunu herkes bilmekle beraber bazı kişilerin buna tahammül edemeyerek kendisine böyle bir ihtarda bulunduğunu, ancak Ali Kemal'in

kafasının bu yumurtalarla düzelemeyecek durumda olduğunu yazmış ve “*biz yalnız yumurtalara yazık olduğuna kaniyiz*” demek suretiyle görüş bildirmişti.²⁸

2.6.2.Cenap Şahabettin’e Yönelik Hareketler ve Çürük Yumurta Atılması

Cenap Şahabettin ve Ali Reşat Beyler de çürük yumurta saldırısından nasibini alan isimlerdi. Cenab Şahabeddin Bey, Bakırköy’deki evinin önünde öğrenciler tarafından çürük yumurta saldırısına uğramıştı.²⁹

2.4.3.3.Fuat (KÖPRÜLÜ)’ye Yönelik Hareketler ve Çürük Yumurta Atılması

Fuat Köprülü, Damat Ferit Paşa’dan nişan almış olması nedeniyle öğrencilerin tepkisini üzerine çekmişti. Bundan dolayı Fuat Köprülü’ye de yumurtalı saldırıda bulunulmak istenmişti. Fakat, Ziya Gökalp ile birlikte hareket etmesinden ve milliyetçi bir söylem içinde bulunmasından dolayı öğrencilerin büyük bir bölümü bu harekete katılmaktan imtinâ etmişti. Yine de Sultanahmet Meydanı’nda öğrenci liderlerinden Halil Vedat (FIRATLI), Reşad Şemseddin (SİRER) ve Zekâi Beylerin idare ettiği öğrenciler, yumurtalı saldırıda bulunmuşlardı. O dönemlerde Dârü’l-fünûn’da Tıbbiyede öğrenci olan Kâzım İsmail (GÜRKAN) Bey de yumurtalı saldırıyı doğrulayarak, Fuat Köprülü’nün uğradığı saldırıyı şu şekilde anlatmaktadır³⁰: “...Ramazan olduğu için Şehzâde-başındaki meşhur çaycı Mersin’de çayını içmiş, yanında komşusu Cilt Mütehasısı Ali Rıza Bey’in oğlu Tıbbiye öğrencilerinden Cemil olduğu halde yürüyerek Sultanahmed’e kadar gelmiş olan Köprülü-zâde Fuat Bey, köşede bekleyen Halil Vedat ve Zekâi’nin idare ettikleri grup tarafından çürük yumurta yağmuruna tutulmuştu”. Zira; o tarihlerde Edebiyat Fakültesi’nde asistan olan Hilmi Ziya (ÜLKEN) de bir gün sokakta öğrencilerin Fuat Köprülü’ye yumurta attıklarını; fakat isabet ettiremediklerini belirtmektedir.³¹

2.7. Öğrenci Hareketini Başarıya Ulaşması ve Boykotun Sona Ermesi

2.7.1.Dârü’l-fünûn Nizâm-nâmesinde Yapılan değişiklik ve Öğrencilerin

Mutlu Sonu

Öğrencilerle üniversite idaresi arasındaki çatışma, 1922 Nisanında başlamış ve Temmuz ayına kadar da sürüncemede kalmış idi. Edebiyât Fakültesi Profesörler kurulu ile Üniversite senatosu arasındaki yetki anlaşmazlığı da hâlâ halledilememişti. Daha doğrusu her iki taraf da halle yanaşmamışlardı.

²⁸Hakimiyeti Millîye Gazetesi, 31 Mayıs 1922

²⁹Gürkan, *age.*, s. 72

³⁰Gürkan, *age.*, s. 72 vd.

³¹M. Goloğlu, *age.*, s. 416

Boykotta dördüncü aya girilmişti. Bütün bir ders dönemi boş geçmiş, son sınıfların mezun olmaları gecikmişti. Öğrenciler, isteklerinin yerine getirilmediği müddetçe greve devamda azimli olduğunu ispat etmişti. Greve karşı olup derse girmek isteyen az sayıdaki öğrenci de adeta silinip gitmişti. Üniversite idaresi ise fakülteleri tekrar eğitim ve öğretime açabilme cesâretini tamamen kaybetmişti.

Nihayet, 20 Haziran 1922’de Dârü’l-fünûn Nizam-nâmesine ek bir karar yayınlanmıştı. Sözkonusu karara göre bir fakülte meclisi ile üniversite senatosu(Divan) arasında bir anlaşmazlık olduğu takdirde Maarif Nazırının teklifiyle üniversite senatosunun res’en karar verebileceği kararlaştırılmıştı. Buna dayanarak üniversite öğrencisinin boykotu ile ilgili dosya Divana gönderilmiş ve 22 Haziran 1922’de toplanan divan üç müderristen savunmalarını istemiş ve konuyu hızla çözüme götürmüştür.³² Müderrisler, 26 Haziran 1922’ye kadar cevap vereceklerini bildirmişlerse de Divan’ı birkaç gün oyalayarak gereken cevabı vermemişlerdir. Bunun üzerine, 1 Temmuz 1922 tarihinde Ali Kemal Bey, Cenab Şahabeddin ve Barsamyan Efendi’nin Dârü’l-fünûn’daki görevlerine son verilmiş ve okulların da kısa süre içinde açılmasına karar verilmiştir.³³

2.7.2.Dârü’l-fünûn’dan Uzaklaştırılan Hocaların Yerine Yapılan Yeni Atamalar

Edebiyât Fakültesi Profesörler Kurulu, boşalan kadrolar için yeni adaylar belirlemek için çalışmalara başlamıştı. Yapılan çalışmalar sonucunda Ali Kemal Bey’in yerine Avrupa ve Devlet-i Osmâniye Münâsebâtı Müderrisliğine fahri olarak Ali Reşat Bey’in, Cenâb Şahabettin Bey’in yerine de Türk Edebiyâtı Tarihi Müderrisi olarak Garp Edebiyâtı Tarihi Müderrisi Yahya Kemal (BEYATLI) Bey’in ismi öne çıkmıştı.

Mâ-ba’dü’t-Tabîyye (Metafizik) dersi iki bölüme ayrılarak Rıza Tevfik Bey’in yerine iki hocanın görevlendirilmesi düşünülmüştü. Bu dersleri vermek üzere de Mantık Müderrisi Ahmet Naim Bey ile İsmail Hakkı Bey fahri olarak görevlendirilmesi düşünülmüştü.

İran Tarihi ve Edebiyâtı Müderrisliğine de Hüseyin Dâniş Bey’in yerine Veled Çelebi düşünülmüş ve teklif edilmişti.

³²İkdâm Gazetesi, 23 Haziran 1922; Vakit Gazetesi, 23 Haziran 1922; Peyâm- Sabah Gazetesi, 23 Haziran 1922

³³Akşam Gazetesi, 2 Temmuz 1922

Barsamyan Efendi'nin verdiği İngiliz Edebiyatı dersinin de Garp Edebiyatı'yla birleştirilmesi düşünülmüş olup boşalan Mantık Müderrisliğine Alman Edebiyatı Müderrisi Cemil Bey ve Garp Edebiyatı Tarihi Müderrisliğine ise Şerif Bey teklif edilmişlerdi.³⁴

Belirlenen isimler, kısa süre içinde fakülte ve senatodan geçirilerek Maarif Nezâreti'ne ulaştırılmıştı. Maarif Nezâreti de söz konusu isimleri Padişah'a sunmuş ve 29 Temmuz 1922 tarihinde gerekli atamalar yapılmıştı. 20 Ağustos 1922'ye kadar iradenin beklenmesi ardından nihayet Dârü'l-fünûn açılmış ve derslerle ilgili hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır.³⁵

2.8.Dârü'l-fünûn ve Yüksekokulların Açılması ve Derslerin Tamamlanması

Senato ile fakülte idaresi tarafından adı geçen beş hocanın görevine son vermesiyle birlikte bunlardan boşalan derslerin bir kısmı, bünyesindeki mevcut hocalar görevlendirilmek suretiyle doldurulmuştu. Bazı hocaların kürsüleri değiştirilmiş ve bunlara ilaveten dışarıdan da iki hoca atanması suretiyle kadroların ihtiyacı tamamlanmıştı. Artık, dört aydan beri devam eden zorunlu tatil sona erdirilip fakültelerin açılması gerekiyordu. Üniversite senatosu, fakültelerin özelliklerini göz önünde bulundurarak tamamlama programlarını hazırlamalarını ve sınav tarihlerini belirlemelerini istedi. Bunun üzerine her fakültenin Profesörler kurulu ayrı ayrı toplanarak tamamlama programlarını belirlemişlerdi.³⁶

Buna göre; Tıp Fakültesi, altı haftalık bir eğitim ve öğretimden sonra sınavlara girmeye karar vermişti. Fen Fakültesi de eksik kalan derslerin tamamlanabilmesi için 2 Eylül Cuma günü öğretime başlayıp Ekim'in başında sınavları yapmaya karar vermişti. Hukuk Fakültesi ise tamamlama öğretimine lüzum görmeyerek 7 Ekim'de sınavların yapılacağını ilan etmişti. Edebiyat Fakültesi de yeniden öğretim programı hazırlamadan 9 Eylül'de sınavları başlatma kararı almıştı.

Profesörler Kurulunun aldığı bu kararları ilan etmeleri üzerine Öğrenci Birliği de fakültelerin derslere başladığını bir bildiri ile ilan etti.

Grev; dört ay 20 gün sürmüştü.

³⁴İkdâm Gazetesi, 21 Temmuz 1922; İleri Gazetesi, 21 Temmuz 1922; Peyâm- Sabah Gazetesi, 21 Temmuz 1922

³⁵Vakit Gazetesi, 20 Ağustos 1922

³⁶Vakit Gazetesi, 20 Ağustos 1922; İkdâm Gazetesi, 20 Ağustos 1922; Peyâm- Sabah Gazetesi, 20 Ağustos 1922; Akşam Gazetesi, 20 Ağustos 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 26 Ağustos 1922; Hakimîyet-i Millîye Gazetesi, 21 Ağustos 1922;

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÂRÜ'L-FÜNÛN ÖĞRENCİLERİNİN ANKARA ile İLİŞKİLERİ

3.1. Ankara'daki Millî Çevrelerin İstanbul Dârü'l-fünûn Gençliğini Yüreklendiren Açıklamaları

Yurt genelinde yankı uyandıran Dârü'l-fünûn öğrenci hareketi, Ankara'da Millî Mücadele'yi sevk ve idare edenler tarafından da dikkatle takip edilmişti. T.B.M.Meclisi Hükümetinin yarı resmî yayın organı sayılan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, Ahmet Hidayet imzasıyla, 3 Nisan 1922'de konu ile ilgili olarak verdiği haberde, *“İstanbul Dârü'l-fünûnu'nda, Her şeyden evvel vatanını düşünen öğrenci, Türklüğe leke sürmeğe uğraşanları kovdular...”* manşetiyle, olayı okurlarına duyurmuş ve satırlarında şu düşüncelere yer vermişti: ¹ *“Dârü'l-fünûnda Fuzûlî hakkında konferans veren Rıza Tevfik Fuzûlî'nin Acem olduğunu, Türk milletinin medenî mevcudiyeti olmadığını söylediğinden şedid bir münâkaşa neticesinde merhum yuhalarla kürsüden indirilmiştir. Daha evvel Hüseyin Dâniş'in Peyâm-ı Sabah'da Türklüğü tahkir etmesine ve Cenab Şahabeddin'in Revü Dö Mond muharririne Türk Edebiyatı mevcut olmadığı hakkındaki beyânatına inzimâm eden bir küstahlık üzerine galeyâna gelen Dârü'l-fünûnlular akd etdikleri fevkalade bir kongrede Müderris Cenâb Şahabeddin, Parsamyan, Ali Kemal, Rıza Tevfik ve Hüseyin Dâniş'i istifaya davet ederek öğrencinin ilm ve irfân nâmına değil alelâde bir vatandaş sıfatıyla dâhi kendileriyle münâsebette bulunmayacaklarını ilân etmişlerdir.”*

Başka bir gazetede de Türk düşmanı olduklarından dolayı kovulan müderrislere karşı Dârü'l-fünûn öğrenci hareketinin *“Ankara mahafil-i milliyesi”*nce takdîr edildiği belirtilmiş ve *“hamiyyet-i millîyenin devamı”* temennisinde bulunulmuştu.²

7 Nisan 1922 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi; Ali Kemal, Cenab Şahabeddin, Rıza Tevfik, Barsamyan Efendi ve Hüseyin Dâniş'in uzun zamandan beri millete telkin etmek istedikleri muzır fikirlerinden dolayı Dârü'l-fünûn öğrencilerinin galeyâna geldiğini belirtmiş ve *“Dârü'l-fünûn gençliğinin fevârânı”* başlığıyla *“İstanbul'un sabûr ve mütehammil gençliğinin”* nihayet tahammül

¹ **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 3 Nisan 1922

² *“Dârü'l-fünûn Galeyânı Ankarada Hüsn-i Telakki Edildi. Dârü'l-fünûn Talebesinin Galeyân-ı Hamiyyeti Takdir Olunmaktadır”*, **İkdâm Gazetesi**, 7 Nisan 1922

sınırlarını zorlayan bu adamları, Dârü'l-fünûn'dan kovduklarını yazmıştı.³ İlgili yazının Ali Kemal Bey'e ayrılan kısmında şu hükümlere yer verilmiştir:

“İstanbul gençliği dayanamadı. Senelerden beri kimseden pervâ etmeyen bir zümrenin, hayasız, vatansız alçakların rezilliklerine karşı o gençlik taşı, döküldü. Gençlerin isimlerini açıkladığı kişileri anmaya lüzum var mıdır? Onları memlekette tanımayan var mıdır?”

Ali Kemal! Alçak... casus... ihbarcı. Her gün kustuğu çirkefle memleketi baştan başa kirletiyor. 31 Martçı bir mel'un.

Mütârekeden sonra İngiliz mandası fikrini ileri atarak yürüten, evlad-ı vatani, namı kumandanlarından muharrirlerine kadar toplayıp düşmana teslim eyleyen Ferit-Anzavur hıyânetini teşvik eden, binlerce İstanbullunun İngiliz zincirleri altında inlemelerini destekleyen, bir Ermeni gazetesinin başına geçerek millî hareketi kuran ve yönetenler üzerine her gün iftirâlar, hakaretler, küfürler savurarak bütün Anadolu matbuâtını yabancılar yanında gizli, kanlı, gaspçı gösteren ve her gün İngiliz memurları ile haberleşerek bu halkın istiklâl ve şeref yolunda gösterdiği mücâhedeyi sonuçsuz bırakmak için tedbirler düşünen yine bu derbederdir.”

Ali Kemal Bey'den başka haklarında iddiada bulunulan diğer hocalar hakkında da bazı ifadeler yer verilmiş ve öğrencilerin haklı mücadelesi savunulmuştur.

Anadolu'nun İstanbul'a bakışını ortaya koyan başka bir yazı da 9 Nisan 1922 tarihli İkdâm Gazetesi'nde yer almıştı. Gazete, Hakimiyet-i Millîye Gazetesi'nde yayınlanan haberlere dayanarak, **“Öğrencinin istemediği müderrisler hakkında Ankara'daki Efkâr ve Mütalaat”** başlığıyla Ankara'nın konu ile ilgili düşüncelerini okurlarıyla paylaşmak istemişti.⁴

Aynı gazete, 8 Nisan 1922 tarihli Hakimiyet-i Millîye Gazetesi'nin bir haberine yer vererek; Türklüğü, gazete sütunlarından ve üniversite kürsülerinden alenen tahkîr cüretinde bulunanların küstahlıklarını, Ankara başta olmak üzere Anadolu'nun bir çok yöresinde halkın nefretle karşıladığı, İstanbul gençliği ve İstanbul basınının bu hususta gösterdiği hassasiyetin ise övgüye değer bulunduğunu kaydedilmişti. **“Anadolunun Nefret ve İstikrâhı”** adlı haberde bu gibilerin artık Türk ekmeği ile beslenip Türk'ü tahkîr edemeyeceklerinin altı çizilerek, Dârü'l-fünûn Profesörler kurulunun bunu takdir edemediği, verdikleri kararlarda *“hissiyât-ı umumiye”* dikkate almadıkları ve bu

³Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 7 Nisan 1922

⁴“Talebenin İstemediği Müderrisler Hakkında Ankara'daki Efkâr ve Mütalaat”, İkdâm Gazetesi, 9 Nisan 1922

durumun her yerde hayretle karşılandığı belirtilmişti. Ayrıca; Ankara'daki millîcilerin, İstanbul üniversite gençliğine karşı duydukları şükran duyguları da ifade edilmişti.⁵

Hakimîyet-i Millîye Gazetesi, Müderrisler Meclisi'nin tutumunu eleştirirken *"Hayâsızlar ve Gençliğin Temiz Kalbi"* başlığını kullanmış ve hocalar ağır bir şekilde itham edilmişlerdir. Gazetenin *"Hayâsızlar"* diye itham ettiği Ali Kemal, Cenâb Şahabeddin, Rıza Tevfık, Hüseyin Dâniş ve Barsamyan Efendi'ye ait olumsuzluklar derlenmiş ve her biriyle ilgili olumsuz örneklerle yer verilmişti. Özellikle, Tevhîd-i Efkâr Gazetesi'nde de yer alan olumsuz haberleri aktararak Rıza Tevfık hakkında ithamlarda bulunulmuştu. Bu haberlerden birinde Rıza Tevfık'ın, Cambridge'te bir Türk genci ile karşılaşması ve sonrasında başına gelenler konu edilmişti. Habere göre Rıza Tevfık, üniversiteli gence elini uzatarak tanışmak istemiş; fakat genç ona elini uzatmamıştı. Rıza Tevfık, gençten bu hareketinin nedenini sorduğunda; *"Sevr Antlaşması'nı imza eden bir eli sıkamam"* cevabını almıştı. Gencin bu cevabı üzerine orada bulunan bütün Cambridge öğrencileri, bu genci *"Yaşa Türk!"* diye alkışlamışlardı.

Hakimîyet-i Millîye'nin haberine göre gençlik; şimdiye kadar büyük bir sabır gösterip sahte bilimlerine, sahte tavırlarına saygı göstermek zorunda kalmışlardır. Bunların rezaletleri o kadar feci bir şekil almış ve milliyetlerine karşı hakaretleri o kadar zehir saçmaya başlamış ki, Dârü'l-fünûnun "büyük ve temiz kalpleri" artık dayanamaz olmuştur. Nefret ve kinlerini bu sahte alimlerin yüzüne püskürtmüşlerdir. Bu hayâsızların tümünün, bulundukları yüksek aile içinden kovulması gerektiğini belirten Gazete; Dârü'l-fünûn Müderrisler Meclisi'nin, Ali Kemal, Barsamyan ve Cenâb Şahabeddin'i koruyarak ağır bir sorumluluk altına girdiğini, iki yüzlü riyakâr adamların aralarında bulunmasının Dârü'l-fünûn'a ne kazandırdığını sormuş ve Dârü'l-fünûn gençliğinin kararlarında ısrarlı olduğunu bildirmiştir.⁶

Basının olay üzerindeki etkisi kısa süre içinde kendisini göstermişti. Dârülfünûn'daki gençlerin başlattıkları haklı isyâna destek vermek üzere daha önce Dârü'l-Fünûn'dan mezun olan vatanperverler harekete geçmiş ve genç kardeşlerinin başlattıkları mücadelede yalnız olmadıklarını, yanlarında olduklarını duyurmaya başlamışlardı. Nitekim; Mektebi Mülkiyeden Hakkı, Mekteb-i Nüvvâbdan Abdullah Zihni, Mekteb-i Nüvvâbdan Halil Hilmi, Hukuk Fakültesinden Ramiz, Hukuk Fakültesinden Vasfi, Mehmet Garib, Ahmet Ragıb, Hüseyin Vasfi, Kenan, Ekrem,

⁵ *"Anadolunun Nefret ve İstikrâhı"*, **İkdâm Gazetesi**, 9 Nisan 1922; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 9 Nisan 1922; **Vakit Gazetesi**, 9 Nisan 1922

⁶ **Hakimiyeti Millîye Gazetesi**, 9 Nisan 1922

Edebiyat Fakültesinden Cemal, Hüseyin Hüsnü, Mekteb-i Mülkiyeden Nuri, Ulvi, Nailî, Tıp Fakültesinden İsmail Hakkı, Ali, Ali Şükrü, Ragıp Nail ve Ali Rıza gibi isimlerin yer aldığı bir grup tarafından 13 Nisan 1922 tarihinde çekildiği anlaşılan ve “Anadolu’daki Dârü’l-fünûn mezûn ve müntesibleri İstanbul’daki hamiyetli arkadaşlarını tebrik ve teşyi ediyor” başlığıyla İstanbul Gazetelerinde de yayınlanan söz konusu telgrafta şu düşüncelere yer verilmiştir:⁷

“Tarihin istiâbından izhâr-ı acz ettiği hamâset destanları unutulsa bile hayatî kabiliyetlerini nankör gözlere en düşkün zan edildiği bir zaman, İnönü’nün yakın kayalarında, Sakarya’nın yeşil sahillerinde bir kere daha gösteren, sedden Tuna’ya, Volga’dan Nil’e kadar yapılan üç kıta-i arz üzerinde Türk’ün sanayi’ ve bedâî’indeki velûd iktidarını abidât-ı zî-hayatıyla göremeyecek derecede gözleri nân ü nimetiyle perverde oldukları milletimizin kin ve husumetiyle kararmış ve mateessüf ahvâl ü zamanın müsaadesinden istifade ederek en yüksek mahfel-i irfanımızda birer kûrsi-i Bülend işgal etmekten de hayâ etmemiş olan milli ve dinî seciyeden mahrum, malum beş müderris sâkıtı Dârü’l-fünûnun harim-i irfanından uzaklaştırmak kudret ve cesâretini izhar etmiş olan şuurlu ve münevver gençliğin gösterdiği asabiyet-i milliye, biz İnebolu’da bulunan Dârü’l-fünûn mezun ve müntesibînini Anadolu’da şahid ve amil olduğumuz muzafferiyât-i milliye kadar müftechir ve mütehassis etmiştir. Ruhumuzun bütûn samimiyet ve merbutiyetiyle Dârü’l-fünûnlulara ve bilhassa Edebiyât Fakültesi öğrencisi kardeşlerimize arz-ı tebrikat ve teşekkürat eyler mesainizde muvaffakiyetler temenni eyleriz.”

Öte taraftan, endişeli, kırılgan ve ümitsiz bekleyişin sürdüğü o günlerde, İstanbul’da öğrenci hareketini yönlendiren Kuvâ-yı Millîyeci öğrenciler; hiç ummadıkları bir başka sürprizle karşılaşmışlardı. 17 Nisan 1922 tarihli **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**’nde “Ankara’dan İstanbul’a”, *Meb’uslarımızın Dârü’l-fünûn Cemiyetine telgrafı*” başlığıyla yer alan bir haberde; İstanbul Dârü’l-fünûn talebesinin “**vatansız müderrislere**” karşı gösterdiği cesâretin, TBM.Meclisi’nde yer alan dört milletvekili tarafından tebrik edildiği bildiriliyordu. Daha önceki tarihlerde Dârü’l-Fünûn’dan mezun olmuş ve halen TBM.Meclisi’nde Kozan milletvekilli olarak görev yapan Dr. Takiyettin Fikret (**ONURALP**), İzmir milletvekilli Mahmut Esat (**BOZKURT**), Balıkesir (Menteşe) milletvekilli Dr. Tevfik Rüştü (**ARAS**) ve İstanbul milletvekilli Numan Usta imzalarıyla

⁷**Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 17 Nisan 1922; “Ankara’dan Dârü’l-fünûn Talebesine Samîmi bir Selâm: Dârü’l-fünûn Eski Talebesi Şimdiki Gençleri azimlerinden Dolayı Tebrik Ediyorlar”, **Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi**, 17 Nisan 1922; “Anadolu’daki Dârü’l-fünûn mezun ve müntesibleri İstanbul’daki hamiyetli arkadaşlarını tebrik ve teşyi ediyor”, **İkdâm Gazetesi**, 22 Nisan 1922

genç kardeşlerinin bu şanlı mücâdelesinde yanlarında olduklarını belirten bir telgraf gelmişti. Telgraf, Millî Mücâdele hareketini destekleyen İstanbul gazetelerinde de yayınlanmıştı.⁸

İkdâm Gazetesi, **“Meb’uslarımızın Dârü’l-fünûn Talebesini Takdiratı”** başlığıyla manşetten verdiği haberde; **“Vatanın en kıymetli evlâdının tedrisi için tahsis olunan rahleleri su’istimal etmiş olanlara karşı metanetinizi iftiharla öğrendik”** diyerek milletvekillerinin öğrencileri ve öğrenci hareketini desteklediklerini açıklamışlardı. İstanbul gençliğinin moralini yükselten telgrafın içeriği ise şöyleydi⁹: *“Azimkâr ve fedâkâr milletimizin bütün şiddet-i heyecanıyla yaşamakta olduğu varlık ve istiklal ve hürriyet mücâhedesinde yer yer kahramanlıklar ibrazında müsabaka edilirken pek yakın bir atide beşer tarihinin devirleri tebdil edebilen Türk halkı için sakladığı inkişaf ve inkılabı ve şark ile garbın ittisalinde halkın ona tahsis ettiği vezaif ve istihkakı temin ve ikmal edecek olan vatanın en kıymetli evladının tedrisi için tahsis edilen rahleleri su’istimal etmiş olanlara karşı gösterdiğiniz şehâmet ve metânetini iftiharla öğrendik. Var olunuz, vatan ve millet sizden hoşnud ve sizinle mübâhi oluyor ise yeri vardır. Hürmetlerimizin kabulünü rica ederiz.”*

Telgraf, öğrencinin azmini daha da kuvvetlendirmiş ve başlattıkları mücâdeleyi yüreklendirmişti. Zirâ; bu hareketin Ankara’da milletin ve memleketin mukadderâtını sevk ve idare edenler tarafından sempati ile karşılandığını bilmek, onlardan böyle bir iltifât almak ve doğrudan temasa geçmek farklı bir duygu idi.

Anadolu Ajansından 16 Nisan 1922 tarihinde servis edilen bir haberde ise milletin mukadderâtına el koyan TBMM. Hükümeti’nin durumu dikkatle takip ettiği ve Maarif Vekâleti’nin Dârü’l-Fünûn olayı hakkında bir beyân-nâme hazırladığı haber verilmişti. Dârü’l-fünûnlu gençler, bu suretle yüreklendirilmiş ve yalnız olmadıkları hatırlatılmıştı. Hazırlanan beyân-nâme, Maarif Vekili Vehbi Bey imzası ve *“İstanbul Dârü’l-Fünûnu Bütün Türkiyenin Manevî Cidâlini Temsil Eden Bir İlim ve Hars Müessesesidir”* başlığıyla gazetelerde yer almıştı.¹⁰ Dârü’l-fünûn Rektörüne, basına ve öğrencilere haitaben kaleme

⁸ **Tevhîd-i Efkar Gazetesi**, 19 Nisan 1922; **İkdâm Gazetesi**, 19 Nisan 1922; **İleri Gazetesi**, 19 Nisan 1922; **Akşam Gazetesi**, 19 Nisan 1922; **Vakit Gazetesi**, 19 Nisan 1922

⁹ *“Mebuslarımızın Dârü’l-fünûn Talebesini Takdiratı, Mebuslar diyor ki: Vatanın en kıymetli evladının tedrisi için muhassas(tahsis olunmuş) rahleleri su’istimal etmiş olanlara karşı metanetinizi iftiharla öğrendik.”* **İkdâm Gazetesi** 19 Nisan 1922; **İleri Gazetesi** 19 Nisan 1922; *“Ankara’dan Dârü’l-fünûnlulara Tebrik Telgrafı”*, **Vakit Gazetesi** 19 Nisan 1922; **Akşam Gazetesi** 19 Nisan 1922; *“Anadolu’dan Dârü’l-fünûn Gençlerine bir Hitâb: Vazife-i tedrisiyelerini su’i-istimâl etmiş olanlara karşı izhâr-ı celâdet eden gençlikden dört meb’usumuz hürmetlerinin kabulünü ricâ ediyor.”*, **Tevhîd-i Efkar Gazetesi** 19 Nisan 1922; *“Dârü’l-fünûnluların Asil Hayatı ve Anadolu, Dârü’l-fünûnluların Azimkâr ve Asil Hareketleri Anadolu’da Hürmetle Karşılıyor”*, **Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi**, 17 Nisan 1922

¹⁰ *“İstanbul Dârü’l-Fünûnu Bütün Türkiyenin Manevî Cidâlini Temsil Eden Bir İlim ve Hars Müessesesidir”*, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 18 Nisan 1922; **Anadolu’da Yenigün Gazetesi**, 18

alınan ve atılmaları istenen müderrislerin içinde bulundukları durum ve yaptıkları fenâlıkların anlatıldığı beyân-nâmede, Ankara'nın öğrencilerin yanında yer aldığı şu şekilde ifade edilmişti:

“Memleketin istihlâsı ve istiklâl-i tammını temin etmek vazife-i tarihiyesini deruhte eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin maarif vekaleti hissiyât-ı dinîye ve manevîyeden mahrûm ba'zı eşhâsın hilâf-ı ilm ü hakikat olan beyânâtı üzerine İstanbul Dârü'l-fünûnu öğrencisinin gösterdiği galeyân-ı vatan-perverâneyi en büyük bir alaka ile takib etmektedir. İstanbul Dârü'l-Fünûnu bütün Türkiye'nin manevî cidâlini temsil eden bir ilim ve hars müessesesidir. Bu müessesenin muvakkat bir işgal-i askerî dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin cüz'î hakimiyetinden bir müddet-i muvakkate için haricde kalan İstanbul'umuzda bulunması Anadolu evlâdlarının bir hak-ı iştirâk ile sahib ve mâlik olmak istemelerine bir mani teşkil edemez. Her büyük milletin safahât-ı hayatiyesinde birçok nekâ'is mevcut olduğuna nazaran Dârü'l-fünûn kürsisinde milletimizin fazâil ve müzâyasıyla birlikte hata ve noksanları da münakaşa ve tedkik edilebilir. Fakat hakâyık-ı ilmîye hilâfında bir kasd-ı mahsus ile tarihî ve medenî varlığımızı istihfâf etmek şâyân-ı nefret ü tagbih bir cür'etdir.

Maarif Vekâleti mütevellî sözleriyle ve yazılarıyla kalb-i milleti daima cerihadâr eden ma'lum bazı eşhâsın bu gibi hareketlerine bir ehemmiyet-i mahsusa atf etmektedir. Zira muazzam bir tarihin en kudsî vicdânlarını muhafaza için hudâ-pesendâne mesa'i ve fedâkârlığı iktihâm eden milletimizin bütün his ve hareketlerini bazı âmâl ve menâfi-i hasîselerini tatmîn için daima istihfâf eden bu gibi kesândan sâdır olacak hareketlerin mahiyetini efkâr-ı umumiyemiz tamamen anlamıştır. Yalnız gençlik için ilm ü fazilet itibarıyla pişya olması lazım gelen meclis-i müderrisînin pek ulvî heyecanları karşısında aldığı vaziyet câlib-i teessüfdür. Bu itibarla Maarif Vekâleti, müderrislerimizden millî ruh ve âmâlimize hürmetkâr ve muvafık bir karar ve harekete intizâr eder.”

Öğrenci temsilcileri, 25 Nisan 1922'de bir toplantı yaparak Anadolu'dan İstanbul gençliğinin hareketini takdir eden TBMM milletvekillerine hitaben **“Dârü'l-fünûn Talebe Hey'et-i İttihâdiyesi”** adına cevabî bir telgraf çekilmesine karar vermişlerdi. Öğrenci temsilcilerinin şükrân duygularının ifade edildiği telgrafta şu sözlere yer verilmişti:¹¹ *“Telgrafınızı meserretle karşılar ve bu şerefli vesile ile hissiyât-ı ta'zimât-kârânemizin lütfen kabulünü istihâm ederiz.”*

Nisan 1922; **İleri Gazetesi**, 18-19 Nisan 1922; “Ankara Maarif Vekâleti Dârü'l-fünûn Hadisesi Hakkında bir Beyanname Hazırlıyor”, **İkdâm Gazetesi**, 25 Nisan 1922

¹¹ **İkdâm Gazetesi**, 26 Nisan 1922; **Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi**, 28 Nisan 1922

İstanbul Dârü'l-Fünûn öğrencileri kendilerini yüreklendiren bu telgraf ve gazete haberlerine belki de bir cevap olmak üzere, bir yıl önce millî bayram olarak ilân edilen 23 Nisan gününü idrâk etmek için Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığına da bir telgraf çekmişlerdi. Gençler, “*Dârü'l-Fünûn ve Mekâtib-i Âliye Öğrencisi Hey'et-i Merkeziyesi*” imzasıyla Vakit Gazetesinde de manşetten verilen haberde, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na çektikleri telgrafta; “*Mukaddes milli Bayramınızı memleketimizin istihlâsı hakkındaki en hâr temenniyâtımız arasında tebrik ederiz.*” diyerek aradaki bağlılık duygularını açıklamak etmek istemişlerdi.¹²

Üniversite gençliği, Türk İstiklâl Harbi'nin her aşamasında Ankara'nın yanında yer almıştı. 13 Ağustos 1922'de “*Haydarpaşa Tıp Fakültesi, Talebe Heyet-i Umumiyesi nâmına, Dârü'l-fünûn Birliği ve Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Reisi Hamid*” imzasıyla Başkumandân Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen bir bayram kutlama yazısı, TBMM'nin 21 Ağustos 1922 tarihli birleşmesinde Meclis'te okunmuştur. “**Muhterem Halâskâr Kumandânımız**” başlığıyla gönderilen telgrafta şu duygulara yer verilmişti:¹³

“*İstanbul Dârü'l-fünûn gençliğinin nâzımı bulunan Tıbbiye gençliği, hulûl eden îd-i dinî dolayısıyla vatanın hâlâsı ve milletin necâtı (kurtuluşu) uğrunda istihkâr-ı hayat eden (hayatını hiçe sayan) Büyük Millet Meclisi'ne, başta heyet-i umumiyemizin perestîşkârı bulunan büyük kalpli kumandân olduğu halde arz-ı tebrikât ile anavatanı hür yaşatmak için hudut boylarında yıkılmış kulübesi ve sönmüş ocağı önünde ilâhî bir imânla düşmandan varlığımızı müdâfaa eden din kardeşlerine kuvvet ve Allah 'dan muzafferiyet diler.*”

Büyük Taarruz'dan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya ve hükümete yurdun her yanından gelen tebrik telgrafları içinde İstanbul Dârü'l-fünûn gençliğinin hissiyâtına tercüman olan telgraflar da vardı. Bu telgraflardan Meclis tutanaklarına geçen bir örnek aşağıya çıkarılmıştır: “*Ankara 'da TBMM. 'ne:*

Şen 'i su 'i-kastıyla harekete gelen dünyanın en sefil ve en hayasız katil sürülerini, azminden yarattığı iman ordusuyla on gün içinde imhâ eden Türk milletinin yegâne meşru mümessili BMM. ve onun büyük Re'isi halâskâr kahramanına sonsuz minnet ve şükranlarımızı yolluyoruz. Mekteb-i Mülkiye Talebesi”

1 Eylül 1922 tarihli ve “*Talebe-i Ulûm Cemiyeti Reisi Lütfullah*” imzasıyla Medrese öğrencilerinin “*Ankara'da BMM Riyaseti Âlisine*” çektiği telgrafta da vatanın kurtuluşu için gösterilen ve tarihin yüce sayfalarına altın kalemle yazılmaya

¹² “*Dârü 'l-Fünûnluların Tebriki, Dün Ankara 'ya bir Telgraf Çekerek Millî Bayramı Tebrik Etmişlerdir.*”, **Vakit Gazetesi**, 24 Nisan 1922

¹³ **TBMM. Zabıt Ceridesi XXII**, Ankara 1959, s. 250; **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 22 Ağustos 1922

layık çalışmalar övülmekte ve şöyle denilmekteydi:¹⁴ “*Cenâb-ı Rabbilmüteal Hazretlerinin inâyet-i samadâniyesine istinâden mukaddes vatanımızın istihlâsı gayesi mücâhedeşi uğrunda tarihimizin en âlî sahifelerine altın kalemle yazılmaya şâyân olan harika-nüimâ mesa’inizin vefikât ve tecelliyât-ı subhâniyeye mazhariyetini bütûn talebe-i ulûm dâileri nâmına tebrik eder ve kabulünü istirhâm eylerim efendim hazretleri.*”

3.2.TBMM. Hükümeti Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (TENGİRŞEK) Bey’in Avrupa Başkentlerinde Barış Arayışları ve İstanbul Dârü’l-Fünûn Gençliği

Büyük Taarruz’un arefesinde, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey’in, batı kamuoyunun Türkiye hakkındaki düşüncelerini öğrenmek ve gerekirse onları “*tenvir*” etmek amacıyla bir Avrupa seyahati yapması kararlaştırılmıştı.¹⁵ Söz konusu seyahatin güzergâhı İstanbul’dan geçecekti. Dolayısıyla, Ankara Hükümeti’nin Dışişleri Bakanı olarak İstanbul’da bazı temaslarda da bulunacaktı. İstanbul’da bulunduğu sırada başta Osmanlı Hükümdârı VI. Mehmet Vahideddin, Osmanlı Hükümeti Başvekili Tevfik Paşa ve o sıralarda Dışişleri Bakanı olan Ahmet İzzet Paşa ile görüşmeler yapılacağı gibi İşgal devletlerinin İstanbul’daki siyâsî temsilcileriyle de bir dizi görüşmeler yapacak, barış sürecine katkı arayacaktı.

Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey’in yapacağı bu gezi için gerekli izin, TBMM.’den 2 Şubat 1922 tarihinde çıkmıştı. Yusuf Kemal Bey ve beraberindeki heyet, 7 Şubat 1922 tarihinde Ankara’dan ayrılmış ve İstanbul’a doğru yola çıkmıştı¹⁶

3.2.1.Yusuf Kemal Bey’in Dârü’l-fünûnlu Gençler Tarafından Karşılması ve Tıbbiye Götürülüşü

Yusuf Kemâl Bey ve beraberindeki heyet, 15 Şubat 1922’de İstanbul’a gelmiş, Haydarpaşa Garı’nda devlet erkânı ve kalabalık bir halk tarafından coşkuyla karşılanmıştı.¹⁷

¹⁴TBMM. Zabıt Ceridesi XXIII, Ankara 1960, s. 6,

¹⁵Yusuf Hikmet Bayur, “TBMM Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf Kemâl Tengirşenk’in 1922 Martı’nda Yaptığı Avrupa Gezisiyle İlgili Anılar” **Belleten XL/16 (Ekim-1976)**, s. 625.

¹⁶TBMM Gizli Celse Zabıtları II (17 Mart 1921-25 Şubat 1922), Ankara 1985, s.672-675; Yusuf Hikmet Bayur, *agm.*, s. 625 vd.

¹⁷Ömer Akdağ, “Büyük Taarruz’dan Önce Ankara ile İstanbul Arasında Saltanatın Akıbetini Tayin Eden Bir Görüşme”, **Türkler XVI**, Ankara 2002, s. 97-105; Bayur, *agm.*, s. 626; Karşılamaya gelenler arasında İzzet Paşa’nın özel kalem müdürü de bulunmaktaydı. Bk. Yusuf Kemâl Bey’in Ankara Hariciye Vekaleti’ne göndermiş olduğu 18 Şubat 1922 tarihli şifre telgraf için bkz., Kültür Bakanlığı, **Atatürk’ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923 I**, Ankara 1981, s. 397; Yusuf Kemal Tengirşek, **Vatan Hizmetinde**, Ankara 1981, s. 241; Ahmet İzzet Paşa, Yusuf Kemâl Beyin İstanbul’a gelişi konusunda şunları söylemektedir: “Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin büyük Hariciye Vekili Yusuf Kemâl Bey’in İstanbul’a şeref vermesi, özel şartlar altında vukuu güzel bir olay oldu.” Bu hususta bkz., A. İzzet Paşa, **Feryâdım II**, İstanbul 1993, s. 156

Eski bir tıbbiyeli olan Yusuf Kemâl Bey’i, karşılayanlar arasında tıbbiyeliler de vardı. Yusuf Kemal Bey’in Avrupa seyahatiyle ilgili güzergâhın İstanbul’dan geçeceği anlaşılınca Dârü’l-fünûn’un Tıbbiyeli gençleri, İstanbul’da Haydarpaşa Garı’nda muazzam bir karşılama töreni hazırlamışlar ve O’nu Tıbbiye’ye götürmüşlerdi.

Yusuf Kemal Bey ve beraberindeki heyetin programında böyle bir karşılaşma ve görüşme yoktu. Buna karşın, kendiliğinden gelişen bir ortamda Dârü’l-fünûnlu Gençlerle bir araya gelmesi ve O’nun Dârü’l-fünûn’da geçirdiği birkaç saat, hem kendisini hem de Millî Mücadele’nin İstanbul’daki genç temsilcilerini oldukça memnun etmişti. Yusuf Kemal Bey, Dârü’l-fünûn öğrencileri adına kendisini karşılamaya gelen heyetlere hitab etmiş ve “*var olunuz, Anadolu’nun sizin için çalıştığını ispat ettiniz*” demek suretiyle yapılan mücadelenin boşa çıkayacağını altını çizmiştir. Tıbbiyeliler, okulların mezunu olan Yusuf Kemal Bey’i okullarına götürerek bir albüm armağan etmişlerdir. Tıbbiyeliler, kendisine okulla ilgili bir albüm hediye etmişlerdi.¹⁸

Bu karşılama ve Tıbbiye’yi ziyâret konusunda Yusuf Kemal Bey şunları aktarmaktadır:¹⁹ “1922 şubatının 7. Salı günü Hariciye Hukuk Müşâviri Münir, Umur-ı Siyâsiye Müdürü Hikmet, Kalem-i Mahsus Müdür Vekili Ferit Beyler ve iki katip yanımda olduğu halde Ankara’dan çıktık. Demiryolu işgâl altında olduğu için arabalarla gidiyorduk. Garp cephesi harekât şubesi müdürü Erkânı Harbiye zabitanından Binbaşı Tevfik Bey de heyete yolda iltihâk etti. Şubatın 15. günü İstanbul’a geldik. Haydarpaşa Garı’nda tıbbiyeliler beni (Eski tıbbiyeliyi) alıp yolda bulunan Tıbbiye Mektebi’ne götürdüler. Orada bana iltifatlardan sonra hocalarımızın ve hocalarının resimlerini ihtiva eden bir albüm hediye ettiler.”

Yusuf Kemal Bey, daha sonra ikamet etmek üzere Dr. Akil Muhtar Bey’in evine gitmişti.²⁰

19 Şubat 1922’de de Dârü’l-fünûn Hukuk Fakültesi’ne giden Yusuf Kemal Bey, öğrencilerin karşısına geçerek kürsüden ders vermiş, o gün orada Dışişleri Bakanı olarak değil, Dârü’l-fünûn’un bir mensubu olarak bulunduğunu, kendisini buradan atmak isteyenlere karşı Dârü’l-fünûn’un direndiğini ve bundan mutlu olduğunu söyleyerek gösterdikleri kahramanlıktan ötürü hocalarına ve öğrencilere teşekkür etmiştir. Öğrencilerden Abdullah Kemal Bey de “*Kalplerimiz müşterek çarpıyor*” diye bir konuşma yaparak öğrenciler adına karşılık vermiş ve hocalarına kavuşmaktan duyduğu

¹⁸İkdâm Gazetesi, 16 Şubat 1922; Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 16 Şubat 1922; Vakit Gazetesi, 16 Şubat 1922; Tevhid-i Efkâr Gazetesi, 16 Şubat 1922

¹⁹Yusuf Kemal Tengirşek, *age.*, s. 241

²⁰A. İzzet Paşa, *age.*, s. 256

mutluluğu dile getirmiştir. Daha sonra Yusuf Kemal Bey, alkışlar arasında okuldan ayrılmıştır.²¹

3.3.İzmir'in Düşman İşgâlinde Kurtarılması ve İstanbul Dârü'l-Fünûn Gençliğinin Etkinlikleri

İşgallere karşı mitingler düzenleyen Dârü'l-fünûn geçliği, 9 Eylül 1922 tarihiyle birlikte kazanılan büyük zafer sonrasında İzmir başta olmak üzere Baü Anadolu'nun Yunan zulmünden kurtarılışını kuüamak üzere İstanbul'da düzenlenen şenlik ve gösterilerde de yerini almıştı. İstanbulun Müslüman Türk evlâdı, çeşitli semtlerde şenlikler, fener alayları, camilerde rnevlidler düzenleyerek kahraman ordunun ihtiyaçları için yardım toplamaya başlamışlardı.²² Nitekim; 8 Eylül 1922 Cuma günü, Ayasofya'da kılman namaz ve okunan mevlidden sonra Hilâl-i Ahmer'e yardım toplanmış, bu yardım çerçevesinde İstanbul Şoförler Cemiyetine bağlı şoförler, bir günlük hasüatlarını Hilâl-i Ahmer'e bağışlamışlardı.²³

İstanbul'daki gelişmeler ve büyük şenlik, izmir'in kurtanldığı gün başlamıştı. İzmir'in kurtanldığı haberi, İstanbul'da duyulur duyulmaz, hemen küçük el ilanlarıyla halk Sultanahmed'e davet edilmiş, büyük bir coşku içinde olan 50-60 bin kişiyi bulan kalabalık ellerinde kağıt fenerlerle Sultanahmed'e koşmuşlardı. Başlarında mızıkalarıyla Dârü'l-Eytâm (Yetimler Yurdu) olmak üzere okulların öğrencileri, sokaklarda gösteri yapan halka katılmıştı. Şehrin çeşitli semtlerinden gelen kabileler Şehzade-başı, Bayazıt, Divanyolu, Sirkeci yoluyla Köprü'ye kadar ilerlemişlerdi.

İleri Gazetesi, Fatih'te toplanıp Sirkeciye'ye yürüyenlerin 200 bin kişi olduğunu yazmaktadır. *"Yaşa Mustafa Kemal Paşa!, Yaşasın Ordu!, Yaşasın Türk Milleti!, Hakkımızı aldık!"* bağırışlarıyla yürüyen kalabalığa, *"önceden izin alınmadığı"* gerekçesiyle Karaköy köprüsünden geçiş izni verilmemişti. Önceden geçebilen bazı gruplar Beyoğlu'nda sabaha kadar gösteri yapmışlardır. O gece Beşiktaş'ta, Eyüp'te, Fenerbahçe'de, Kadıköy'de, Kınalıada'da şenlikler, fener alayları düzenlenmiştir. Fenerbahçe'deki gösteriyi *sporcu gençler* düzenlemiş, Kadıköy'deki şenliklere 15-20 bin

²¹İleri Gazetesi, 20 Şubat 1922

²²Yeni Şark Gazetesi, 8 Eylül 1922

²³İkdâm Gazetesi, 10 Eylül 1922; Vakıt Gazetesi, 10-11 Eylül 1922; Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 10 Eylül 1922; Tevhid-i Efkâr Gazetesi, 10 Eylül 1922; İleri Gazetesi, 10 Eylül 1922; Yeni Şark Gazetesi, 9 Eylül 1922; Hakimiyyet-i Millîye Gazetesi, 10 Eylül 1922

kişi katılmıştır. Bu istanbul halkının belki de birkaç yüz yıldır görmediği bir sevinç ve coşkudur. Paşabahçe'deki Venizelos Parkı'nın adı Mustafa Kemal Parkı'na çevrilmiştir.²⁴

Ertesi gün yani 10 Eylül 1922'de Dârü'l-fünûn öğrencilerinin çağrısı ve teşvikiyle İstanbul'un her yanında şenlikler, zafer alayları düzenlenmiş ve bunlar da sabahlara kadar sürmüştür. İstanbul'da şimdiye kadar böyle bir şenlik görülmemiştir. Fatih Meydanı'nda büyük bir kalabalık toplanmıştır. Buradaki törende Dârü'l-fünûn öğrencilerinden Kenan Bey, “*Fatih’i Ziyaret*” manzumesini okumuştur.

Şehzade-başı yoluyla Bayazıt'e inen Zafer alayının en önünde Bayezit Merkez Memuru at sırtında olmak üzere yer almış, arkasında ise yaya polis memurları ve sırasıyla Askerî Tıbbiye, zeybek giysileriyle Dârü'l-eytâm, yüksekokul öğrencileri, Kız Öğretmen Okulu Mızıkası, Dârü'l-eytâm izcileri, Mehter-i Hâkânî, Dârü'l-fünûn, Erkek Öğretmen Okulu ve İstanbul Sultanîleri öğrencileri de yer almıştı. Yeniçeri kıyafetinde yürüyüşe katılan bir kişi, İstanbul Deniz Müzesi'nden alınan büyük kösü çalmış, Harbiye Nezareti Mızıkası da İzmir Marşı'nı çalmıştı. Bayazıt Meydanı'nda Erkek Öğretmen Okulu öğrencileri zeybek oynamışlar, Sultan Mahmud Türbesi'nden sonra Maarif Nezareti önünde de gösteri yapmışlardı. Burada meşaleler yakılmış ve Hilâl-i Ahmer önünde Hilâl-i Ahmerin ikinci başkanı ve Ankara Hükûmeti'nin İstanbul'daki temsilcisi Hamid Bey tarafından bir konuşma yapılmıştı.

Üç yıl önce İzmir'in işgâli üzerine Sultanahmet'te yapılan mitingte kullanılan kürsü, yine aynı yere konularak bir tören yapılmış ve tören esnasında Ömer Lütfü Hoca eşliğinde dua edilmişti. Kürsüdeki siyah bayrak indirilerek yerine kırmızı ay yıldızlı Türk bayrağı çekilmişti. Müsamereyi andıran bu gelişmeler sırasında halk, gözyaşlarını tutumayarak ağlamış ve uzun uzun alkışlamıştı.

Daha sonra Fener Rum Patrikhanesi'nin önüne gelinmiş ve aleyhte tezahürat yapılmış ve daha sonra Beyoğlu'na geçmek için köprüye gelinmişse de inzibat, köprüyü açmış ve kayıklarla da karşıya geçilmesini yasaklamıştı. Bunun üzerine karşı tarafa geçip gösteri yapmak isteyen gençler, Haliç'i dolaşmışlar, bir kısmı da sandal ve mavnalarla karşıya geçerek Beyoğlu'na yürümüşlerdi. Gençler, “*Yaşasın Mustafa Kemal Paşa !*” ve “*Yaşasın Türkiye Büyük Millet Meclisi*” diye slogan atmışlar, ikibuçuk yılın verdiği ezikliği üzerlerinden atmaya çalışmışlardı. Gösteriler

²⁴Yeni Şark Gazetesi, 9 Eylül 1922; Akşam Gazetesi, 10 Eylül 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 10 Eylül 1922; İleri Gazetesi, 10-11 Eylül 1922

sırasında halk; fener alayının geçtiği her yerde konfetiler ve havâî fişekler atıyor coşkuya katılıyorlardı.

Gece de birkaç koldan fener alayları yapılmış; Harbiye Nezareti ile birlikte Dârü'l-fünûn da ışıklandırılmıştı. Gösteriler sabaha kadar sürmüştü. Eyübsultan, Kadıköy, Üsküdar, Çengelköy, Beylerbeyi, Kasımpaşa, Bostancı ve diğer semtlerde yüzlerce fener alayı yapılmıştır. Bu gösteriler sırasında İngiliz işbirlikçileri Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın camları kırılmış, yine aynı çizgide olduğu bilinen ve Mihran Efendi'nin sahibi olduğu Peyâm-ı Sabah Gazetesi'nin idare-hanesi de taşlanmıştı.²⁵

3.4.Dârü'l-Fünûn Öğrencisinin Talebi Üzerine Gâzi Mustafa Kemal (ATATÜRK) Paşa'ya Fahrî Müderrislik Pâyesinin Verilmesi

Dârü'l-Fünûn öğrencisini en fazla onurlandıran gelişme ise Dârü'l-Fünûn tarafından Gâzi Mustafa Kemal (ATATÜRK) Paşa'ya *"fahri müderrislik"* pâyesinin verilmesi idi. Dârü'l-Fünûn 19 Eylül 1922 tarihinde aldığı bir kararla büyük Gâzi'ye müderrislik unvânını vermişti.²⁶ Aslında, Gâzi'ye bu unvânı, Edebiyat Fakültesi Profesörler kurulu Yahya Kemal Bey'in önerisi üzerine vermiş idi.²⁷ Alınan karar; *"İstanbul Dârü'l-Fünûnu Edebiyat Medresesi Reis Vekili Necip Asım"* imzasıyla *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Orduları Baş-kumândânı Müşir Gâzi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine"* hitâben çekilen kısa fakat anlamlı bir telgrafla bildirilmişti.²⁸

"İstanbul Dârü'l-fünûnu Edebiyat Fakültesi meclis-i müderrisîni 19 Eylül'de akd ettiği celsede zât-ı müncî-i kumândânîlerini fahri müderrisliğe müttefikân intihâb itmekle kesb-i fahr eyler."

Gazetelerde yer alan haberlerde de büyük Müncîye fahri müderrislik pâyesinin verildiği haberi şu şekilde yer almıştı²⁹: *"Dünkü meclis-i müderrisîn toplantısında Edebiyât Fakültesi talebesinin istidası üzerine Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin fahri müderrisliğe intihâbı icrâ edilmiştir."*

²⁵ **Akşam Gazetesi**, 11 Eylül 1922; **İkdâm Gazetesi**, 11-12 Eylül 1922; **Vakit Gazetesi**, 11 Eylül 1922; **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 11-12 Eylül 1922; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 11 Eylül 1922; **İleri Gazetesi**, 11 Eylül 1922; **Yeni Şark Gazetesi**, 11 Eylül 1922; **Açıksöz Gazetesi**, 12 Eylül 1922

²⁶ Ali Arslan, *"İstanbul Darülfünûnu Edebiyat Fakültesi Tarafından Mustafa Kemal Atatürk'e Fahrî Müderrislik Unvanı Verilmesi"*, **İstanbul Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı:5, İstanbul 2004, ss. 13-24, s. 13 vd.; **İkdâm Gazetesi**, 20 Eylül 1922; **İleri Gazetesi**, 20 Eylül 1922

²⁷ Şerafettin Turan, **Mustafa Kemal Atatürk-Kendine Özgü bir Yaşam ve Kişilik**, Ankara 2004, s.586

²⁸ Şemsettin Günaltay, *"Atatürk'ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra"*, **Belleten** III/10, (1939), ss. 273-274, s. 273 vd.; Ali Arslan, *agm.*, s. 17

²⁹ **Sabah Gazetesi**, 20 Eylül 1922; **Vakit Gazetesi**, 20 Ekim 1922; A. Bekir Palazoğlu: **Başöğretmen Atatürk I-II**, Ankara 1991, ilgili sayfalar

Gâzi; kendisine verilen profesörlük pâyesini öğrendiğinde Bursa'da idi. Bursa'dan ayrılmadan, İstanbul Dârü'l-Fünûn Edebiyât Fakültesi Profesörler kurulu tarafından kendisine tevcih edilen "*fahrî müderrislik*" ünvanı ile ilgili olarak teşekkürlerini ifâde eden bir telgraf hazırlamış ve "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumândân Gâzi Mustafa Kemal*" imzasıyla "*Edebiyât Fakültesi Müderrisler Meclisi Başkanlığına*" hitâben 26 Ekim 1922 tarihinde Dârü'l-Fünûn'a gönderilmesini emretmişti. Gâzi Mustafa Kemal Paşa, Dârü'l-Fünûn'a ulaştırılmasını istediği telgrafta, düşüncelerini şu şekilde ifade etmişti³⁰: "*Türk harsının mihrâkı olan fakülteniz fahrî müderrisliğine intihâbımdan dolayı meclisinize teşekkür ederim. Eminim ki millî istiklâlimizi ilim sahasında Fakülteniz ikmâl edecektir. Bu şerefli tekâmülün husûlünü deruhte eden hey'etin arasında bulunmak bence bâ'is-i iftihârdır.*"

Profesörlük unvânıyla ilgili hazırlanan diploma(şehâdet-nâme), daha sonraları Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi müderrislerinden oluşturulan bir heyet tarafından, 23 Haziran 1923'te takdim edilebilmişti. Heyette; Atatürk'ün Harp Okulu'ndan öğretmeni de olan Necip Asım Bey, İzmirli İsmail Hakkı Bey ve Şemsettin (GÜNALTAY)Bey yer almıştı. Gâzi Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan gelen heyeti, o tarihlerde kendisine tahsis edilmiş olan Ankara İstasyon Binası'nda kabul etmişti.

Aynı heyette yer alan Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi müderrislerinden ve daha sonra da Sivas milletvekili ve Türk Tarih Kurumu üyesi olan Profesör Şemsettin Günaltay, Gâzi Mustafa Kemal Paşa ile karşılaştıkları o anı şu şekilde nakletmektedir³¹: "*O esnada İkinci Büyük Millet Meclisi'nin intihâbı için hazırlık yapılıyor, namzetleri ayıracak heyet, Gâzi Mustafa Kemal Paşa'nın riyâseti altında bu binada toplanıyordu. Kabul buyrulduğumuz esnada bu heyet içtima halinde idi.*

Berati takdim ve lütfen fahrî müderrisliği kabul buyurduklarından dolayı müderrisler meclisinin şükranlarını arzettik. Heyetimize iltifatlarda bulunan Gâzi, bir aralık kendisinin mektep sıralarından beri çok sevdiği tarihle daima meşgul olduğunu, bu itibarla fahrî müderrisliğinin, edebiyattan ziyade tarihe ait olmasının daha münasip olacağını söylediler. Edebiyat medresinin edebiyat, tarih, felsefe, içtimaiyat ve coğrafya şubelerinden mürekkep olduğuna göre bu hususun tahakkuk etmiş olduğu yolundaki cevaba tebessümle mukabele buyurdular. Sonra bana teveccühle " tarihçilerle çok konuşacağız" yolunda iltifatta bulundular..."

³⁰Vakit Gazetesi, 27 Ekim 1922; Sabah Gazetesi, 27 Eylül 1922; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara1991, s.503

³¹Şemsettin Günaltay, agm., s. 274

Asım Bey, profesörlük diplomasının takdîmi esnasında **“Paşa Hazretleri”** diye söze başlamış ve *“Cihan Harbi neticesinde Sevr Muahedesiyle kolu kanadı kırılan Türkiye’yi kurtarmak için celâdet meydanına atıldınız, her türlü yokluk içinde harikalar icad ettiniz, sözünüzü yerine getirdiniz, hür ve müstakil bir Türkiye yarattınız. Bu harikaların mebdetine bir çok hem de muhik minvallerden vermekle millet zât-ı âlilerini en büyük mertebelerde tebcil eyledi.*

İşte Dârü’l-fünûn Edebiyat Medresesi de “rütbeti’l-ilmi ale’l-rüteb(rütbelerin en yücesi ilim rütbesidir.) düsturuna istinad ederek size rütbelerin en yücesini, müderris pâyesini tevcih etmekle muhik ve ulvi bir vazife ifâ eylediğine kânidir. Öteden beri teveccühleriyle müftehir olan Dârü’l-fünûn bundan böyle de kendi ailesine kattığı zâtın feyz ve dehâsıyla iftihâr eder, muvaffakiyetler dilerim.” demişti.³²

Gâzi Mustafa Kemal Paşa, kendisine takdîm edilen profesörlük diplomasını³³ aldıktan sonra da 28 Haziran 1923 tarihinde *“Dârü’l-fünûn Edebiyat Medresesi Müderrisîn Riyâset-i Muhteremesine”* başlığıyla bir teşekkür telgrafi göndermişti. Telgrafta, kendisine verilen profesörlük pâyesi dolayısıyla daha önce teşekkür ettiğini belirttikten sonra şöyle devam etmişti³⁴: *“Ahiren tevcih-i vaki’in pek sanatkârâne bir surette tanzim olunmuş olan şehadetnamesini dahi bu maksatla gönderilen heyet-i mahsusa elinden memnuniyet-i mahsusa ile aldım.*

İstiklâl-i millî irfân-ı millî ile tev’em olduğu cihetle işgal buyurmakta olduğunuz tedris kürsilerinde memleketin siz hâdimîn-i marifeti dahi hiç şüphesiz aynı azm ü cidâlin kahramanlarısınız. Binaenaleyh, hidemât-ı mebrurenizin daima mütezayit ve feyizli muvaffakiyetlerle tevali ve teali eylemesini temenni eder ve bana tevcih buyurduğunuz fahrî müderrisliği samimen medâr-ı mübahat ve bir rütbe-i âliye olarak telakki eylediğimi tekrar teşekkürlerimle beraber arz ederim efendim.”

³²**Vakit Gazetesi**, 24 Haziran 1923; Sadeleştirilmiş metnin bir bölümü için de bkz., M. Tahir Hatiboğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, Ankara 2000, s.76

³³Gâzi Mustafa Kemal Paşa’ya takdim edilen diploma; dönemin en önemli hat ve tezhib sanatkarlarından Hacı Kamil ve Hamit Kamil Beyler tarafından hazırlanmıştı. Kırmızı bir koronak içinde iki sayfadan ibaret olan diplomanın etrafı altın yaldızlı, altın tezyinatlı, hârelî, ebrulî, çivîdî ve lâl renkli tezhiblerle süslenmiş, orta yerinde de fevkalâde bir sülüs hatla; *“İstanbul Dârü’l-fünûn Edebiyat Medresesi Fahrî Müderrislik Şahâdet-nâmesi”* yazılıdır. Bkz., Fuat Ezgü, *“Atatürk’ün Fahrî Müderrislik Diploması”*, **Tarih Hazinesi**, Yıl:1, Sayı:5, (Ocak 1951), ss.220-229, s. 220 vd.

³⁴**Vakit Gazetesi**, 29 Haziran 1923; **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V**(Haz.: Sadi Borak, Utkan Kocatürk), Ankara 1972, s.146

3.5.Dârü'l-Fünûnlu Bir Grup Öğrencinin Anadolu'ya Seyahatleri ve Atatürk Tarafından Kabul Edilmeleri

3.5.1.Dârü'l-Fünûnlu Bir Grup Öğrencinin Ankara'ya Seyahatleri

Büyük zaferden sonra Dârü'l-Fünûn gençliği adına Rûhiyât Müderrisi Şekip (TUNÇ) ve Yahya Kemal (BEYATLI) Bey'in gözetiminde bir grup öğrenci Ankara ve Bursa'ya gitmişti. Grupta yer alan öğrenciler şunlardı: Halil Vedat (FIRATLI), Esat (ALTAN), Reşad Şemseddin (SİRER), Sami (AKYOL), Osman (HORASANLI), Grupta ayrıca, Edebiyat Fakültesi Kâtibi Sıtkı Bey vardı.³⁵

3.5.2.Dârü'l-Fünûn Öğrencilerinin Gâzi Mustafa Kemal Paşa Tarafından Bursa'da Kabul Edilmeleri

Mustafa Kemal Paşa, 16 Ekim 1922 Pazartesi günü Bursa'ya gelecekti. O'na Kazım Karabekir, Refet Bele ve Kazım Paşalar refakat edeceklerdi. Mustafa Kemal Paşa burada, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile buluşup onlarla Lozan Barış Konferansı'na gidecek delegeler konusunu görüşecekti.³⁶ Bir gün önce de Dârü'l-fünûn Heyeti ve öğrencileri, Mustafa Kemal Paşa'yı Bursa'da ziyaret etmek üzere İstanbul'dan Mudanya'ya ve oradan da Bursa'ya gelmişlerdi.³⁷

Bursa yakınlarında Vali Hacı Adil Bey, Belediye Başkanı, Bursa Milletvekilleri Emin Bey ve Muhiddin Baha (PARS) Bey ve çok sayıda Bursalı gençler tarafından karşılanmışlardı. Yaklaşık 20 arabalık bir konvoy eşliğinde Bursa'ya hareket edilmiş ve Bursa Belediyesi'ne misafir olunmuştu. Aynı gün akşam burada yemek ziyâfeti verilmiş ve konuklara bir müsâmere sergilenmişti. Gece, Hamdullah Suphi Bey de bir konuşma yapmıştı.³⁸

Dârü'l-fünûn gençlerinin Anadolu seyahatiyle ilgili olarak Yahya Kemal (BEYATLI) Bey hatıralarında şu bilgiyi vermektedir:³⁹ *“Biz muayyen günde talebelerle birlikte Mudanya'ya gittik. Grup çok neşeli ve heyecanlıydı. Mudanya'ya geldiğimizde bizi sahile çıkarmak istemediler. Nöbetçiler kumandanı görmemiz ve müsaade almamız gerektiğini söylediler, öyle yaptık. Kumandan, bizim kim olduğumuzu ve ziyâret sebebimizi öğrenince çok iyi muamele etti. (..) Arabalarla Bursa'ya hareket ettik. Yollarda düşman cesetlerine rastlanıyordu. Bursa'ya heyecan*

³⁵“Dârü'l-fünûn Hey'eti Bursa'da”, *Yeni Şark Gazetesi*, 22 Ekim 1922

³⁶*Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi*, 19 Ekim 1922; *Renîn Gazetesi*, 18-22 Ekim 1922; *Hakimiyet-i Millîye Gazetesi*, 16-17 Ekim 1922; *Tevhîd-i Efkar Gazetesi*, 17 Ekim 1922; *İkdâm Gazetesi*, 18 Ekim 1922

³⁷Zeki Sarihân, *age*, IV, s.754.

³⁸*Renîn Gazetesi*, 18 Ekim 1922

³⁹Haluk Y. Şehsuvaroğlu, “Abdûlmecit ve Atatürk İle Mülakat”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Ocak 1959; Fuat Bayramoğlu, “Mustafa Kemal ve Yahya Kemal”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyathı*, Ankara 1994, ss. 5-50, s.17 vd.

içinde bulduk. Gâzinin gelmesine hazırlanıyordu. Otele indik. Ertesi gün, Gâzi'yi karşılamaya gittik. Halk yolları doldurmuştu. Fakat çok şiddetli bir yağmur vardı. Gâzi, otomobilde şehre girdi. Benim Bursa'da olduğumu öğrenince çağırttı. Beni görmekten çok memnun olduğunu söyledi, arabasına aldı ve oteli terk ederek kendisine hazırlanan köşkte beklememi söyledi. Öye yaptık. Her akşam sofrasında bulunuyordum.”

19 Ekim 1922 Perşembe günü, Dârü'l-fünûn heyeti ve öğrencileri için Bursa Numune Mektebi'nde bir çay ziyâfeti verilmiş, Yahya Kemal de burada bir konuşma yapmıştı.⁴⁰ Daha sonraki günler içinde Dârü'l-fünûnlu gençler, Bursa'da bulunan Mustafa Kemal, İsmet (İNÖNÜ) Paşa ve Fevzi (ÇAKMAK) Paşa ile görüşmüşlerdi. Bursa Belediyesi'nin eski binasında, Mustafa Kemal Paşa'nın ve bütün kumandanların hazır bulundukları törene davet edilen gençlere, Hamdullah Suphi Bey mihmandârlık etmişti. Hamdullah Suphi Bey, Bursa'ya gelen bu gençlerin ellerinden tutuyor, kalbinin üzerine koyuyor ve **“en büyük kuvvet, fikirdir”** diyordu. Bu cümleyi sık sık tekrarlıyordu. Daha sonraki gelişmeleri ise Horasanlı şöyle değerlendirmişti⁴¹:

“Belediye binasına gittik Mustafa Kemal Paşa orada duruyordu. Etrafını Paşalar, komutanlar, mebuslar, vekiller sarmıştı. Mustafa Kemal Paşa konuşuyor, eliyle işaretler yapıyor, direktifler veriyordu. Sözlerini işitemiyorduk. Bu törende debdebe ve alayış yoktu, ideallerini gerçekleştirmiş insanların vakar ve temkinden doğan azamet ve ihtişam vardı.”

Gâzi Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan gelen Dârü'l-fünûn grubunu kabul etmiş ve onlarla uzunca süren bir sohbette bulunmuştu. Gazi, 21 Ekim 1922 Cumartesi günü Dârü'l-fünûn gençlerine hitaben üniversite gençliğinin somrnluluklarmm ortaya koyan şu önemli konuşmayı yapmıştı:⁴²

“İstanbul aydınlar topluluğu! Siz vatanın geleceğinin ümidisiniz. Biliniz ki; vatani gerçekten kurtaracak sizlersiniz. Biz, bir fırtına gibi gelir, geçer, gideriz. Önümüzde sivrilmiş dikenleri, engelleri, yakar, yıkar; fakat arkamıza baktığımızda bizim açtığımız o sahada bilgisiyle kültürüyle bedeniyle çalışan sizleri, milleti görürsek görevi yerine

⁴⁰Zeki Sarıinan, **age. IV**, s.764.

⁴¹O. Horasan, önce Ankara'ya gittiklerini ve oradan Bursa'ya gelerek Gazi Mustafa Kemal Paşa ve diğer komutanlarla görüştiklerini kaydediyor. Burada bir tarihleme hatası söz konusudur. Heyet, önce Bursa'ya gitmiştir. Bu konudaki bilgi için bkz., Mahmud Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru (1921-1922)**, Ankara 1971, s. 417 vd.

⁴²**İkdâm Gazetesi**, 27 Ekim 1922; Ertuğrul Zekai Ökte, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri I (1922-1931)**, İstanbul 2000, s. 45

getirdiğimize ancak o zaman inanır ve rahat oluruz. Bizim zaferlerimiz kanlıdır; fakat sizin zaferleriniz şanlıdır. İstanbul'u biz hiç unutmadık ve unutmayacağız. Orası bizim; yani anavatanın başıdır. İlmimiz, sanatımız, her şeyimiz oradadır, orada yetişmiştir... İstanbul'u iyi tanırız; özellikle orada gençlik bizimledir; bizi bekler, coşku içindedir.

Biliyor musunuz Türk askeri nasıl harb eder? Ayağı, sırtı giyinik olmayabilir. Bazen gıdası bile az olur; fakat o, daima ileri gitmek ister ve o eğilimdedir. Ayağı aksar, yorgundur. Görürsünüz ki yine yürür ve daima ileri gider. Sorarsınız "İzmir'e gidiyoruz" der. Askerimizin çoğu her halde İzmir'e gitmek istediği için deniz kıyısına varmadıkça kanmamış, durmamıştır. Çünkü ona verilen emir: "Akdeniz'e" idi. Türk askerinin sinesi yalnız kararlılıkla ve imanla doludur. O görüldüğü gibi perişân değildir. O, kabuğu siyah ve içi bembeyaz olan kestaneye benzer. Yani bir cevherdir. Onunla sohbet edersiniz, onun mayasını, huyunu anlar, görebilirsiniz; fakat biliniz ki o herkese açılmaz. Derdine yakın, derdini anlayan olarak çıkabilirsiniz görürsünüz ki, cahil sandığınız o "Mehmet" neler bilir, kalbinde ne büyük emeller, fikirler besler! Onun için iddia ediyorum ki: Harbde zafer, kararlı ve imânı kuvvetli tarafındır. Biz onunla zaferi kazandık. İşte siz gençler, onu kuvvetlendiriniz.

Çünkü, bize ancak ve her şeyden önce o (kararlılık ve imân kuvveti) gereklidir. Zaten biz, batıdan önce teknolojiyi, maddî durumumuzu ve iç şartları hesap etmiş olsaydık harbi göze alabilir miydik? Fakat, terazinin bir kefesine imânımızı koyduk, maddî boşluğu doldurduk ve işte o imânımız sayesinde ki, bu büyük davayı çözmeye cesaret ettik, başarılı olduk; bugün kurtulmuş bulunuyoruz. Hem biz, atalarımızın yaptığını yapıyoruz. Denizde salla, karada kağı ile yürümüyor muyuz? Fakat, bizim bu ilkel araçlarımız bizi yolumuzdan alıkoymuyor ki! Düşmanın her şeyi mükemmel değil miydi? Fakat düşününüz onda Türk askerlerindeki kararlılık ve iman var mıydı? Bulunabilir miydi? On binlerce düşman askerine şapkalarını çıkartarak süngüsü önünde baş eğdiren Türk'ün kararlılığı ve imânı değil de nedir?

Efendiler! Kumândân kimdir bilir misiniz? Subay vardır ki, idaresine yüz veya bin kişi verebilirsiniz. Kumândân odur ki, bir alay veya bir tümene komuta ettirebilirsiniz. Fakat, ne vakit ki, alaylar, tümenler dağlar ve dağlar ayrılarak cephele yüzlerce kilometre uzanır, uzar işte bu gözlerin görmediği geniş sahaya kumânda edecek adam, başka ölçülerde ve başka güçte bir adamdır..."

Dârü'l-fünûn heyeti ve gençler, Bursa'dan Ankara'ya hareker etmişler ve uzun süren bir tren yolculuğundan sonra 24 Ekim 1922'de Ankara'ya ulaşmışlardı. Dârü'l-fünûn heyeti, 25 Ekim 1922'de TBMM.'ni ziyaret etmiş ve Gelibolu

Milletvekili Celâl Nuri (İLERİ) ve 29 arkadaşıyla birlikte verdikleri bir önerge ile bu ziyareti duyurmuştu. Önergede şu cümleler yer alıyordu⁴³:

“Biri kutsal vatanımızın doğusundan, diğeri batısından iki mektepliler kafilesi, millet fikrinin parlak merkezi olan Meclisimize saygı duygularını sunmak için geldiler. Doğudan gelenler ana babaları Ermeniler tarafından şehit edilen yetimlerdir ki, bunlar celadet sahibi arkadaşımız Edirne Mebusu Kazım Karabekir Paşa, pek millî bir usul altında yetiştiriyor. Batıdan gelenler milliyet fikrini boğmak isteyen bir takım muallim ve müderris kisvesindeki milli küfürlere karşı gaza amacımızı savunan ve sonunda muzaffer olan Dârü'l-fünûnlularımızın temsilcileridir. Bu büyük ve küçük talebelerimizin başkanlık vasıtasıyla Yüce Meclis tarafından iltifat ve teşvik edilmesini teklif ederiz.”

Milletvekilleri, gençleri şiddetli bir alkışla karşılamışlardı. Meclis Başkanı yaptığı konuşmada şöyle demişti: *“Efendim, bu gibi gençlerimizin memleketimizde çoğalmalarını ve kendilerinin başarıyla yetişip memlekete fevkalade hizmet etmelerini Cenab-ı Hak’tan temenni ederiz ve şimdiye kadarki çalışmaları teşekkürle değer. Millet de, herkes de takdir eder. Bunda şüphe yoktur ve küçüklerimiz de inşallah millet sayesinde büyürler ve büyük büyük adam olurlar, öyle temenni ederiz.”*

Gençlerin Ankara’ya gelişlerinden bir gün sonra Hakimiyet-i Millîye Gazetesi’nde yer alan bir yazıda, Ankara’nın iki kapısının birden açıldığı belirtilmiş ve iki kapıdan aynı anda giren bu misafirlerini Ankaralıların bağrına bastıkları yazılmıştı. Bunlardan birinin doğu sınırlarından, Türk vatanının en uzak köşesinden, Sarıkamış’tan geldiği hatırlatılmış ve daha sonra da Dârü'l-fünûnlu gençler için şu düşüncelere yer vermişti:⁴⁴

“Diğer kapıdan karşıladığımız misafirlerimiz İstanbul gençliğidir, irfan ordusunun temsilcileridir. Öyle bir gençlik ki, vatan parçalanırken, toprakları vatandaş kanıyla sulanırken irfan ocağını bir dakika terk etmemişler ve Dârü'l-fünûn kapılarındaki hasım süngüsünden fıskıran tehditler bir dakika olsun gözlerini kamaştırmaksızın bütün vicdanlarını, ruhlarını, beyinlerini Anadolu’da mücadele eden babalarına ve kardeşlerine bağışlamışlardı. Hasım süngüsünü Dârü'l-fünûn kapısına getiren, o irfan ocağında patlayan milli duygunun etrafına saçtığı endişe

⁴³TBMM. Zabıt Ceridesi XXIV, Ankara 1960, s.147; Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi, 26 Ekim 1922; Renîn Gazetesi, 27 Ekim 1922

⁴⁴Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 25 Ekim 1922

idi. Fakat orada kaynayan ateş karşısında bu süngü de duramadı, çabuk çekildi. Yine o gençler ki, vicdanlarını en adi mesai fiyatına satan ve bu satış için yüzlerce aydın beyninin kanının akmasından bile üzülmeyen alçaklar önünde çelik bir kalple direndiler ve bu pis ruhlu mahlûkları bu saf muhitten kapı dışarı attılar. İstanbul'a Anadolu mücadelesinin heyecanının ve sonra zaferin neşesini tattıran işte bugün temsilcilerini kucağımızda gördüğümüz Dârü'l-fünûn gençleriydi. Onun için kendilerini, en amansız esaret ve hıyanet içinde Türk mücadelesine yardım eden kahraman oğulları selamlıyoruz.” Gelibolu Milletvekili Celal Nuri (İLERİ), İleri Gazetesi'nin 12 Kasım 1922 tarihli sayısında bu ziyâreti genişçe anlatmış ve bu konudaki düşüncelerini dile getirmişti. Celal Nuri, Dârü'l-fünûn gençlerinin İstiklâl Harbi'ndeki hizmetlerini anarak; “Bundan böyle Dârü'l-fünûnumuzun istikbâli emindir, çünkü talebe, kendiliklerinden Dârü'l-fünûnun yönünü, millî yönü tayin ve tespit etmişlerdir. Bunlar memleketteki irtica fikrine ve hissine er geç üstün geleceklerdir.” demişti.⁴⁵

Öğüt Gazetesi, “Dârü'l-fünûn'un Anadolu Zaferini Selamlayan Murahhasları Bugün Hareket Etti” başlığıyla gençlerin, 30 Ekim 1922 günü Ankara'dan ayrıldıklarını şu şekilde haber yapmıştır.⁴⁶ “Dârü'l-fünûn talebesi bütün tazyiklere rağmen milli hayatın İstanbul'da yegâne meşalesi oldu. Onlar başlarında İngilizlerin ve hainlerin tecavüzkâr savletleri önünde susmadılar. Hak bildiklerini söylediler. Kürsüdeki tufeylileri kendi bilekleriyle attılar. İstanbul'da bizim zaferimizle sevindiler, ıstırabımızla mustarip oldular. Daima ve daima bizim için, anavatanın halası için çalıştılar. Ve son zaferimizi tebrik için Ankara'ya kadar geldiler. Memleket bütün muhabbetle bu aziz gençleri selamladı. Bugün de yine bir kafile halinde yeni Türkiye'nin selamları arasında bizi terk ediyorlar.

Aziz gençlere hayırlı yolculuklar temenni ederiz.”

Dârü'l-fünûn heyeti ve gençler, Ankara'dan dönüşte Bursa üzerinden İstanbul'a hareket etmişlerdi.

Öğrenci hareketinin öncülerinden olan Osman (HORASANLI) Bey, Bursa ve Ankara yolculuğu ile ilgili olarak yıllar sonra hatırlayabildiklerini şu şekilde kaydetmektedir⁴⁷: “Bu seyahati kimin tertipleğini ve masrafları kimin verdiğini bilmiyorum. Bu konuyu bilen yalnız merhum Halil Vedat idi. Bizim Millî Kabe'yi

⁴⁵İleri Gazetesi, 12 Kasım 1922; Mehmet Kaplan, *age.* II, s.1093

⁴⁶“Dârü'l-fünûn'un Anadolu Zaferini Selamlayan Murahhasları Bugün Hareket Etti”, Öğüt Gazetesi, 30 Ekim 1922; *Anadoluda Yeni Gün Gazetesi*, 31 Ekim 1922

⁴⁷Osman (HORASANLI) Bey'in hatıraları için bkz., M. Goloğlu, *age.*, s. 417 vd.

ziyaretin sevincini ve heyecanını yaşamaktan başka bildiğimiz bir şey yoktu. Halil Vedat'dan da sormadık. Gençlik bu..."

Osman Bey, geziyi kimin tertip ettiğini hatırlayamamıştı ama bu gezinin bütün masrafları Anadolu tarafından karşılanmış ve verilen emirlerle de en iyi şekilde ağırlanmışlardı. Hüdâvendigâr (Bursa) vilâyetinden 19 Ekim 1922(1338) tarihinde yazılmış bir yazıda; İstanbul Dârü'l-fünûnuna mensup öğrencilerden Ali Sedat Bey, Ali Reşad Bey, Edebiyat Fakültesi muallimlerinden Mustafa Şekib Bey ve Edebiyat Fakültesi başkâtibi Sıtkı Bey'in Mudanya üzerinden İstanbul'a gidecekleri belirtilmiş ve *"haklarında memurîn-i millîye ve zabıtaca gereken kolaylığın"* gösterilmesi istenmişti.⁴⁸

3.6.Trakya'nın TBMM. Hükûmeti'ne Devri Sırasında Ref'et (BELE) Paşa'nın

İstanbul'a Gelişi ve İstanbul Dârü'l-Fünûn Gençliğinin Tutumu

3.6.1. Ref'et (BELE) Paşa'nın Görevlendirilişi ve İstanbul'a Gelişi

Mudanya Mütârekesi'nin imzalanmasıyla savaş yapmadan Meriç nehrine kadar olan bütün Trakya topraklarının Türkiye'ye teslim edilmesi kabul edilmişti. Bu TBMM. Hükûmeti'nin büyük bir başarı idi. Yunanistan'ın işgâli altında bulunan Trakya'nın Türkiye'ye teslimi, İtilâf Devletlerinin gözetiminde gerçekleşecekti. Devir teslim işleri de belirlenecek bir takvime göre yapılacaktı. Trakya topraklarının devir teslimi yapılırken Türkiye'yi İtilaf Devletleri nezdinde temsil edecek bir temsilciye ihtiyaç duyulmuştu. Refet Paşa bu göreve uygun görülmüştü.⁴⁹

Görev ve yetkilerine dair verilen talimat, 9 Ekim 1922 tarihli İcra Vekilleri Heyeti toplantısında kararlaştırılmıştı. Ancak, görevi ile ilgili ayrıntılar, 16-19 Ekim günlerinde Bursa'da gerçekleşen *"Paşalar Toplantısı"*nda belirlendi. Bu toplantıda Mustafa Kemal, Fevzi (Çakmak), İsmet (İnönü), Kâzım Karabekir, Kâzım (Özalp) ve Refet Paşa hazır bulunmuştu.

Refet Paşa'nın İstanbul'a gitmesi için gerekli bütün hazırlıklar, 18 Ekim 1922 akşamına kadar tamamlanmış ve 19 Ekim 1922'de Mudanya'dan hareket etmişti.

⁴⁸Mustafa Kemal Paşa tarafından davet edilen Dârü'l-fünûn Heyetine mensup kişilerin yolculuklarının kolaylaştırılmasına dair Bursa (Hüdâvendigâr) Valiliğinin düzenlediği yazılar için bkz., **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, (A.Ü. TİTE. ARŞ.), Sıra No: 1794, Kutu No:75, Belge No:4**

⁴⁹**TBMM Gizli Celse Zabıtları II**, Ankara 1985, s. 1073

Refet Paşa'nın görevlendirilişi, dönemin başvekili Rauf Orbay tarafından şöyle açıklanmıştı:⁵⁰ *“Misâk-ı millî sınırlarını gerçekleştireceğiz. Fakat aksini düşünerek gerekli önlemleri de almak görevimizdir. Mudanya Mütarekesi'ni uygularken bir anlamazlık çıktığı anda Trakya'yı savunmak için bir süre ordu geçiremeyeceğiz. Orası bom boş kalırsa Yunanlılar Karaağaç taraflarındaki durumu aleyhimize çevirebilir. Bunun için biz Trakya'da gizli bir düzenleme yapmak zorundayız. Bu zorunluluk nedeniyle buraya görevlendirilecek kişinin verilen görevi yapabilecek nitelikleri taşıması önem kazandı. İnceledik ve Refet Paşa'yı uygun bulduk.”*

“Refet Paşa'yı oraya komutan olarak görevlendiremezdik. Bu Mudanya Mütarekesi'ne ters düşerdi. Ordu bulunduramayacağımız yere komutan atayamazdık. Vali diye gönderemezdik. Çünkü; kanun gereği milletvekilleri vali olamazlardı. Öyle bir unvanla göndermeliydik ki; aynı zamanda askeri ve mülki kuvvetleri ve görevleri tek elde toplayabilelim ve kuvvetli bir savunma düzenlemesi yapabilelim. Siyasi gibi görünen görevin askeri yönü ağırlıklı idi. Bu değerlendirmeler sonucu olarak Refet Paşa'ya TBMM. ve Başkumandanlık Mümessili unvânı verildi.”

3.6.2. Refet Paşa'nın İstanbul'da Karşılması

Refet Paşa'nın Mudanya üzerinden İstanbul'a geçeceği haber alınınca, O'nu karşılamak üzere İstanbul'dan yola çıkan bir heyet, Mudanya'ya kadar gelmişti. Refet Paşa, Gülnihal Vapuru'yla 19 Ekim 1922'de öğleden sonra saat 15:00 sularında Kabataş İskelesi'ne ulaştı. İskeledeki karşılamada hazır bulunanlar arasında bulunan Padişah yâverinin; *“Zât-ı şâhâne adına hoş geldiniz”* demesi üzerine, *“Yüksek Halifelik makamına dindâr duygularımı ulaştırınız”* demiş, Veliâht yâverinin *“Veliâht-ı saltanat adına hoş geldiniz”* şeklinde bitirdiği konuşmasına karşılık olarak da *“Veliâht Abdülmecit Efendi yüce halifelik makamının veliahtıdır. Evvelden beri verdiğimiz sözlerden birisi de Hilâfet makamının kurtarılmasıdır”* demek suretiyle kendisine Ankara'da verilen direktifleri yerine getirmeye başlamıştı.

Daha sonra kendisi için tahsis edilen Divânyolu'ndaki Şark mahfeline geçen Refet Paşa'ya *“Sadrazam Teyfik Paşa adına hoş geldiniz”* denildiği zaman; *“Anadolu, bir İstanbul hükümeti tanımadığı gibi, İstanbul hükümetinin sadrazamını da tanımaz. Fakat şahsına hürmetim sonsuzdur. Teşekkürlerimi iletiniz”* demişti.

Şehir ve Dahiliye nazırı adına saygılarını sunan belediye başkanına ise: *“Şehir adına arz ettiğiniz hissiyata teşekkür ederim. Şahsınızda temsil olunan bu aydın düşünceli*

⁵⁰ Mehmet Özdemir, *“Kurtuluş Savaşı'nda Bir Diplomasi Zaferi: İstanbul'un Teslim Alınması”*, **Türkler** 16, Ankara 2002, s. 230-243, s. 231

halka teşekkürlerimi arz ederim. Dahiliye Nazırının gösterdiği nezâkete teşekkür ederim... Fakat ben hükümetim adına bir Dahiliye Nazırı tanımıyorum” diyerek saltanat ve hükûmetle ilgili olası gelişmelerin de sinyallerini vermişti.

Refet Paşa'nın İstanbul'a gelişi münâsebetiyle Sultanahmet Meydanı'nda gösterişli bir Zafer Takı hazırlanmıştı. Üstünde Mustafa Kemal, İsmet ve Refet Paşaların resimleri vardı. Zafer takının geçit yerinde Mehter-hânedan yeniçeri kıyafetli dört kişi yer almıştı. Mehter, İzmir ve İstiklâl Marşları çalmaya başlamıştı. Halk ve öğrenciler, yol boyunca ve meydanı doldurmuştu. Refet Paşa, saat 15:30'da zafer takının altından, halkın yaşasın nidâları ve alkışları arasında geçmişti. Yağız bir atın koşulu olduğu Refet Paşa'nın arabası zafer takının tam altına gelince, küçük bir kız tarafından selâmlanmıştı. Yine, bu sırada Refet Paşa'nın üstüne, civardaki evlerden ve halktan çiçekler, konfetiler serpilmişti.

Refet Paşa'nın 19 Ekim 1922'de İstanbul'a gelişi, İstanbul basınında da geniş yer bulmuştu. Gazeteler, haberi manşetten vermiş ve *“Dün İstanbul Hakiki Bayramını İdrâk Etmiş ve Refet Paşa Hazretleri'nin Şahsında Kahraman Anadolu'yu Selamlamıştır”* denilmek suretiyle TBMM.'ne olan sevgi ve muhabbetlerini izhar etmişlerdir. Refet Paşa, karşılama töreninden sonra Fatih Camii'ne gitmiş ve Fatih Türbesi'ni ziyâret etmiştir. Câmiden çıktığında orada hazır bulunanlardan Hukuk Fakültesi Cemiyeti Başkanı Şükrân Bey, Refet Paşa'ya hitaben, titre ve gür bir sesle şunları söylemişti.⁵¹

“Büyük ve muhterem Kumandan!

Yalnız Türkiye'nin değil, bütün cihan tarihinin en hakiki ve en şerefli bir zaferini kendi elleriyle ortaya çıkaran tarihi kumandanımızdan birini selamlamakla bahtiyar olan Türk ve Müslüman İstanbul'un minnet ve şükran sedalarına Türk Dârü'l-fünûn ve yüksek okullar gençliğinin sesini ilave ederek hoş geldin deriz.

Necip Kumandan!

Zatı devletlerine hitap etmekle iftihar eden gençlik, bugün karşısında açılan tarih devrinin büyüklüğü ve yüceliğini idrak etmekten doğan emsalsiz bir vecd ve övünç içinde yürüyor. Tarihi devir dedik, çünkü siz bugün İstanbul'a, esir Trakya'nın hürriyetini iadeye vekil olarak adımlarınızı atarken tarih de beraberinizde yürüyor. İftihar ediniz ki arkanızda binlerce senelik bir kahramanlık destanı, önünüzde şerefli bir milli istikbal açılmış bulunuyor. Milli hislerin yenilmez olduğu hakkındaki imanını her vakit gösteren

⁵¹ **Akşam Gazetesi**, 19 Ekim 1922; **Vakit Gazetesi**, 20 Ekim 1922; **İkdâm Gazetesi**, 20 Ekim 1922; **Renin Gazetesi**, 20 Ekim 1922; **Sabah Gazetesi**, 20 Ekim 1922; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 20 Ekim 1922; **Yeni Şark Gazetesi**, 19 Ekim 1922; *“Dün İstanbul Hakiki Bayramını İdrâk Etmiş ve Refet Paşa Hazretleri'nin Şahsında Kahraman Anadolu'yu Selamlamıştır” İleri Gazetesi*, 20 Ekim 1922; Mehmet Kaplan vd., **Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gâzi Mustafa Kemal II**, Ankara 1992, s.1048 vd.

gençlik, büyük zaferimizde ilmi kanaatlerinin de müstesna bir kuvvet aldığını görmekte sizleri fikir sahasında da kahraman tanıyor.

Sevgili ve kurtarıcı kumandan!

Elinizde milli hak, tarihin öğüncüyle dopdolu sevgili ve kutsal Trakyamıza adım atarken, kalpleri minnet ile dolu dört yüz milyonluk Müslüman dünyası arasında bilinçli ve aydın ve geleceğe inançlı Türk gençliğinin hürmet ve isteklerini de bulundurmaya unutmayınız.”

Refet Paşa, Şükrân Bey’in konuşmasına şöyle bir cevap vermişti: “İstanbul halkının münevver tabakasını Türk Dârü’l-fünûnunu teşkil eder. Biz iki türlü zafer kazandık. Bir istiklalimizi, bir de vatanımızı. Artık vatan da istiklal de, her şey, her şey sizindir. Bize bu büyük zaferi temin eden ordudur. Mütefekkirler, münevverler ordusudur.”

Aynı gün akşam, Dârü’l-fünûn ve Yüksek Ticaret Mektebi tarafından Hilâl-i Ahmer önünde gösteriler yapılmış ve burada da Refet Paşa, halkın kendisine gösterdiği sevgi ve muhabbete bir karşılık olmak üzere konuşma yaparak İstanbul’un daima Türk kalacağını söylemişti. Refet Paşa’nın konuşmasını bir Dârü’l-fünûn öğrencisinin yaptığı cevabî konuşma izlemiştir. Orada toplanan ahâlinin isteği üzerine Refet Paşa, bir kez daha balkona çıkarak şu konuşmayı yapmıştı:⁵²

“Arkadaşlarım, kardeşlerim, can kardeşlerim!

Cenâb-ı hakkın insana en büyük ihsanı olan natıka şu anda kalemimde meknuz olan hissiyatın tamamını değil bir cüz’ini bile ifadeye kabil değildir. Şimdi tekrar anladım ki milletin mazhar-ı muhabbeti olabilmek o millete soluncaya kadar hizmet etmek sayesinde oluyor.

Arkadaşlar temsil ettiğim hükümet kuvvetini sizden alıyor ve yalnız sizden alacaktır. Yine sözlerimi ölçerek söylüyorum ki hakimiyet, saltanat yalnız sizin, yalnız millettir. Yine tekrar ediyorum ki bugünkü büyük zafer kahraman Türk milletinindir. Bu hakikati görmeyen bilmeyen kimse kalmamıştır. Şayet varsa onların nura karşı gözleri ebediyyen kapalı kalacaktır.

Bunlar iyi bilmelidir ki necib Türk milleti bu hakikati anladıktan sonra hakikat uğrunda nefsini feda eder. Fakat o hakikati ölümü bahasına bile olsa elinden kaçırmaz. Bu geniş Türk toprağında artık hür ve müstakil milletin kuvveti vardır. Hakkı vardır. Başka bir şey tanımıyoruz. Büyük Türk Milleti artık hürsün, müstakilsin, hakimiyet, saltanat hükümet yalnız senindir. Sevin, iftihar et. Senin yaptığını bugüne kadar hiçbir

⁵² Sabah Gazetesi, 21 Ekim 1922

millet yapmadı. Bu harakının hatta daha küçüğünü hiçbir tarih kayd etmiyor. Veyl o bedbahta ki bu kuvvete bu kudrete dokunmak ister. Ey Türk! Ey Türk! Alnını aç, yukarı bak! Başın göklere girsin bu senin hakkındır. Ey Türk! Her karanlık yerde düşmanını ara. Güneşlerin yandığı yerlerde yılanlar var.

Gözlerini güneşlerin, günlerin doğduğu tarafa çevir. Nurun ve ziyanın yandığı yerler senin hür ve müstakil topraklarından uzak kalsın.

Senin en büyük kudretin irfanındır. Yalnız ordulardan bahs etmek za'iflerin işidir. Haktan ve adaletten bahş etmek için kollarını sıva bileklerini kuvvetlendir ve süngünü bile.

Ey Türk! Ne kadar kuvvetli olduğunu sen de bilmiyordun. Bir imtihan geçirdik. İmanın bu hayattan imtihanından seni muzaffer çıkardı. Senin kuvvetin iman ettiğin dakikadan itibaren başlamıştır.

İman ey Türk! Halkına iman!"

Refet Paşa İstanbul'a vardığı andan itibaren, TBMM hükümetinin çeşitli olaylar karşısındaki yaklaşım ve anlayışını halka anlatmaya çalışmıştı. Bu maksatla çeşitli halk grupları ve temsilcilerine hitaben hergün bir yerde konuşmalar yapmaya başlamıştı. Bu arada öğrencileri de ihmal etmemişti. Dârü'l-fünûn'u, Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi'ni ve Kız Öğretmen Okulu'nu ziyâret etmiş, hitap ettiği toplulukları gururandıran konuşmalar yapmıştı.

Refet Paşa'nın ilk gittiği mekân, Dârü'l-fünûn olmuştur. Refet Paşa, Dârü'l-fünûn'da İstiklal Marşı ve sevinç gösterileriyle karşılanmıştı. Karşılama töreninden sonra, Dârü'l-fünûn Emmini(rektör) Besim Ömer Paşa ayağa kalkarak kısa bir hoş geldiniz konuşması yapmış ve şunları ifade etmişti:⁵³

"Dârü'l-fünûn namına büyük kumandan Refet Paşa hazretlerinin ziyaretlerini selamlamakla bahtiyarım.

Dârü'l-fünûn en mukaddes payesi olan irfan ordusunun mücâhedatı parlak son günlerimizin şanlı zaferleriyle tetevvüc etti. Tekmil kuvveti milletten alan büyük millet meclisinin muhterem kumandanlarından Refet Paşa hazretlerine beyan-ı hoş-amedî eyler ve sözü Edebiyât Fakültesinden Şevket Süreyya Beye terk ediyorum."

Dârü'l-fünûn Emmini Besim Ömer Paşa'dan sonra öğrenci Şevket Süreyya Bey, gayet heyecanlı bir sesle yaptığı konuşmada, Anadolu'nun temsilcisi Refet Paşa'yı selamlamaktan büyük bir gurur duyduklarını, bu ziyareti, kendilerini şerefli bir göreve davet gibi telakki ettiklerini, memleketin en buhranlı zamanlarında kendi evlatlarını seve

⁵³ Sabah Gazetesi, 22 Ekim 1922

seve cephelere sevk eden Dârü'l-fünûn'un, Refet Paşa'yı da iki gündür alkışlayan Türk ve Müslüman İstanbul gibi aynı taşkın heyecanla karşıladığını söylemiş ve şöyle devam etmişti:

“Büyük ıstırapların yaşandığı kara günlerde kafamız daima dik, dimağımız daima zinde bugünü bekledik. Ruhen bir çelik gibi tavlандık. Bundan sonraki mücâhedenizde de yanınızdayız.”

Refet Paşa, bu konuşmalardan sonra bir konuşma yapmıştı. Konuşmasına tarihî bilgilerini serpiştirerek başlamış ve şunları ifade etmişti:⁵⁴

“Gösterdiğiniz büyük muhabbete, çok derin teveccühe karşı şükranımı tamamen ifa edebilmek kudretimin haricindedir. Bu kalb-ı şükranımı izah edecek tek bir kelime bulamıyorum. Fakat kalbimi anlarsınız. Çünkü o sizin kalbinizdir. Ben bir gaza diyarından geldim. İrfan ordusunu selamlıyorum.

O diyarı bin bir gaza diyarı yapan kudret, ilim irfan ordusudur. Nur ve ziyân menba'idır. Çünkü nursuz zıyasız hiçbir kimse için ve hiçbir şey için bir adım atmak bile kabil olamaz. Meğer ki insan beşuş olsun nurdan ve ziyadar korksunlar. Nursuz ve zıyasız olanlar ancak başkuşlardır. Baykuşları derc ü tard eden kuvvetler de yalnız sizin kuvvetiniz. Yalnız sizin ziyanız ve nurunuzdur. Mülkün o münevver gençleri, o asil irfan ordusu (müderrişlere işaret ederek) Ey bu ordunun büyük kumandanları! Sizin gibi münevver zevatın huzurunda bir askerin söz söylemesi çok güç. Fakat coşkun hissiyatı ifade itmeğe çalışacağım. Arz edecek büyük hayallerim yok fakat hayatın hakikatleri hareketler ve tecrübelerle bulunuyor.

Mesela daha diinkü ziyaretlerimin bahş ettiği intibalardan bahs etsem bazı fikri neticeler belki de bazı hakikatler bulmakta pek müşkilat çekmeyiz....Fakat tarihin başladığı günden bu ana kadar bin bir diyara kan feda eden Türkün miktarını tespit mümkün değildir. On binleri, yüzbinleri, milyonları, milyarları aşkınız. Yine kayıt edemezsiniz. Bu kurbanların da elbette bir emelleri vardı. Bir kısmı nuran aradı bir kısmı da kızıl elmaya koştu. Yalnız taayyün etmemiş, mefkure anlaşılamamıştı. Meşhedde yatan beş bin Türk belki o şüpheler kıtasının en muhtarıdır... Selim dahilinde mefkureyi bulmak üzere idi. Bunun yolunu Çaldıranda aradı. Çaldıranda büyük bir zafer kazandı. Fakat kazandığı zafer, yalnız maddi oldu. Eriştiği mefkureyi göremeyerek başka bir diyara döndü gitti. Çaldıranda çarpışan iki ordu Türk ve tamamen Türk. Serdarları Türk, askerler Türk, her şey Türk, yalnız her iki serdar kendine ayrı bir kıta yapmak için büyük

⁵⁴Sabah Gazetesi, 23 Ekim 1922

Türk ordusunu ikiye ayırmış. Millet iki ordu halinde kalmış, bunlardan biri acem unvanı verdiği bir kataya diğeri de Osmanlı Türklerine hakim olmağı ayrı ayrı takib ettiklerinden Türkün birliği Türkün milliyeti üzerine unutulmuş her iki taraf yalnız hanedan peşinde yürümek için ayrı ayrı kalmıştı.

Büyük şair ve vatanperver Namık Kemal herkes gibi ben de hümet ve taazzüm ile selamlarım. Fakat Namık Kemal de bu devleti bir avuç aşiretten kurulmuş şeklinde terennüm etmekle hata etmiştir. Eğer bu devlet bir avuç aşiretten kurulmuş olsaydı çoktan yıkılırdı. Kayahan kabilesinin bir avuç aşiretten evvel bin bir gaza diyarından Türk devletleri teva'i etmiştir. Yalnız o zaman devletler şarka mahsus garib bir anane ile millet mişheri üzerine değil hanedanlar esası üzerine kurulmakta idi. Osmanlı Türklerinden evvel bu devletin ismi Selçuk devleti muhtelif hanedan unvanları altında bin bir gaza diyarını binlerce yıldan beri Türkün tasahüb ettiğini, Türk devletinin mevcut olduğunu acaba büyük şair unuttu mu? Rusya'da bir çok geldi geçti, fakat devlet hiçbir zaman milletin unvanını kayıp etmedi. Yavuz eğer eriştiği hakikati kavrayarak milletin devletini teşkil etseydi bu muazzam millet ikiye bölünmemiş asırlarca kendi kendini boğmamış olacaktı.

Fikri millet fikrine galebe çaldı? Yavuz büyük bir serdar-ı muazzam bir hakandır. Önünde eğilirim...

İşte Osmanlı hanedanı Selçuk hanedanının mahvından sonra ortaya çıkmış ve Türk milletini dağılmaktan kurtarmış, Türk devletini yeniden tesis etmiş yeni bir hanedandır.

Bir yeni hanedanla Türkün tarihi ne durdu ne de değişti. Yalnız devletine unvanını vermedi. Tarih yine hanedan unvanı altında seyrine devam etti. Selçuk ailesinin an infahında Türkün ebediyen muntedar bulunduğu bir azim ve irade. Bir Osmancık kendini ortaya attı. (Benim iradem var. Binaenaleyh milleti kurtaracağım) sadasını yükseltti ve muvaffak oldu. Yeni hanedan da ulu hakanları muazzam serdarları kayd eden tarih iradesiz, azimsiz sultanlar da kayd eder. Nihayet selcuki hanedanının başına gelen Osmanlı hanedanının da başına geldi. Devlet dağılmış millet dağılmış.

Adeta vatan esarete düşmüş, adeta elden gitmiş milli namus tehlikeye düşmüştü. O zaman yeni bir Osmancık çıktı, bu Osmancık kimdi ve kimdir? Muazzam milletim onun şahsını aramayınız. Onun yalnız ismi var ve arkasından nurlar ve ziyalar gibi tutan mefkuredir.

Bu mefkure milletin mefkuresi, milletin mefkuresi milletin hakimiyeti esasi fikridir. Bu mefkure işte tekmil bugün gördüğümüz ve idraki müşekkel işleri yapan muazzam

kuvvetin menbaıdır. Ey ilm ü irfan ordusu bu mefkureyi yayan ve yaradan kuvvetin menba'ı işte burası, işte bugün hepimizi toplayan bu 'alî bina, bu ilm ü irfan ocağıdır.

Arkadaşlar, bu defa doğan mefkurede Osmancığın yaptığı gibi mülükü ezdi. Milleti teşkil etti. Devleti kurtardı. Fakat şahsını olmadığı gibi evlad ü ensafı de yoktur. Ünvanı da yoktur. Bunun yalnız bir tek ismi vardır; O da (Millet) Eğer bir unvan vermek lazım gelirse (saltanat-ı milliye) diyebiliriz. Saltanat-ı milliyenin tesisinden sonra zafer ve istiklal kazanıldı. Hak ve hürriyet kazanıldı ve bugün İstanbul bihakkan harsını yükseltiyor. Neticenin istihsaline tamamen taayyün etti ki bu yeni saltanat pek büyük bir kuvvettir. Her ferdimiz buna dahildir. O kuvveti bizden alıyor. Her vakit bağırdığım gibi pek haklı olarak tekrar ediyorum: Ey millet iftihar et. Bu zafer senindir. Ey Türk genci alnını semalara yükselt, çünkü ulusun.

Lakin ey gençlik unutma ki baykuşlar hazır. Nur sönerse onlar yetişir. Onlar karanlıkları sever ve geldikleri zaman yaşamak için harabeler ararlar ve irad ederler. Dikkat et: Nur neşr et. Ziya ilim, irfan neşr et..."

Daha sonra da Hukuk Fakültesi müderrislerinden Maslahattin Adil Bey söz alarak; "müsaade ediniz, bütün Dârü'l-fünûnların nâmına size arz-ı şükran edeyim. Siz bulunduğumuz memleketin en temiz sahasında yaşıyorsunuz. Burada Büyük millet meclisinin, en sevgili başkumandanımızın sizin şahsınızda temsil edildiğini görerek ne kadar mesut oluyorsak siz de o kadar mesut olun. Paşam sen de mesutsun çünkü sen en pak, en temiz ve en nezih bir muhitte bulunuyorsun.

Paşa! Bu da senin mazhariyetlerine ilave olunsun. En fena zamanlarda bile bu oturduğunuz yerlerde henüz canilerin borusu çalınırken biz öte tarafta kendi mevcudiyetimizi yaşattık. Paşa! İşte sen burada temiz bir muhit içindesin burada yalnız bir çerağ eksikti sizler Kemaller, İsmetler, Refetler, ümid-i irfana bir çerağ oldunuz ve ilelebed bizi muhafaza edeceksiniz."

Maslahattin Adil Bey'in konuşmasından sonra büyük bir alkış kopmuş ve tören sona ermişti. Daha sonra da Paşa ile fotoğraflar çektirilmiş ve Dârü'l-fünûnlu gençler tarafından omuzlarda taşınarak otomobile götürülmüş, mızıka eşliğinde Bayezit'tan Divanyolu'na kadar eşlik edilerek uğurlamıştı.⁵⁵

Refet Paşa, 23 Ekim 1922'de de Tıbbiye'ye gitmişti. Refet Paşa'yı Tıbbiye'nin kapısında, göğüslerinde İzmir, Bursa, Edirne, İstanbul yazılı dört yetim çocuk selamlamış,

⁵⁵ **Akşam Gazetesi**, 22 Ekim 1922; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 22 Ekim 1922; **Vakit Gazetesi**, 22 Ekim 1922; **Renîn Gazetesi**, 22 Ekim 1922 ve 24 Ekim 1922; **İkdâm Gazetesi**, 22-23 Ekim 1922; **Sabah Gazetesi**, 22-23 Ekim 1922

Bahriye Mızıkası, karşılama töreninde hazır bulunmuştu. Törende, Mülkiye ve Askerî Tıbbiyenin hocaları ve öğrencileri Refet Paşa'yı karşılamış ve konferans salonuna kadar eşlik etmişlerdi.

Seyfi Nutku, Refet Paşa'nın Askerî Tıbbiye'de nasıl karşılandığını açıklarken; Refet Paşa'yı karşılamak için okulda heyecanlı bir hazırlık yapıldığını, Botanikçi Esat Hoca'nın emriyle koparmaya kıyamadığı çiçekleri kopartılarak *"Yaşa, millet yaşatanlarla beraber"* yazısının hazırlandığını ve levhanın bahçe kapısında yapılan yapılan taflanlı takın üzerine asıldığını anlatmaktadır. Refet Paşa'nın gelmesi yaklaştıkça sevinç ve heyecanın son raddeye vardığını, Botanik sınavından sonra askeri öğrencilerin resmi geçit halinde aralarına diğer fakültelerdeki arkadaşlarının da katılımıyla ve *"Yaşasın Mustafa Kemal! Yaşasın Kuvayi Milliye! Yaşasın Mehmetçikler!"* sloganlarıyla Haydarpasha Garı'na inildiğini aktarmaktadır. Ayrıca, Refet Paşa'nın burada bir konuşma yaptığını, daha sonra Tıbbiyelilerin omuzlarına alındığını aktaran yazar, *"Yaşa varol kahraman kumandan! Bizi esaretten kurtardınız, yaşattınız, siz de yaşayın!"* bağırımlarını ortalığı çınlattığını anlatmaktadır. Sonuçta, öğrenciler ve halk, omuzlarında Refet Paşa olduğu halde, istasyondan Tıbbiye'ye kadar gösteriler yaparak yürümüş, ve Tıbbiye'ye gelinmiştir. Refet Paşa orada yarım saat kalmış ve bir konuşma yaparak sevgi gösterileri arasında Tıbbiye'den ayrılmıştı.⁵⁶

Refet Paşa, Tıp fakültesinde hazır bulunanlara şu şekilde hitab etmişti: ⁵⁷ *"Gençler! Bu medrese tamamıyla sizin idareniz altındadır. Bu ilim ve irfan medresesi, bir asırdan beri bu memleketi, bu vatani nuruyla, ziyasıyla aydınlattı. Bugünkü zaferin amillerini hazırladı. Hiçbir yerde buradaki kadar cesur gençler, vazife sever gençler, milliyetperver gençler çıkmamıştır.*

Böyle bir medreseye malik olmak yalnız bu milletin tekeli altındadır. Nasıl ki yeryüzünün en yüce milleti Türk ise, yeryüzünün en cesur gençleri de sizlersiniz Tıbbiyeliler. Gıpta ile söylüyorum, ben sizin huzurunuzda" eğilmek istiyorum.

Tıbbiyeliler uzun senelerden beri pek çok şeyler için öldü. Bu milletin tekmil hakkı, canı sürklenirken tekmil isyan sedaları bu ocaktan yükselmiştir..."

⁵⁶Seyfi Nutku, *"Gençlik Anadolu'nun Temsilcisi Refet Paşa'yı İstanbul'da Nasıl Karşıladı"*, **Yakın Tarihimiz III/35**, ss. 261-263, s. 261.

⁵⁷**Akşam Gazetesi**, 23 Ekim 1922; *"Refet Paşa ve Şâyân-ı Kayd Sözler"*, **Renin Gazetesi**, 24 Ekim 1922, *"Refet Paşa'nın Dünkü ve Bugünkü Ziyaretleri"*, **Renin Gazetesi**, 25 Ekim 1922; **Sabah Gazetesi**, 24 Ekim 1922; **Vakit Gazetesi**, 24 Ekim 1922; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 24-25 Ekim 1922; *"Refet Paşa Hazretleri Kadıköyü'nde Mektebi Tıbbiye'de"*, **İkdâm Gazetesi**, 24 Ekim 1922; *"Refet Paşa Tıp Fakültesi'nde"*, **Yeni Şark Gazetesi**, 24 Ekim 1922

Refet Paşa, Kız Öğretmen Okulunu da ziyaret etmişti. Büyük bir sevgi seli karşısında Kız Öğretmen adaylarına hitabeden Paşa; Anadolu kadınının kazanılan zaferde çok büyük hakkı olduğunu, savaşta nakliyatı onların yaptığını, tarlaları onların işlediğini ve buğday yetiştirerek milleti istilacılar önünde boyun eğmekten kurtardığını söylemiş ve sözlerini şöyle tamamlamıştı:⁵⁸

“Hanımefendiler, Hanım orduları ilim, irfan ordularıdır. Bir erkek evini gülşen görmezse hayatı ona haram olur. Ev hayatı olmayan bir yerde vatan sevgisi olmaz. Hanımefendiler, Anadolu kadınlarına ilim, irfan, nur ve ziyâ verecek sizin ordunuzun kuvvetidir.”

3.6.3.Saltanatın Kaldırılması Sırasında Dârü'l-Fünûnlu Öğrencilerin Tutumları

TBMM., Lozan’a gidilirken herhangi bir pürüzle karşılaşmamak için 1 Kasım 1922’de saltanat ile hilâfeti birbirinden ayırarak saltanatı ilgâ etmişti. İstanbul Hükûmeti’nin istifasıyla birlikte yönetimin TBMM. Hükûmeti’ne devri konusunda çalışmalara da hız verilmişti. Bu arada Dârü'l-fünûnlu gençler, Ankara’ya kutlama telgrafı çekmişler ve duydukları sevinci paylaşmışlardı. İstanbul’da hergün, bir bayram havasında geçmeye başlamıştı.

3 Kasım 1922’de Kadıköy’de İttihat Spor Kulübü’nü ziyaret eden Refet Paşa, binlerce genç tarafından alkışlanmıştı. Burada bir konuşma yaparak saltanatın kaldırıldığını anlatan Refet Paşa; *“Bu memlekette artık milli bir saltanat vardır. Bu büyük saltanat ebedidir. Ezelidir ve yalnız millete ve size aittir. Ne şahsın, ne padişahın, ne paşanın ne de başkasınıdır. Yalnız ve yalnız millettir. Vay ona dokunmak isteyeceklerle, o gece kuşlarına, o baykuşlara, o yarasalara...”* demişti. O gün yapılan spor karşılaşmalarında Galatasaray ve Hilâl Kulübü futbol takımı ile Altınordu ve Fenerbahçe futbol takımları berabere kalmışlardı.⁵⁹

4 Kasım günü İstanbul’da **“millî saltanat bayramı”** başlamıştı. Bayram nedeniyle gençler okullarını üç gün tatil etmişlerdi. Önlerinde Türk Bayrağı olduğu halde yürüyüş yapıp marşlar söyleyen gençler, TBMM. temsilcisi Refet Paşa’nın kaldığı Şark Mahfeli’ne kadar yürüyerek Ankara’ya olan bağlılıklarını bildirmişlerdi.

⁵⁸“Refet Paşa Hazretlerinin Ziyâretleri”, **Renîn Gazetesi**, 23 Ekim 1922

⁵⁹**Akşam Gazetesi**, 4 Kasım 1922; **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 4 Kasım 1922; **Sabah Gazetesi**, 4 Kasım 1922; **İkdâm Gazetesi**, 4 Kasım 1922

Gece de fener alayları yapılmıştı.⁶⁰ Artık, 600 yıllık bir devir kapanmış ve milletin irâdesi tecelli etmeye başlamıştı.⁶¹

Millî Saltanat Bayramı nedeniyle okullar 4 Kasım 1922 Cumartesi gününe kadar tatil edilmişti. 5 Kasım günü, okulların öğrencileri, saltanatın kaldırılması ve İstanbul'da TBMM yönetiminin kurulması nedeniyle valilik çevresinde toplanmışlardı. Yapılan konuşmalardan sonra öğrenciler; marşlar söyleyerek öğretmenleriyle birlikte Şark Mahfeli'ne kadar yürümüşlerdi.⁶²

Aynı gün, İstanbul'un bazı yerlerinde ve bu arada Sultanahmed Meydanı'nda da büyük bir gösteri yapılmıştı. Saat 12:00'da, Dârü'l-funûn öğrencileri, hocalarıyla birlikte çeşitli semtlerden gelen halkla birleşerek ellerinde bayraklar olduğu halde alana girmişler, Dârü'l-funûn öğrencisi Tezer Hanım, Vahdettin aleyhinde şiddetli bir konuşma yapmıştı. Onun ihanetini anlatarak *"Böyle şahsî ihtiras ve menfaat peşinde koşan bir miskin artık başımızda yeri yoktur"* diyerek sözlerine son vermiş ve *"Yaşasın millî ordu ve onu hazırlayan büyük kalpli Anadolu kadını"* diye haykırıştı.⁶³

TBMM., 11 Kasım 1922 tarihli oturumunda, "Hakimiyet-i Millîye'nin tesis edilmesiyle ilgili olarak gelen kutlama telgrafları arasında *"Mekteb-i Mülkiye Talebesi"* de anılmıştır.⁶⁴ Ayrıca, Orman Mekteb-i Âlîsi, Ticâret Mekteb-i Alîsi, Halkalı Ziraat Mektebi ve Dârü'l-funûn Hukuk Mektebi Talebe Cemiyetleri, Hakimiyet-i Millîye Bayramını kutlama telgrafları çekmişler ve bu telgraflar 15 Kasım 1922 tarihli TBMM. oturumunda isim isim belirtilmiştir.⁶⁵ Oluşan listede bir çok okul, parti, kurum ve kişilerin isimleri yer alırken bunlar arasında yabancı okulların adının geçmemesi oldukça düşündürüdür.

21 Kasım 1922 tarihli oturumda ise TBMM.'ne bağlılık telgrafları sayılırken *"Ticâret Mekteb-i Âlîsi Talebe Cemiyeti"* de liste içinde yer almıştı.⁶⁶

⁶⁰İkdâm Gazetesi, 5 Kasım 1922; Renîn Gazetesi, 5 Kasım 1922; Sabah Gazetesi, 5 Kasım 1922; Vakıf Gazetesi, 5 Kasım 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 5 Kasım 1922

⁶¹"Milletin Irâdesi", Akşam Gazetesi, 4 Kasım 1922; "İnkılap", Renîn Gazetesi, 4 Kasım 1922; "Tarihi Günler" Renîn Gazetesi, 5 Kasım 1922

⁶²Vakıf Gazetesi, 6 Kasım 1922; İkdâm Gazetesi, 6 Kasım 1922; Sabah Gazetesi, 6 Kasım 1922; Renîn Gazetesi, 6 Kasım 1922; İleri Gazetesi, 6 Kasım 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 6 Kasım 1922; Yeni Şark Gazetesi, 6 Kasım 1922

⁶³Akşam Gazetesi, 5 Kasım 1922; İkdâm Gazetesi, 6 Kasım 1922; Sabah Gazetesi, 6 Kasım 1922; Kasım 1922; Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 6 Kasım 1922; Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi, 7 Kasım 1922; Yeni Şark Gazetesi, 6 Kasım 1922

⁶⁴TBMM. Zabıt Ceridesi XXIV, Ankara 1960, s.455

⁶⁵TBMM. Zabıt Ceridesi XXIV, s.508.

⁶⁶TBMM. Zabıt Ceridesi XXV, Ankara 1960, s.26

3.7.İsmet Paşa'nın Lozan Konferansı Sırasında İstanbul'a Gelişleri ve Üniversite Gençliği

İsmet Paşa, Lozan'a gitmek üzere Ankara'dan yola çıkmış, İzmit'e ve oradan da 7 Kasım 1922'de İstanbul'a hareket etmişti. Güzergâh boyunca bütün istasyonlarda ahali tarafından coşkun gösterilerle karşılanmıştır. İsmet Paşa, Haydarpaşa Garı'nda düzenlenen görkemli bir törenle karşılanmıştır. Törende, İstanbul'un bütün yüksekokul kız ve erkek öğrencileri hazır bulunmuşlardı. Millî duyguları yücelten marşlar söylenmiş, gösteriler yapılmıştı. Buradan Sirkeci'ye geçen İsmet Paşa, Bahriye Mızıkası'nın çaldığı İstiklal Marşı ile karşılanmış ve oradan da Şark Mahfeli'ne geçmişti.

Yağmurlu havaya rağmen, İsmet Paşa'nın kaldığı Şark Mahfeli'nin önü bir anda resm-i geçit alanı haline dönüşmüş ve İstanbul'daki okulların öğrencileri; O'nu, pencereye çıkarmaya mecbur etmişlerdi.⁶⁷

İsmet Paşa, ertesi gün Dâû'l-fünûn'a gidecektir. İsmet Paşa, 7 Kasım 1922'de kendisini ziyârete gelen Dârü'l-fünûnluların dileklerini geri çevirmemiş ve 8 Kasım 1922'de Dârü'l-fünûn'da öğrencilerle birlikte olacağını söylemişti.

İsmet Paşa'nın Dârü'l-fünûna geleceğinin kesinlik kazanmasından sonra hummalı bir çalışma başlamış ve Hukuk Fakültesi'nin büyük salonu ziyâret için hazırlanmıştı. Üniversite'nin kapısı, defne yaprakları ve büyük bayraklarla süslenmişti. İsmet Paşa beklenirken Bahriye Mızıkası millî marşları terennüm etmişti.

3.7.1.İsmet Paşa'ya Fahrî Müderrislik Unvânı Verilmesinin Kararlaştırılması

Karşılama töreni için hazırlıklar sürdürülürken, bir taraftan da İsmet Paşa'ya verilecek olan fahrî müderrislik unvânı ilgili çalışmalara hız verilmişti. Fen Fakültesi Profesörler Kurulu (Meclis-i Müderrisîn), 7 Kasım 1922'de toplanarak İsmet Paşa'ya “**oy birliğiyle**” fahrî müderrislik unvânı verilmesini kararlaştırmıştı. Bu, Dârü'l-fünûn Fen Fakültesi müderris ve öğrencilerinin müşterek arzusu idi.⁶⁸ Alınan karar, ertesi gün İsmet Paşa'nın huzurunda açıklanacaktı.

3.7.2.İsmet Paşa'nın Dârü'l-Fünûn'u Ziyâreti (8 Kasım 1922)

İsmet Paşa, 8 Kasım 1922'de saat 13:00'da Yarbay Tevfik (BIYIKLIOĞLU) ve Ruşen Eşref (ÜNAYDIN) Beylerle beraber Dârü'l-fünûna gelmişti. Caddeyi dolduran

⁶⁷ **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 8 Kasım 1922; **Akşam Gazetesi**, 7-8 Kasım 1922; **Renîn Gazetesi**, 8 Kasım 1922; **Yeni Şark Gazetesi**, 7 Kasım 1922; **Vakit Gazetesi**, 8 Kasım 1922; **İkdâm Gazetesi**, 8 Kasım 1922

⁶⁸ **Tanîn Gazetesi**, 9 Kasım 1922

halkın alkışları arasında otomobilinden inen İsmet Paşa, Dârü'l-fünûnun müderrislerinden oluşan bir heyet tarafından karşılanmıştı.

Kısa bir karşılama töreninden sonra Dârü'l-fünûnlu öğrencilerin alkışları ve Bahriye mızıkası eşliğinde salona çıkılmıştı. Paşa'nın gelmesiyle konfetiler, çiçekler havada uçuşmaya başlamıştı. İsmet Paşa, buradaki karşılamadan sonra alkışlar arasında büyük salona alınmıştı. Salona girişte, serpiyen konfetiler içinde kalmıştı. İsmet Paşa, daha sonra kendisine ayrılan yere oturmuş ve Dârü'l-fünûn'un müderris ve muallimleri de O'nun etrafında yerlerini almışlardı.

İlk olarak, Dârü'l-fünûn Emmini (rektörü) Besim Ömer Paşa bir konuşma yaparak İsmet Paşa'nın Dârü'l-fünûn'a gelişlerinden duydukları memnuniyeti şu şekilde dile getirmişti:

“Türk Dârü'l-fünûnu ebedi'l-iştihâr ve gâzi-i nâmdâr İsmet Paşa Hazretlerinin Dârü'l-fünûna vürûdlarını görmekle bahtiyardır. Şanlı nefer-i askerinin nur-ı irfanı ile intaç edeceğini iltifat-ı subhaniden beklemekte olduğumuzu beyan ile cem'-i seyf ve kalem-i nâmdar ve Gâzi kumandâna Dârü'l-fünûn nâmına arz-ı hoş-amedî ederken bu tarihî ziyâretle seni ile'l-ebed ta'zîz edecek olan Dârü'l-fünûnun en derin hislerini tezkâra müsâra'at eylerim.”

Besim Ömer Paşa'dan sonra Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Halil Vedat Bey, İsmet Paşa'nın önüne kadar gelerek bir konuşma yapmış ve Dârü'l-fünûn gençliğinin dileklerini ifade etmişti. Halil Vedat Bey; *“Millete bu büyük ve mukaddes bayramı hediyeden kahraman kumandanlara iman ve meşkure ardından koşan bütün Dârü'l-fünûn gençliğinin şükran ve hürmetlerini”* iletmışti.

Yapılan konuşmalardan sonra İsmet Paşa da Dârü'l-fünûnlulara hitaben şu konuşmayı yapmıştı:

“Bizim vazîfemiz çabuk gelir geçer, memlekete daimi hayatı temin edecek olan Dârü'l-fünûnuna ve onun heyet-i müderrisinine karşı millet daima hiss-i şükran eylemelidir. Biz bu kanaatimizi çetin günlerde ve zafer günlerinde unutmadık, kaybetmedik. Bu esas size asıl kanaatimizi izhar eder. Aranızda hissettiğim iftihar bu kanaatimle meczetmek istiyorum. Burada kısa bir müddet aranızda bulunmam için gösterdiğiniz samimi alakadan dolayı çok minnettarım. Deruhte ettiğim vazîfede nasıl büyük ordularımız bize medâr olack ise medeniyet yapacak olan mesainiz ve merbutiyetiniz de bize aynı surette medâr-ı kuvvet olacaktır. İnşallah pek yakında tevfiyat-ı sulhiyenin tescilini göreceğiz.”

3.7.3.İsmet Paşa'nın Fahrî Müderrisliği Kabulü

Fen Fakültesi Dekanı Fatin Bey, İsmet Paşa'ya, Fen Fakültesi'nin fahrî müderrislik unvânını takdim etmiş, İsmet Paşa da bunu memnuniyetle kabul etmişti. Bunun üzerine, alkış tufânı arasında “*Yaşasın Fen Fakültesi Fahrî Müderrisi*” tezâhürâtı yapılmış ve İsmet Paşa, tebrik edilmişti.⁶⁹

Daha sonra gazetelere açıklama yapan Fen Fakültesi Dekanı(Reisi) Fatin Efendi, “*fenn-i harbde pek mümtaz bir şahsiyet*” olan İsmet Paşa'ya “*bir harp alimi olması*” dolayısıyla fahrî müderrislik unvânı verildiğini ifade etmişti.⁷⁰

3.7.4.Lozan Antlaşması'nı İmzalaması İçin İsmet Paşa'ya Dârü'l-Fünûnlularca Kalem Hediye Edilmesi

Lozan Konferansı'na gidecek olan İsmet Paşa'ya Hukuk Fakültesi tarafından altın bir kalem takdim edilmişti.⁷¹ Ayrıca, İstanbul ilkökul öğretmenleri de İsmet Paşa'yı ziyâret ederek ona altın bir kalem armağan etmişler ve Lozan'a giderken bu kalemi yanlarında götürmelerini istemişlerdi.⁷²

Ancak, Mustafa Kemal Paşa, Lozan Antlaşması'nı imzalamak üzere kendi kalemini İsmet Paşa'ya vermiş, Lozan Antlaşması'nı bu kalemle imzalamasını ve dönüşte de Dârü'l-fünûn'a kendi adına bırakmasını, hediye etmesini bildirmişti. İsmet Paşa da öyle yapmıştı.

3.7.5.İsmet Paşa'nın Lozan Konferansı Dönüşü Dârü'l-Fünûn'a Gelişi ve Fahri Müderrislik Berâtı Verilmesi

İsmet Paşa, 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonra Türkiye'ye dönmüş ve önce İstanbul'a uğramıştı. Bu arada 11 Ağustos 1923'te daha önce kendisine verilen “*Fahrî Müderrislik*” berâtını almak üzere Dârü'l-fünûna geleceğini bildirmişti.

11 Ağustos 1923 günü, İsmet Paşa'nın ziyâreti dolayısıyla Dârü'l-fünûn bayraklarla süslenmiş, büyük kapının önünde kadınlı erkekli bir kalabalık toplanmıştı. Konferans salonu da törenden çok önce dolmuştu. Konferans Salonu'ndaki kalabalık yaklaşık 1500 kişi civârında idi. Saat dörtten sonra Fen Fakültesi Reisi Müderris Fatin Efendi, yine Fen Fakültesi müderrislerinden Refik Bey ve öğrencilerinden oluşan kalabalık

⁶⁹Tanîn Gazetesi, 9 Kasım 1922; İleri Gazetesi, 9 Kasım 1922

⁷⁰Tanîn Gazetesi, 12 Ağustos 1923; İkdâm Gazetesi, 12 Ağustos 1923

⁷¹İleri Gazetesi, 9 Kasım 1922; Tanîn Gazetesi, 9 Kasım 1922

⁷²Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 9 Kasım 1922; Vakit Gazetesi, 9 Kasım 1922; İkdâm Gazetesi, 9 Kasım 1922

bir grup ile birlikte konferans salonunun sokak giriş kapısında İsmet Paşa'yı beklemeye başlamışlardı.

İsmet Paşa, saat dört buçukta Dârü'l-fünûn'a gelmişti. İsmet Paşa, kendisini karşılayan Fatin ve Refik Bey ile öğrencilerin ellerini ayrı ayrı sıkmış, saat beşe çeyrek kala büyük bir alkış tufanı arasında tören salona girmişti. Öğrenciler, Paşa'yı ayakta karşılamışlardı. Alkışlar, 2-3 dakika kadar devam etmişti.

İsmet Paşa ile Dârü'l-fünûn'a gelenler arasında Lozan Barış Konferansı delegelerinden Hasan (SAKA) Bey, Adnan Bey ve Paşa'nın müşâviri olan Münir Bey de bulunuyorlardı. Bu arada Dârü'l-fünûn emini vekili Müderris Said Bey, İsmet Paşa'ya takdim edilmişti.

3.7.5.1.Yapılan Tören ve Fahrî Müderrislik Beratı'nın Verilmesi

Törende ilk önce İstanbul Dârü'l-fünûnu Fen Medresesi Reisi Fatin Efendi, "*Fen Medresesi Heyet-i Tedrisiyesi nâmına*" bir konuşma yaparak; "*fenn-i harbde pek mümtaz bir şahsiyet olan Garp Cephesinin muzaffer kumandanının ilim ve fenne olan merbutiyetini bütün heyetin hâmisiz bir halde bulunmakta olan fen medresesi için kıymetdâr bir istinadgâh telakki edeceğine*" belirtmişti. Ayrıca, İsmet Paşa'nın gerek savaş ve gerekse barış zamanında yaptığı hizmetleri anlatan Fatin Efendi, "*Fen Medresesi kendisine bir vazife düştüğünü düşündü. Zât-ı âliniz bir harp âlimi olmak dolayısıyla kendi arasına almak istedi ve zât-ı sâmilere fahrî müderrislik unvânını tevcih etti*" diyerek İsmet Paşa'ya Fen Müderrisi ünvanını niçin lâyük gördüklerini, gerekçeleriyle izâh etmişti.

Fatin Efendi, daha sonra, İsmet Paşa'ya müderrislik beratını vermek üzere Dârü'l-fünûn emin vekili Müderris Said Efendi'yi davet etmişti. Said Efendi, büyük bir zarf içerisinde ve üzeri kırmızı kurdela ile sarılı olan beratı İsmet Paşa'ya takdim ederek şunları söylemişti:

"Paşa Hazretleri, Zât-ı âlinizin Fakültemize gelmesi ne büyük saâdet ve şereftir. Dârü'l-fünûn bugün çok bahtiyârdır. Bu vesile ile kendimi de derecesiz bir surette bahtiyârlar sırasında görüyorum."

İsmet Paşa, fahrî müderrislik beratını Said Bey'den almış, daha sonra ise Fen Fakültesi müderrislerinden Refik Bey, kürsüye gelerek kısa bir konuşma yapmıştı. Refik Bey, İsmet Paşa'nın Dârü'l-fünûn ailesine katılmasından dolayı duyduğu memnuniyeti ifade etmişti. Refik Bey, İsmet Paşa'ya "*Müderris Paşa Hazretleri*" diye hitab ederek şunları söylemişti: "*Henüz ben tahsilde iken fenne olan meclubiyetiniz zaten bazı arkadaşlarımızca malum idi. Terakkiyat-ı fenniye'nin bütün vesaitiyle mücehhez düşmana*

karşı ihrâz ettiğiniz bidâyetteki mukavemette ve bilahire ki muzafferiyet hiç şüphe yoktur ki askerlerimizin şecaat ve cesaretini hüsn-i istimâl etmekle istihsal buyurdunuz.”

Dârü'l-fünûn öğrencileri adına konuşan Ekrem Bey, güzel bir konuşma yaparak bayan ve erkek arkadaşları namına teşekkür etti.

Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi'nden mezun olarak İzmir sultanisi (lisesi) edebiyat öğretmenliğine tayin olunan Nuriye Hanım selis ve pürüzsüz bir ifade ile heyecanlı bir hitabede bulundu. Nuriye Hanım'ın konuşması şöyleydi:

“Çok Büyük ve Muhterem Paşa Hazretleri

Dârü'l-fünûnlu arkadaşlarımız bütün gençlik namına beyan-ı teşekkürat ettiler. Paşa Hazretleri, şimdiye kadar bu milletin elem ve feci akıbetine yalnız erkekler iştirak ettiğini zannetmeyiniz. Bu büyük haile yalnız erkeklerin kılıcı ve pazusu ile değil, biraz da nazlı evlatlarını sinesinden çekip kopartarak vatana teslim eden, bağrına taş basarak serhadde gönderen Türk kadınlarının duakar gözyaşlarıyla kazanılmıştır. Öyle ki, Türk kadınlığı bu kanlı muharebede bütün mesaibe sabır ve tahammül etmeyi kendisine en büyük salah addetmiş ve ona dayanmıştır. Yeni yetişen nesiller işte bu fedâkâr annelerin yokluktan yarattıkları, sefaletten kopardıkları emekle ölümden kurtulmuştur.”

Öğretim üye ve öğrencilerin yaptığı konuşmaların arkasından İsmet Paşa, bunlara mukabelede bulunmak üzere, alkışlar arasında kürsüye gelerek, etkileyici bir konuşma yapmıştı. Yaptığı konuşmada şunları söylemişti.⁷³

“Muhterem müderrisler hazeratı, Dârü'l-fünûnlu arkadaşlar!

Beni bugün aranızda kabul etmenizle bana hayatımda kazandığım mükâfatların en büyüğünü bahsettiniz. Dârü'l-fünûna intisâb etmekle uhdeme düşen vazifeyi tamamen ifâ edeceğim. Müftehîrim, bahtiyârım, size nasıl teşekkür edeceğimi ifâdeden âcizim, huzurunuzda söz söylemek için lâyıkiyle hazırlanmadım, beni affediniz. Ayrıca, şunu da söyleyeyim ki, bugün burada sıfat-ı resmîyemin hepsinden tecerrüt ederek bir arkadaş sıfatıyla sizinle hasbihâl ediyorum. Söyleyeceklerimi siyâsî telakkî etmeyiniz. Arkadaşlar!

Yakın bir maziye atf-ı nazar etmek istiyorum. Harb-i umumîden sonra hâsıl olan vaziyet Osmanlı İmparatorluğunun inkırazı idi.

Bunu şimdi bile hatırlamak çok acıdır. Memleket kâmilten istilâ ve bizzat düşman askeri tarafından işgâl edilmişti ve bu askerlerin yetişemeyeceği yerler de telgrafla verilen emirle işgâl ediliyordu.

⁷³Ali Arslan, “İsmet İnönü’ye İstanbul Darülfünûnu Fen Fakültesi Tarafından Fahrî Müderrislik Unvanı Verilmesi”, *İstanbul Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, İstanbul 2002, ss. 1-18, s. 8 vd.

Bu vaziyeti Türklük vicdânı olduğu gibi gördü, kendini aldatmaksızın gördü. Herhangi bir vaziyetten kurtulmak için birçok mülâhazât vardır ki, en mühimi esbab ve vesâittir. Binaenaleyh, inkârâza karşı ruhunda isyân duyan milletin aklına evvela nasıl ve ne ile kurtulmak çaresini taharri gelir. Fakat, bunlardan ziyâde inkârâza karşı düşünülecek olan yegâne şey, vazife hissidir. Dârü'l-fünûnlu arkadaşlarım, uhdenize düşen vazifenizi yapacak mısınız? Söz veriyor musunuz?

İsmet Paşa'nın bu sözleri üzerine salonda bulunan Dârü'l-fünûnlular, hep bir ağızdan haykırarak "Hayhay Paşam! Yapacağız" diyerek söz vermişlerdi. İsmet Paşa tekrar devam ederek;

"Arkadaşlar, birçok zamandan beri muhârebe içindeyiz. Hepimiz işittik ki, bu muhârebe vicdândan hulûl etmeli. Ben bunu İstiklâl mücâdelesine kadar nefsinde hissetmedim. Bu Millî Mücâdelede bunu bizzat gördüm. Bugün bir köylüde bu millîyet hissi vardır. Bunun için mücâdele sehl idi.

Arkadaşlar, bu milliyet hissinden başka bir kuvvet vardır ki, o da itaat hassasıdır. Fakat, zannetmeyin ki, asker olduğum için böyle söylüyorum.

İşte, Türk bunu yapmıştır. Bu da ancak büyük milletlerde görülen bir meziyettir. Bunu yaptıran cesaret, şecâat yoksa ilmî mi idi? Bunları ayrı ayrı mütalaa ettim. Hepsinin neticesini itaatte buldum. İtaati intizam ile tesânüt ile teşkilât ile menzûc görürsünüz. Biz teşkilâtsiz idik. Fakat, birbirimize karşı itimâdımız vardı. Bunu bildiğimiz için âtimiz hakkında ümid besliyorduk.

Arkadaşlar, Türk'te bu hassa pek fazladır. Türk dünyanın dört köşesinde olsa karınca gibi yürür, birbirini bulur.

Arkadaşlar, büyük felâketlere ancak büyük milletler tahammül eder. Bizim harp mücâdelesinde geçirdiğimiz tecrübeler ağırdır. Vazifenin ve tedbirin icâb ettiğine hükmettiğimiz zaman birçok yerlerimizi düşmana bırakıyorduk. Fakat, öyle bir terk ediş ki, kalbimiz sızlaya sızlaya ayrılırdık. Düşmana bıraktığımız yerlerden ayrılıp tekrar kavuştuğumuz zaman da hiç inkisâr-ı hayale uğramıyorduk. İşte bunu ancak büyük devletler, milletler yapabilir.

Bu Millî Mücâdelede en büyük meziyetlerimizden bir de sıf kendi vesâit-i iktisâdiyemizden istifade etmemizdir. Elindeki son vasıtasını istediğimiz köylü hiç ses çıkartmadan ve sadece pekiyi diyerek veriyordu:

"Hedefe yürüyünüz" diyordu. İşte Türk'ün mücâdelât-ı harbiyede kazandığı muvaffakiyet buradadır.

Bu geçirdiğimiz ilk ağır imtihandı. Geçirdiğimiz değil, davet edildiğimiz imtihandı. Cemiyet-i beşeriye Osmanlı İmparatorluğu'nun inkırâzını istediği zaman Türk Milleti'nin de inkırâzını arzu etmişti.

Arkadaşlar, bir milleti yine kendisi kurtarır. Başka bir şey kurtaramaz. En ufak millete kadar bu böyledir. Bunun için bir millet kalkarak “Ben yaşamak hakkını hâizim, yaşayacağım” demelidir. İşte, bize bunu söyletmek için bizi davet ettiler. Konferans ikinci bir imtihandı. İşte, böyle müşkilâta rağmen konferansa sarîh ve vâzîh maksatla gittik. Biz ne istiyorduk?

Hakk-ı hayatımızı reddetmişlerdi. Yaşamağa azmimiz olduğunu ispat için gittik. Ne istiyorduk? Yaşamak...

Dokuz ay süren bu imtihanda bir defa inkıta oldu ve her an da inkıta tehlikesi vardı...

Konferansta reddediyoruz dediğimiz zaman milletimizin son neferine kadar itaat edeceğini bildiğimiz için reddediyorduk. Lozan'dakiler samîmen sulh istediğimizi biliyorlardı. Bu kanaat herkesde olduğu için sulhda bir mani kalmadı. Bu ikinci ağır imtihanın neticesi Lozan muahede-nâmesi ismiyle yâd olunmuştur.

Dârü'l-fünûn, bu muahedeyi imzalamam için bana bir kalem lutf etmişti. Fakat, Mustafa Kemal Hazretleri de kalemlerini imza için gönderdiler. İmzadan sonra Dârü'l-fünûn'a nâmları nâmına bırakmamı bildirdiler. Bu kalemi emirleri mucebince bugün burada bırakacağım.

“Biz geldik geçiyoruz. Bunu saklamak için sizin kuvvetinize ihtiyaç vardır. Bunun için size tevdi ediyoruz.

Arkadaşlar, muâhede-nâme birçok nokta-i nazardan bir vesikadır. Bütün teferruatı tabii enzâr-ı dikkatinizden geçecektir. Müsaadenizle bazı noktalarda sizi tenvir etmek istiyorum.

Bu muâhede harb-i umumîden sonra yapılan muâhedelere hiç benzemez. Almanya ve sâir hükûmetlerle yapılan muâhedeler çok ağırdır.

Hudût mesâilinden sarf-ı nazar diğer muâhedeler mağlup tarafı mükellefiyet-i maliye nâmı adı altında mütemadiyen bir mecburiyet altında bulundurmak ve tahdidât-ı askeriye nâmı altında silahsız bırakmak ve onlara iktisadî ve malî işlerde tahdidât ve müşkilât ihdâs etmek gibi ağır şartlar tahmil eylemektir.

Bizim muâhedemiz bu noktada hiçbirisine ne yakından ve ne uzaktan temas edemez. Çünkü, biz kabul etmedik, edemedik.

Arkadaşlar, tahammülünüzü su’i-isti’mâl etmek istemiyorum. Biraz da âtiye ait düşündüklerimi söyleyeceğim.

Milletler şimdi Türk Milleti’ni yeni ve ağır bir vazifeye davet etmişlerdir. Hâl-i sulha giriyoruz ve sulh hayatı içinde cemiyet-i milelde mücâdele deruhde ediyoruz. Bu imtihan, geçirdiğimiz iki imtihandan daha ağır mı? Bunu birden bire söyleyemem. Çünkü, bilmem. Geçirdiğimiz devrelerden iktibâs-ı kuvvet ederek yeni devreye girmek lazımdır. Bunun için âtiye bağlanmalıyız. Fakat, geçilecek saha bilhassa ilim ve irfân ve ihtisas ve iktisâd sahası olduğu için bu muvaffakiyetler bir günde, on günde yapılamaz... Önümüzdeki on senelik bir devre vardır ki, elimize bir daha geçmeyecek olan fırsatta ütün gayretimizle çalışmalıyız. Bütün maddî ve manevi gücümüzü muayyen bir hedefe tevcih etmeliyiz.

Geçirdiğimiz bütün tehlikelere her an maruz imişiz vesvesesi içinde herkes çalışmazsa vazifesini ikâ etmemiş, ders almamış vaziyette kalır ki, bu da içinde yoktur.”

İsmet Paşa’nın bu telkini karşısında salonda bulunan Dârü’l-fünûnlular, yine hep birden “yoktur paşa hazretleri” diyerek seslenmişlerdi. İsmet Paşa, devamla;

“Arkadaşlar, böyle bir hedefe varmak çok güçtür. Gece ve gündüz uykusuz, nöbet bekleyen bir asker, ne ağır bir vazifeyi ikâma mecbursa ilimde de o kadar güç hedeflere ancak büyük kuvvetlerle varılabilir.

Yeni gireceğimiz devir, başlıca iktisât, ilim sahasıdır. Burada seri bir şekilde inkişâfa muhtâcız. Vukûf ve meşru bir rekâbetle bu vâdide muvaffakiyet lazımdır. Muvaffak olur muyuz olmaz mıyız diye düşünmek yok, yürüyecek, yorulacak ve bu hedefe kuvvetle söyleyin, varacak mısınız?”

Öğrenciler, İsmet Paşa’nın yüreklendirici sözleri karşısında galeyâna gelerek, “varacağız” diye Dârü’l-fünûn salonunu inletmişlerdi.

İsmet Paşa, bu samimi ve önemli nutuktan sonra alkış tufanı arasında kürsüden inmiş ve tören bitmişti.

3.7.6.İsmet Paşa’nın Lozan Antlaşması’nı İmzaladığı Kalemî Dârü’l-Fünûn’a

Hediye Edışı

İsmet Paşa, Lozan Barış Antlaşması’nı imzaladığı altın kalemi, Dârü’l-fünûn’a hediye etmişti. Bu, Gâzi Mustafa Kemal Paşa’nın isteği idi. Zirâ, Rıza Tevfik Bey’in Sevr’i imzaladığı kalemi Robert Kolej’e hediye etmesi, O’nu böyle bir misillemede bulunmaya sevk etmişti.

3.7.7.Fen Fakültesi'nin Ziyâfeti ve İsmet Paşa'nın Dârü'l-Fünûn'dan Ayrılışı

Törenden sonra Fen Fakültesi'nde bir ziyâfet verilmişti. Ziyâfet, çok samimi bir havada geçmişti. 11 Ağustos 1923 günü akşam yediye doğru İsmet Paşa Dârü'l-fünûnlulara vedâ ederek ayrılmış, tezahüratlarla uğurlanmıştı.⁷⁴

⁷⁴Tanîn Gazetesi, 12 Ağustos 1923; İkdâm Gazetesi, 12 Ağustos 1923; Vatan Gazetesi, 12 Ağustos 1923;Vakit Gazetesi, 12 Ağustos 1923

SONUÇ

İstanbul Dârü'l-fünûn gençliği, Millî Mücadele döneminde İstanbul'un nabzını tutmuş, hemen her konuda Anadolu'da yaşanan mücadeleye gönülden destek vermiştir.

Mondros Mütarekesinin tek taraflı olarak yürürlüğe konulmasından kaynaklanan sıkıntılar, haksız işgâller ve uygulamaların karşısında yer alan İstanbul Dârü'l-fünûn gençliği, tepkisini, gösteri, miting ve toplantılarla ortaya koymuştur. Yunanlıların İzmir'in işgâli sırasında Anadolu'nun değişik kesimlerinde gerçekleştirilen protesto mitingleri, İstanbul'da Dârü'l-fünûn gençliğinin öncülüğünde gerçekleştirilmiş, yüzbinler meydanlara toplanmıştır. 19 Mayıs 1919'da Birinci Dârü'l-fünûn Mitingi, 21 Mayıs 1919'da Dârü'l-fünûn Salonunda gerçekleştirilen ve Türk Ocağı ile Dârü'l-fünûn gençliğinin katkılarıyla gerçekleştirilen toplantıda yine İzmir'in işgâli protesto edilmiştir. 23 Mayıs 1919'da gerçekleştirilen Sultanahmet Mitingi ise muhteşem olmuştur. 200 bin İstanbul Müslüman-Türk evlâdının katıldığı mitingde başta Halide Edib Hanım olmak üzere birçok hatip konuşmuş ve işgâller kınanmıştır. Hiçbir yerden emir ve talimat alınmadan gerçekleştirilen mitinglerin en önemli adresi Dârü'l-fünûn olmuştur.

İşgâle ve işgâlcilere karşı halkın duyarlılığına ilhâm kaynağı olan Dârü'l-fünûn gençliği, 30 Mart 1922'den başlamak üzere yaklaşık dört buçuk ay süren büyük bir boykot gerçekleştirmiş ve bir kısım hocalarının Dârü'l-fünûndan uzaklaştırılmalarını istemişlerdir. Dârü'l-fünûnda millî haysiyetimizi zedeleyici davranışlar içine giren “*vatansızlara*” karşı başlattıkları onur mücadelesi, yakın tarihimize “*Dârü'l-Fünûn grevi*” diye geçmiştir.

Millî Mücadele hareketine karşı lâ-kayd bir tutum içinde bulunan ve *Türklük* ile ilgili yazıp çizdikleriyle şimşekleri üzerine çeken müderrisler ise Avrupa ve Devlet-i Osmaniye Münâsebâtı hocası ve aynı zamanda İstanbul Hükûmetinin İçişleri Bakanlarından Ali Kemal, Türk Edebiyât Tarihi Müderrisi Cenâb Şahabettin, Metafizik Müderrisi Feylesof Rıza Tevfik, İran Tarihi ve Edebiyâtı Müderrisi Hüseyin Dâniş ve İngiliz Edebiyâtı Müderrisi Barsamyan Efendi idi.

Dârü'l-fünûn'da başlayan boykot, etkisini hemen göstermiş önce iki müderris istifa etmek zorunda kalmışlardır. Bunlar; Hüseyin Daniş ve Feylesof Rıza Tevfik'dir. Bundan sonra uzun bir süre direnen öğrenciler, nihayet amaçlarına ulaşmışlar ve diğer üç hoca; Ali Kemal, Cenap Şahabettin ve Barsamyan Efendi'nin Dârü'l-fünûndaki görevlerine son verilmiş ve yerlerine yeni hocalar atanmışlardır.

Edebiyât Fakültesi Profesörler Kurulu, görevine son verilenlerin yerine Ali Reşat Bey, Yahya Kemal (BEYATLI) Bey, Ahmet Naim Bey, İsmail Hakkı Bey, Veled Çelebi, Cemil Bey ve Şerif Bey'i seçmiştir. Belirlenen isimler, kısa süre içinde Maarif Nezâreti'ne bildirilmiş ve yeni isimler Padişah'a sunularak 29 Temmuz 1922'de gerekli atamalar yapılmıştır. 1922 Eylülünde ise eğitim ve öğretim normale dönmüştü.

Dârü'l-fünûn gençliği, Ankara ile de yakından ilgilenmiş, TBMM. Hükûmeti'nin temsilcilerinin İstanbul'a geliş-gidişlerinde ses getirecek toplantılar düzenlemişlerdir. Ankara'nın temsilcileri olarak İstanbul'a gelen Yusuf Kemal (TENGİRŞEK), Refet (BELE) Paşa ve Lozan'a giderken İstanbul'a uğrayan İsmet (İNÖNÜ) Paşa'nı doğrudan muhatap olduğu ilk zümre, İstanbul'daki Dârü'l-Fünûn Gençliği olmuştur.

Ankara da Dârü'l-fünûn gençliğini takdir etmişti. TBMM. Milletvekilleri, İstanbul'a telgraf çekmek suretiyle onları yüreklendirmişler ve Anadolu basınında çıkan yazılarla da yalnız olmadıklarını ifade etmeye çalışmışlardır.

I-KAYNAKLAR

A-ARŞİV BELGELERİ:

1-ANKARA ÜNİVERSİTESİ TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ ARŞİVİ,

A.Ü. TİTE. ARŞ., Sıra No: 241, Kutu No: 58, Belge No: 9

A.Ü. TİTE. ARŞ., Sıra No:1143, Kutu No: 57, Belge No: 130

A.Ü. TİTE. ARŞ., Sıra No: 1794, Kutu No: 75, Belge No: 4

II-KİTAP ve MAKALELER

ADIVAR, Halide Edib, **Türkiye’de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri**, İstanbul 1956

ADIVAR, Halide Edib, **Türkün Ateşle İmtihanı**, İstanbul 1982

Ahmet İzzet Paşa, **Feryâdım II**, İstanbul 1993

AKALIN, Müslüm, **Şehit Nusret Bey’in Savunması**, Şanlıurfa 1922

AKDAĞ, Ömer, “*Büyük Taarruz’dan Önce Ankara ile İstanbul Arasında Saltanatın Akıbetini Tayin Eden Bir Görüşme*”, **Türkler XVI**, Ankara 2002, s. 97-105

AKYÜZ, Yahya, **Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, 1848-1940**, Ankara 1979

ARIBURNU, Kemal, **Millî Mücadele’de İstanbul Mitingleri**, Ankara 1975

ARSLAN, Ali, “*İsmet İnönü ‘ye İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Tarafından Fahrî Müderrislik Unvanı Verilmesi*”, **İstanbul Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı:1, İstanbul 2002, ss. 1-18.

ARSLAN, Ali, “*İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarafından Mustafa Kemal Atatürk’e Fahrî Müderrislik Unvanı Verilmesi*”, **İstanbul Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı:5, İstanbul 2004, ss. 13-24

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk II (1920-1927)**, Ankara 1984

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Tamîm ve Telgrafları V(Haz.: Sadi Borak, Utkan Kocatürk), Ankara 1972

Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınlan, Ankara 1991

ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, İstanbul 1969

AYDIN, Mesut, **Millî Mücadele Döneminde TBMM Lehine İstanbul’da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul 1992

- BAYRAM OĞLU, Fuat, “*Mustafa Kemal ve Yahya Kemal*”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı**, Ankara 1994, ss. 5-50
- BAYUR, Yusuf Hikmet, “*TBMM Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf Kemâl Tengirşenk’in 1922 Martı’nda Yaptığı Avrupa Gezisiyle İlgili Anılar*” **Belleten, XL/160, (Ekim-1976)**, s. 617-667
- BEYATLI, Yahya Kemal, **Mektuplar, Makaleler**, İstanbul 1977
- BEYATLI, Yahya Kemal, **Siyâsî ve Edebî Portreler**, İstanbul 1986
- BİLGİ, Nejdet, **Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey’in Yargılanması**, Ankara 1999
- BİRİNCİ, Ali, “*Tahsin Nahit Uygur, (1899-1922) ve Kastamonu Matbuatı*”, **Müteferrika, Sayı: 7, (Güz 1995)**, ss. 15-20.
- Cenab Şahabeddin, **Evrâk-ı Eyyam**, İstanbul 1998
- ÇAKIR, Mustafa, **Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Ankara 1997
- ÇANKAYA, Ali, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler III**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1969
- ENGİNÜN, İnci, **Cenap Sahabettin**, Ankara 1989
- EZGÜ, Fuat, “*Atatürk’ün Fahrî Müderrislik Diploması*”, **Tarih Hazinesi, Yıl:1, Sayı:5, (Ocak 1951)**, ss.220-229
- GOLOĞLU, Mahmut, **Cumhuriyete Doğru (1921-1922)**, Ankara 1971
- GÖKBİLGİN, Tayyib, **Milli Mücadele Başlarken I**, Ankara 1959
- GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, **Osmanlıların Son Padişahı Vahideddin Mütâreke Gayyasında**, İstanbul 1969
- GÜNALTAY, Şemsettin, “*Atatürklün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra*”, **Belleten 111/10, (Nisan 1939)**, Ankara 1939, ss. 273-274
- GÜRKAN, Kâzım İsmail, **Darülfünun Grevi**, İstanbul 1971
- HATİBOĞLU, M. Tahir, **Türkiye Üniversite Tarihi**, Ankara 2000
- İNÖNÜ, İsmet, “*Dârü’l-fünûn Konuşması*”, **Tarih Vesikaları II/7(Haziran 1942)**, ss. 3-7
- İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar H**, Ankara 1987
- İNUGUR, Nuri, **Türk Basm Tarihi (1919-1989)**, İstanbul 1992
- İslâm Ansiklopedisi I**, İstanbul 1956
- JAESCHKE, Gotthard, “*İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması*”(Çev.: Mihin Eren), **Belleten XXXH/128, (Ekim 1968)**, s. 567-576

- JAESCHKE, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)**, Ankara 1989, s. 177
- KAPLAN, Mehmet, vd., **Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, “*Bir Mugalata*”, **İkdâm Gazetesi**, 25 Mart 1922
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, “*Bir Zübbenin Tekâmülü*”, **İkdâm Gazetesi**, 25 Mart 1922
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Ergenekon**, İstanbul 1964
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, “*Kalem ve Kılıç*”, **İkdâm Gazetesi**, 25 Mart 1922
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, “*Meselenin Halline Dâir*”, **İkdâm Gazetesi**, 11 Nisan 1922
- KÜLTÜR BAKANLIĞI, “*İsmet İnönü'nün Lozan Konferansı'ndan Sonra Kendisine İstanbul Dârü'l-fünûnu'nca Fahri Müderrislik Verilmesi Dolayısıyla Törende Yaptığı Konuşma*”, **70. Yıldönümünde Lozan**, Ankara 1993
- KÜLTÜR BAKANLIĞI, **Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923 I**, Ankara 1981
- MAZICI, Nurşen, **Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet (1919-1926)**, İstanbul 1984
- MENTEŞE, Halil, **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları**, İstanbul 1988
- NUTKU, Seyfi, “*Gençlik Anadolu'nun İlk Temsilcisi Refet Paşa'yı İstanbul'da Nasıl Karşıladı?*”, **Yakın Tarihimiz 111/35 (25 Ekim 1962)**, ss. 261 -263
- ÖKTE, Ertuğrul Zekai, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri I (1922-1931)**, İstanbul 2000
- ÖZDEMİR, Mehmet, “*Kurtuluş Savaşı'nda Bir Diplomasi Zaferi: İstanbul'un Teslim Alınması*”, **Türkler 16**, Ankara 2002, ss. 230-243
- ÖZKAN, Zafer, **Terörden Politikaya Ermeni Meselesi**, İstanbul 2001
- ÖZSOY, Osman, **Gazetecinin İnfazı**, İstanbul 1997
- ÖZTOPRAK, İzzet, **Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele**, Ankara 1989
- PALAZOĞLU, A. Bekir, **Başöğretmen Atatürk I-H**, Ankara 1993
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, Ankara 1993
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV**, Ankara 1996

- ŞAHİNGÖZ, Mehmet, **İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara 1986
- ŞEHİSUVAROĞLU, Haluk Y., *"Abdülmecit ve Atatürk ile Mülakat"*, **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Ocak 1959
- ŞİMŞİR, Bilal N., **Malta Sürgünleri**, İstanbul 1976
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Mücevherlerin Sırrı**, İstanbul 2002
- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I**, İstanbul 1991
- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar III**, İstanbul 1991
- TAYLAK, Muammer, **Saltanat, 2. Meşrutiyet ve 1. Cumhuriyette Öğrenci Hareketleri**, Ankara 1969
- TBMM Gizli Celse Zabıtları II (17 Mart 1921-25 Şubat 1922), Ankara 1985
- TBMM. Zabıt Ceridesi XXII, Ankara 1959
- TBMM. Zabıt Ceridesi XXIII, Ankara 1960
- TBMM. Zabıt Ceridesi XXIV, Ankara 1960
- TBMM. Zabıt Ceridesi XXV, Ankara 1960
- TENGİRŞEK, Yusuf Kemal, Vatan **Hizmetinde**, Ankara 1981
- TEVETOĞLU, Fethi, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Ankara 1971
- TUNAYA, Tank Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler II**, İstanbul 1999
- TUNÇ, Salih, *"İstanbul Basınına Göre Milli Mücadele 'ye Bir Destek: Dârü 'l-fünûn Öğrenci Olayları"*, **İstanbul Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı:1, İstanbul 2002, ss. 323-356
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi I**, Ankara 1991
- Türk Ocakları Tarihi, Açıklamalı Kronoloji I**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1998
- YAVUZYİĞİT, M. Hikmet, **Mülkiye Tarihi, 1859-1999**, Ankara 1999
- ZORLUTUNA, H. Nusret, **Bir Devrin Romanı**, Ankara 1978

III-SÜRELİ YAYINLAR

- "Anadolu'daki Dârü 'l-fünûn mezun ve müntesibleri İstanbul'daki hamiyetli arkadaşlarını tebrik ve teşyi' ediyor"*, **İkdâm Gazetesi**, 22 Nisan 1922
- "Anadolu'dan Dârü 'l-fünûn Gençlerine bir Hitâb: Vazife-i tedrisiyelerini su'i-istimâl etmiş olanlara karşı izhâr-ı celâdet eden gençlikden dört meb'usumuz hüürmetlerinin kabulünü ricâ ediyor."*, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi** 19 Nisan 1922
- "Anadolunun Nefret ve İstikrâhı"*, **İkdâm Gazetesi**, 9 Nisan 1922

“Ankara Maarif Vekâleti Dârü’l-fünûn Hadisesi Hakkında bir Beyanname Hazırlıyor”,

İkdâm Gazetesi, 25 Nisan 1922

“Ankara’dan Dârü’l-fünûn Talebesine Samîmi bir Selâm: Dârü’l-fünûn Eski Talebesi

Şimdiki Gençleri azimlerinden Dolayı Tebrik Ediyorlar”, Anadolu’da Yeni Gün

Gazetesi, 17 Nisan 1922

“Ankara’dan Dârü’l-fünûnlulara Tebrik Telgrafi”, Vakit Gazetesi 19 Nisan 1922

“Beş Müderris Hakkında Kat-i Münâsebet Kararı”, Vakit Gazetesi, 1 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn ve Mekatip-i Aliye Talebesi İttihadı”, İkdâm Gazetesi, 14 Nisan 1922

“Dârü’l-Fünûnluların Tebriki, Dün Ankara ‘ya bir Telgraf Çekerek Millî Bayramı Tebrik

Etmışlerdir.”, **Vakit Gazetesi**, 24 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn’daki Konferans Hadisesi, Birkaç Gürültücünün Çıkardığı Musanna

Patırdılar Suya Düştü”, Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 1 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Galeyânı Ankarada Hüsn-i Telakki Edildi. Dârü’l-fünûn Talebesinin

Galeyân-ı Hamiyyeti Takdir Olunmaktadır”, İkdâm Gazetesi, 7 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Hadisesi, Edebiyat Meclisinin Acaib Kararı”, İleri Gazetesi, 6 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Hadisesi: İstenmeyen Müderrisler Hakkında Milliyet Davası Uğrunda

Talebenin Serd Ettiği İddiaların Tetkiki, Dârü’l-fünûnda Beş Müderris Neden

İstenmiyor?”, **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Hadisesi: İstenmeyen Müderrisler Hakkında Milliyet Davası Uğrunda

Talebenin Serd Ettiği İddiaların Tetkiki, Dârü’l-fünûnda Beş Müderris Neden

İstenmiyor?” **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Hadisesi-Edebiyat Meclisinin Acaib Kararı”, İleri Gazetesi, 6 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Hey’eti Bursa’da”, Yeni Şark Gazetesi, 22 Ekim 1922

“Dârü’l-fünûn meselesi müzmin bir şekil alacak, Tıp Fakültesi Talebesinin Kararı, Fen

Fakültesinde Bir İçtima, Fen Fakültesinde de dersler Tatil edildi, Mülkiyelilerin bir

tavzifi”, Vakit Gazetesi, 7 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Öğrencisi Tarafından Bazı Muallimler Hakkında Yapılan Tezâhürât:

Mekteb-i Mülkiye Öğrencisinin Protestoya İştirâki”, İkdâm Gazetesi, 4 Nisan 1922

“Dârü’l-Fünûn Öğrencisinin Kararı”, İkdâm Gazetesi, 8 Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Talebesi, Beş Müderrisle Münâsebeti Kesti”, Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 1

Nisan 1922

“Dârü’l-fünûn Talebesi, İthâm-nâmelerini Dün Müderrisler Meclisine Verdiler”, İleri

Gazetesi, 5 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûn Talebesi, ithâm-nâmelerini Dün Müderrisler Meclisine Verdiler*”, **İleri Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûn Talebesinin İthâm-nâmesi*”, **Vakit Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûn Talebesinin İthâm-nâmesi*”, **Vakit Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûn’un Anadolu Zaferini Selamlayan Murahhasları Bugün Hareket Etti*”, **Öğüt Gazetesi**, 30 Ekim 1922

“*Dârü’l-fünûnda beş müderris neden istenmiyor?*”, **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûnda Karar Perşembeden Beri Tatbikte, Sınıflar Bomboş*“, **Vakit Gazetesi**, 4 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûnda Yeni Vaziyet, Meclis-i Müderrisîn Kararının Akisleri, Öğrenci Şimdi de Bütün Derslere Girmemek Kararını Vermişdir.*”, **Vakit Gazetesi**, 6 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûndaki Hadiseler Münâsebetiyle*”, **İkdâm Gazetesi**, 1 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûndaki Müderrisler Birbirlerini Kayırıyorlar*” **Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi**, 7 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûnluların Asıl Hayatı ve Anadolu, Dârü’l-fünûnluların Azimkâr ve Asıl Hareketleri Anadolu’da Hürmetle Karşılıyor*”, **Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi**, 17 Nisan 1922

“*Dârü’l-fünûnun Müderrisler Hakkındaki İthâm-nâmesi*”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“*Dün Dârü’l-Fünûnda Rıza Tevfik Bey’in Mâ-ba’dü’t-Tabîyye Dersi Vardı. Rıza Tevfik Beg Dersine Gelmemişdir.*”, **Vakit Gazetesi**, 2 Nisan 1922

“*Dün İstanbul Hakiki Bayramını İdrâk Etmiş ve Refet Paşa Hazretleri’nin Şahsında Kahraman Anadolu’yu Selamlamıştır*” **İleri Gazetesi**, 20 Ekim 1922

“*Eczâcı ve Dişçi Talebesinin Galeyan-ı Hamiyeti*”, **İkdâm Gazetesi**, 9 Nisan 1922

“*Edebiyat Fakültesi Talebesinin Tatil-i Tedrisat Kararına Tıp ve Fen Fakülteleri de İştirak Etti.*”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 7 Nisan 1922

“*Edebiyat Öğrencisi Hiçbir derse girmeyecek Beş müderristen ancak ikisinin istifası öğrenciyi tatmin etmiyor. Öğrenci diğerlerinin istifasına kadar hiçbir ders takip etmemeyi taht-ı karara alıyor.*”, **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“*Edebiyat Talebesi Hiçbir Derse Girmeyecek, Beş Müderristen Ancak İkisinin İstifası Talebeyi Tatmin Etmiyor, Talebe Diğerlerinin İstifasına Kadar Hiçbir Ders Takip Etmemeyi Taht-ı Karara Alıyor.*”, **İkdâm Gazetesi**, 6 Nisan 1922

“*Edebiyat Talebesi Hiçbir Derse Girmeyecek, Beş Müderristen İkisinin İstifası Talebeyi Tatmin Etmiyor.*” **İkdâm Gazetesi**, 6 Nisan 1922

“Edebiyât talebesi hiçbir derse girmeyecek”, “Beş müderristen ancak ikisinin isti’fâsı talebeyi tatmîn etmiyor ve talebe diğerlerinin isti’fâlarına kadar hiçbir ders ta’kîb etmemeyi taht-ı karara alıyor”, **İkdâm Gazetesi**, 6 Nisan 1922

“Efendiler Koğuşunuzu Terk ediyorum”, **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 31 Mart 1922

“Fen Fakültesinde Bir İçtima, Fen Fakültesinde de Dersler Tatil edildi”, **Vakit Gazetesi**, 7 Nisan 1922

“Feylesof, Alkışlar Arasında Kürsüden İndi”, **Peyâm-ı Sabah Gazetesi** 1 Nisan 1922

“Hükümet Tıbbiye Talebesi Tarafından Tertip Edilen bu Nümâyişleri Tamamiyle Takbih Etmekdedir”, “Nümâyiş Müşevvikleri Cihet-i Adliyyeye Tevdi Edilmek Üzeredir”, **Alemdâr Gazetesi**, 17 Nisan 1919;

“İnkılap”, **Renîn Gazetesi**, 4 Kasım 1922

“İstanbul Dârü’l-Fünûnu Bütün Türkiyenin Manevî Cidâlini Temsil Eden Bir İlim ve Hars Müessesesidir”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 18 Nisan 1922

“İstanbul Dârü’l-fünûnunda: Herşeyden Evvel VaTanîni Düşünen Talebe Türklüğe Leke Sürmeğe Uğraşanları Kovdular”, **Hakimiyet-i Millîye Gazetesi**, 3 Nisan 1922

“İstanbul Gençlerinin Feverânı, Dârü’l-fünûn Gençlerinin Kuvvetli İthâmları”, **Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi**, 7 Nisan 1922

“İstenmeyen Müderrisler Yerine Nâmzet Gösterildiği Haberi Asılsızdır”, **İkdâm Gazetesi**, 10 Nisan 1922

“İzmihlâl-i a’dâ”, **Peyâm-ı Sabah Gazetesi**, 14 Eylül 1922

“Lozan Türk Talebesinin İştirâki”, **İkdâm Gazetesi**, 16 Nisan 1922

“Ma’hûd Müderrisler ve Dârü’l-fünûnumuzun Celâdeti, Fen Fakültesi ve Mekteb-i Mülkiye de Edebiyat Fakültesi’nin Kararına İştirak Ediyor.”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 4-7 Nisan 1922

“Ma’hûd Müderrisler ve Dârü’l-Fünûnumuzun Celâdeti, Fen Fakültesi ve Mekteb-i Mülkiye de Edebiyat Fakültesi’nin Kararına İştirak Ediyor.”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 4 Nisan 1922

“Mebuslarımızın Dârü’l-fünûn Öğrencisini Takdirâtı, Mebuslar diyor ki: Vatanın en kıymetli evladının tedrisi için muhassas(tahsis olunmuş) rahleleri su’istimal etmiş olanlara karşı metanetinizi iftiharla öğrendik.” **İkdâm Gazetesi** 19 Nisan 1922

“Meclis-i Müderrisîne Rağmen Talebe Kararında Musirr”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 6 Nisan 1922

“Mekteb-i Mülkiye’nin İştirâki”, **Vakit Gazetesi**, 4 Nisan 1922; **Akşam Gazetesi**, 4 Nisan 1922

“*Mekteb-i Tıbbiye Meselesi*”, **Sabah Gazetesi**, 16 Nisan 1919

“*Milletin İrâdesi*”, **Akşam Gazetesi**, 4 Kasım 1922

“*Öğrencinin Cevabı: “Bu andan itibaren öğrenci, milletinde feyzi ve feyzâ kabiliyeti inkâr eden bu adamlardan artık feyz dilenmeyecektir.”*”, **İkdâm Gazetesi**, 5 Nisan 1922

“*Refet Paşa Hazretleri Kadıköyü’nde Mektebi Tıbbiye’de*, **İkdâm Gazetesi**, 24 Ekim 1922

“*Refet Paşa Hazretlerinin Ziyâretleri*”, **Renîn Gazetesi**, 23 Ekim 1922

“*Refet Paşa Tıp Fakültesi’nde*”, **Yeni Şark Gazetesi**, 24 Ekim 1922

“*Refet Paşa ve Şâyân-ı Kayd Sözler*”, **Renîn Gazetesi**, 24 Ekim 1922

“*Refet Paşa’nın Dünkü ve Bugünkü Ziyaretleri*”, **Renîn Gazetesi**, 25 Ekim 1922

“*Siyâset Değil, Milliyet Dâvası, Ma’hut Müderrisler ve Dârü’l-Fünûnumuzun Celâdeti*”, **Tevhîd-i Efkâr Gazetesi**, 4 Nisan 1922

“*Talebe Heyet-i İttihadiyesinin bir Müracaatı*”, **Vakit Gazetesi**, 13 Nisan 1922

“*Talebenin İstemediği Müderrisler Hakkında Ankara’daki Efkâr ve Mütalaat*”, **İkdâm Gazetesi**, 9 Nisan 1922

“*Tarihi Günler*” **Renîn Gazetesi**, 5 Kasım 1922

“*Tıp Fakültesi Talebesinin Kararı*”, **Vakit Gazetesi**, 7 Nisan 1922

“*Ticâret Mekteb-i Âlisi Talebesinin Beyân-nâmesi*”, **Vakit Gazetesi**, 13 Nisan 1922

“*Ticâret Mekteb-i Âlisi Talebesinin Beyân-nâmesi*”, **Vakit Gazetesi**, 10-13 Nisan 1922

Açıksöz Gazetesi, 9-31 Nisan 1922.

Akşam Gazetesi, 11 Nisan 1919-8 Kasım 1922.

Alemdâr Gazetesi, 11 Nisan 1919-20 Mayıs 1919

Anadolu’da Yeni Gün Gazetesi, 7 Nisan-7 Kasım 1922

Hadisât Gazetesi, 11 Nisan-20 Mayıs 1919

Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, 3 Nisan -19 Kasım 1922

İkdâm Gazetesi, 11 Nisan 1919-9 Kasım 1922

İleri Gazetesi, 15 Nisan 1919-12 Kasım 1922

Öğüt Gazetesi, 30 Ekim-4 Kasım 1922

Peyâm-ı Sabah Gazetesi, 14 Şubat 1921 -14 Eylül 1922

Renîn Gazetesi, 20 Ekim - 8 Kasım 1922

Sabah Gazetesi, 11 Nisan - 6 Kasım 1919

Tanîn Gazetesi, 9 Kasım 1922-12 Ağustos 1923

Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 20 Mayıs 1919

Tercümân-ı Hakikat, 31 Mart 1922

Tevhîd-i Efkâr Gazetesi, 16 Şubat - 9 Kasım 1922

Vakit Gazetesi, 15 Nisan - 9 Kasım 1922

Vatan Gazetesi, 12 Ağustos 1923

Yeni Adana Gazetesi, 11 Nisan 1922

Yeni Şark Gazetesi, 31 Mart - 7 Kasım 1922

Zaman Gazetesi, 21 Mayıs 1919

EKLER

Darülfünun hocaları öğrencileriyle birlikte

Ön sırada oturan hocalar soldan sağa: Mustafa Şekip Tunç, Behçet (Güçer) Bey, Necip Asım (Yazıksız), İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu), M. Emin (Erişirgil) ve Şerif Bey. Öğrenciler ise: Hasan Âli (eli yeleğinde olan, (sağda) Osman Horasanlı. *

* Hasan Ali Yücel, **Geçtiğim Günlerden**, İstanbul 1998

131338 (1922) 2 Teşrin-i sâni Sabah Gazetesi

قوتقرانسه داور جوائی نوطه سی

قوتقرانسه داور جوائی نوطه سی

صالح قوتقرانسه داور

صالح قوتقرانسه داور

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

عصمت پاشا حضرتلری بوسباح تشریف بویور بیورلر

[illegible]

ب عالی ۱۴۰۰ جوابی تلغ ایستاد

وهمثل سوده شمشیری به قدر نعل طایفه سارنگه بشر اقله و در
برالایشان چکاره و اجنبی و داخله و دورت آنکه ثبت ایشان و
انگیز و فرانس و سایر مایه و حقیقه و دهر و کین فکر

قواب واستانبول غزتملر نيك مطالعاتى

و انچه كه در اين كتاب آمده است، به استناد اسناد معتبر و مستند است و به استناد اسناد معتبر و مستند است.

جنوب قونق انسى، وتوركانك اشتراكى

ابديت خود جو گياتر غير السعده ماني فكر نه چوئنه ندمه دور
برهان غرضي خود چو كائنه اشرا كنشتر في سلعني اسرح هيكلي سويايد و

[illegible]

مهمته جمال اوغلی بولوشده
۷۸۵ — تلفراف آدرمی : استانبول - وقت
• اووالی اداره مدبری نامة كودخده لیدر • اماردی
• رسل و پرفو بر طرف لف ایدله لیدر .

یونان غیبتخانه

۱۵ نسیان ۱۳۴۰ جمعه ۱۴ نسیان ۱۳۳۸

جلال الدین عارف

رومانیائیز جنوبی آوروپا سیاسیونی ایله یاز

• جنودیه بزم مغزیه برقرار افاد ایلدی
• برسانوده افاد ایلدی برقرار

رومانا ۷ نسیان ۱۹۲۲

برقاج کول اول طیفه هیچ بر کولشکی
اسیرکده کی بو اختیار شیره کیدم . انسان
غریب شیره کیده خصوصی بر عطفیت روحیه

میدول الدین عارف بک

حسن ایلیو . رومانه ایلر و نودیه لیدله
چو شری اولدی ایچین ب خوز بول ایلر
شرعی رومانه درن دوقتی دیوولر اولدیردی .
بیر زمانه رومانه کیده بوزگرتیه
ایک کیده کی بر شیه سر مکتبه یاسی ایدی .
یاده بو طیفه ایلله « دیلایه » به کیشم .
سازگاره رومانه کار بر عیسنده سهوولی
کچوک برنا . فقط ایلیو دینی اسانه یزیه
کولور . ایلمه روح اختیاره هرولو مدح
و شاکت فوئده . غرب ملکتری باخترده
اولدله دولانش بر غرضی صلیه سولیکه
ایستدکه رومانه مکتبی کرک انتقام وصالیت
کرک اراد مامورن آرمه ستمک خلق و صیسی
برساندک دوقوردی حقی برتریکه مسایله
کده مستار موع ایشال ایلیو . دون کوروشه .
بکیم عیم بر ایلیان غرضی صیسی
رومانه شیه طیفه شتی افکار انجسی
ییه بر مکتکز وار . اگر حکومتکرک هر
آری وهر دائره یی بو ایه دعوایر چاپو
فوزتور .

کندریله کوروشدیمک زمان جلال الدین
عارف بک جنو لوغراسنده خلق بولونی
اوزده حرکتک مرسته ایلر . رومانکولوشد
امین اولار (وقت) نامة بر ملاقات حق ایلدر
امیدده . آله افاتسمه .
بوگون هر طرف خلق رزوق سلیله عیله
بایرورانه سله دوتنه شش رمانوئده کندریله
وقت عاری صلیه اوزون اوزادی به کوروشم .
جلال الدین عارف بک افسدی مکتکزده
حرمته طایان کیمه فوئده . اولکوردن مامعده
۱۶ مارت عیسنده . آخرمده نایب ایلماسه
سوک توتک - آورو کرمده اوسادی کازخی
ویستار دوفره رحمت و عیث مری قزاقش

مقابل تکلیفاتره ویر

معارف ناظری سعید بک بیاناتی

ناظر بک طلبه نك صلاحیت واسعه ایله کوندره جکری مرخصله مذاکره

ایده نك دارالقون ایشنك طلبه نك و مدوینك حیثیته موافق
بر صورتده حلی ممکن اولدینه قائلدر .

دون بر هر دیز مغلوب ناظری سعید بک
زیرت ایشن . دارالقون ساهیله حلقه نك
ناظر بک اوزکره نك ایستمدور .

معارف ناظری سعید بک

ناظر بک بوخت اوزرده دیشلدورک :
— دارالقون مساهیله حلقه بر جوق
شیر زلری . مسله معلومدر . تکرارینه عمل
یوئدر . دواکه وردی کرار طایفه کدرسه
دوای و دیگر طرفنده تشکیل اولونان ایلین
واسطه کیه حقیقاتک قیاس اسانه مسله ایدی .
طایفه دواکه بر فرازی قبول ایشهرک حقیقاتک
اوله اجراسی آرزو ایشی . بو آرزو دواکه
فرازیه عیلمده دیک اولدیندن طایفه دیوان
بوق عزت نفس و حیثیت مساهیله دیه نك ایلدورک
طایفه دوامه بیلشلاجه قدر تطیل تدویناته
جهور اولدی . بنا علیه دواکه حقیقاتک بیلشلامای
طایفه کدرسه دوامه ایشته متوفقد .
— شیدیک حلقه دواکه وردی حقیقات
ایلا مایور و بیلا یانچ دیکدر .
— بو ویشته حقیقاتک سام بر صورتده
دوام اولونماز . وطیسی اولونماز .

یونانستاندن حالا جواب بکله یورلر

ماتارک حشده کی جوابی ویردن یونانلیر آکلاشیلورک صلح

شرطلرینه دائر داهار بر شی سوله ممشلر

پارس ۱۲ نسیان (ت . ه .) — منتفله آسیای صغیره تأسیس م و مسامنه
مشرک اولوب یونانستانه طرفنده جواسنه بر ایلمه ۲۷ مارت تاریخی نطرلری آخیر
مافروشمشدر .

غونالیدس جنوده اوغراشیور

(جنو) دن آتیده منتشر (قادیسی) نامة نطر افاده ایشار ایلدیکه کوره (غونالیدس)
دول منتفه منتظره ملاقات ایدورک . بونان حکومتک تکلیفاتک صلیله متفق نطری ایضاح
ایشن و تکلیفاتک مذکورک کرک یونانستان اعلایی و کرک آملونی رومری آراسنده بیل اولدی
هیجان آکلاشمدر .

ه قونفره رانسنده قومیسونلرک فعالیت

درانس تالی دیرجده متعدد قومیسونلر اقسام ایشه ، مختلف مسائی
اوردنره بو صورتده جابشمار بائشدر

۱۲ نسیان (ت . ه .) — چارلیله
اقتصاد دیکری غلیان قومیسونی
• ایک قومیسون تشکیل ایشدر .
• صیغه باغراسی موسیو (توتوین)
• کیدر . موسیو ایساس اولاراق
(و . بارسون) مغاولاتی تکلیف
یکنچسره فراز سرستی موسیو
ای ایشدر .

• موسیون خصوصک آوسقرا مساهیله
• ایفسی خصوصک مایر مساهیله
• بران ایلین تکلیف یوفا اسلاوا
• بخسری طرفنده جرح ایشدر .
• صلیله طلی اوزرته قتل حقیقات
• اعلایی اول بر برته اول ایزیکه
• ن و شو صورتک تنبیل ایشدر :
• دولتر ایلون بیه آلتایا و روسیه
• دیگر دولتر ایلون بیه مین جاحنه
• سانی ادارسک فکری استصار
• قلیات و اقتصاد تالی قومیسونلر
• بی جمه کون ولوع بولاجدر .

۱۲ نسیان (ت . ه .) — ایلیان
• انطادایل اوچونی قومیسونلرک ریخی
• موسیو (روسی) موسیو (اولیوت)
• اولاراق طرفنده قتل ایشدر .
• بی میلادک توتی پارتیه کیزیک
• و (اولیوت) موسیو (روسی) ک
• به ایشارک ایدیمه سندن دولان
• جلیله کنادایشی و فرانسه دیش
• ری موسیو (اولاراک) دیش تین
• تکلیف ایشدر . موسیو (اولیوت)
• (ورات) . بیلنل ایشطره ایشارک
• ن فرانسه تجارت مدیر موسیو
• بدو کده قاتل ایدیمکی علل ایشدر .
• راد ایشیک نطقه تشکیلاتک
• لاجی و یکیدل پروان صولی ایلون
• صرف ایشیک مسائی فوق ایدامدن
• دیش اولاراق فراز سرستیه
• ف ایشدر . بو روسیه ایه موسیو
• فرانسه ک اقتصاد ساهیله
• عقد صرف ایلین قی بر لسان
• ایشدر . تکلیف واقع ایشدر .
• بو (آواس) و بیلیفا نظارنده موسیو
• طرفند تصویب ایشدر . فرانسه
• ک اوزرته دیشی دعه مایور ایش

• دیگر قومیسونلرک بیلیلیجه
• سیوکه مسائی اقتصادیه ایل ایشارک
• رمال ریخی و ایکینی قومیسونلر
• رتال موسیونلرک تشکیل ایشدر .
• بونک اوزرته ایلله آوسقرا ، یوفا
• مایا ، چاسو اولایا ، مایور ایشارک
• دن کورسور مساهیله قلیات ایش
• سقرا — مجارستانک استخلاف ایل
• لوغراسی ایلانه دعوت ایل دولتر
• تشکیل اولاراق اوزرته رتال موسیون
• قلی تکلیف ایش و کورسورک حلقه
• مارستان اصول ادارمی برته کی
• بول ادارسک تنبیل ، مین زامنه
• قزاق استخلاف ایل حکومت طرفند
• بدات و عیث اجراسی ایشکرتی
• ل بون آوروئده مکتالی موجب
• یه تکلیف قلیات قومیسونلر

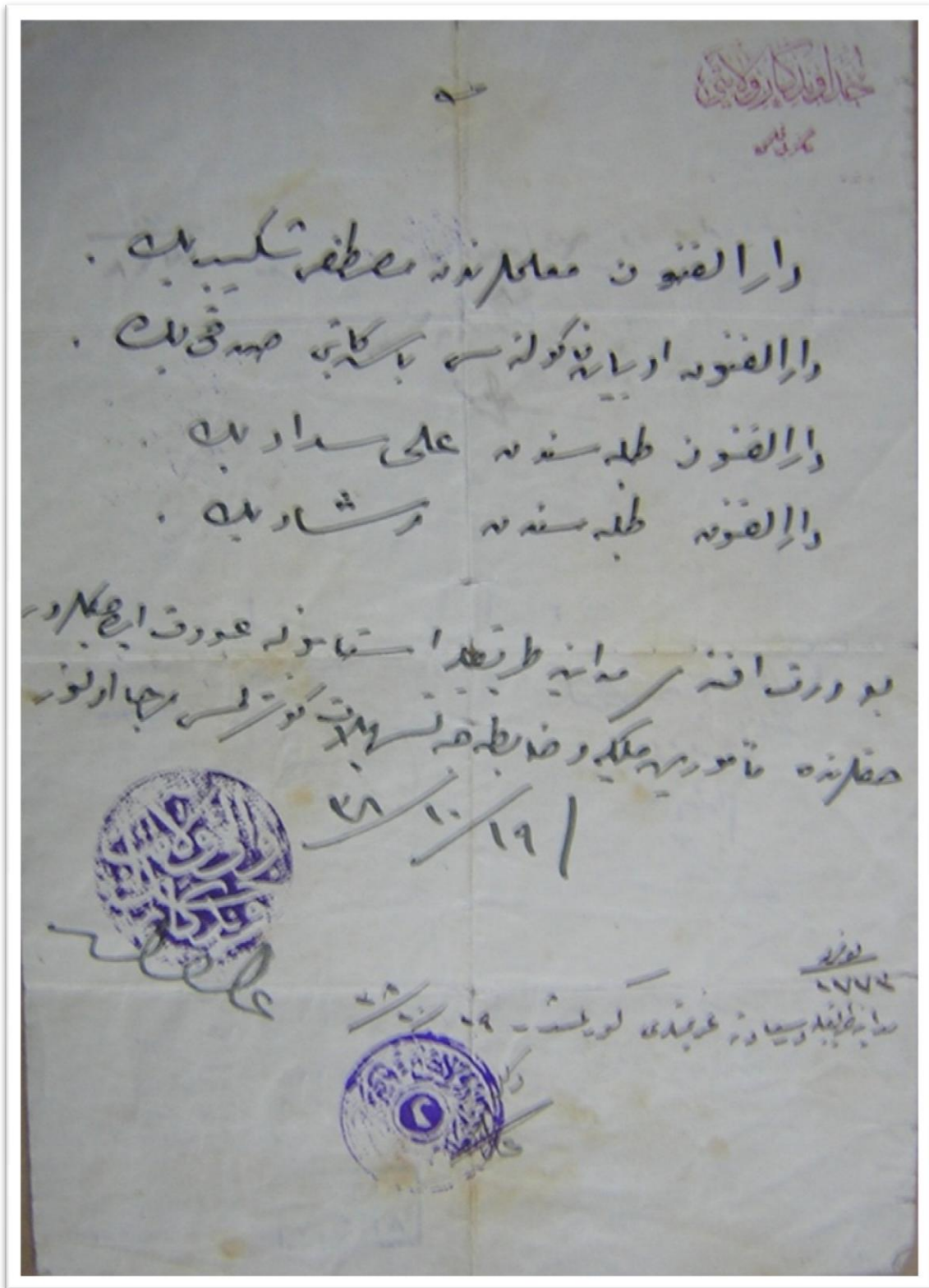
• ۱۲ نسیان (آ . آ .) — جنو
• لوغراسکک مختلف قومیسونلرک کیدری
• قزاق اولان مشکلاتک عیله ره ونا دون صورت
• منویشکارده مذاکره ایشار ایشدر .
• موضوع بحث ایلین قیاط مختلفه مساهر
• طرفند بر آرزوی دوستانه افکار ایشدر .
• بر صورتکده بوله بر عیلمه مذاکرات جریه
• بر حسن نتیجه دوقوردی خلوصی آلفدده .

• پارس ۱۲ نسیان (ت . ه .) — جنو
• لوغراسی ایل ایشارک ایشده بونان مطبوعات
• آلتایا کیه قیامات قومیسونلرک وردی جواب
• تودن بک آز بحث ایشدر .
• پارس ۱۲ نسیان (ف . استانبول) —
• (جنو) دن بیلدیریکه کوره روساموری
• تکلیف مامور تالی قومیسونلرک صلیح ایش ایش
• و (چیه بر) ک منتق دولتر متصصعلری

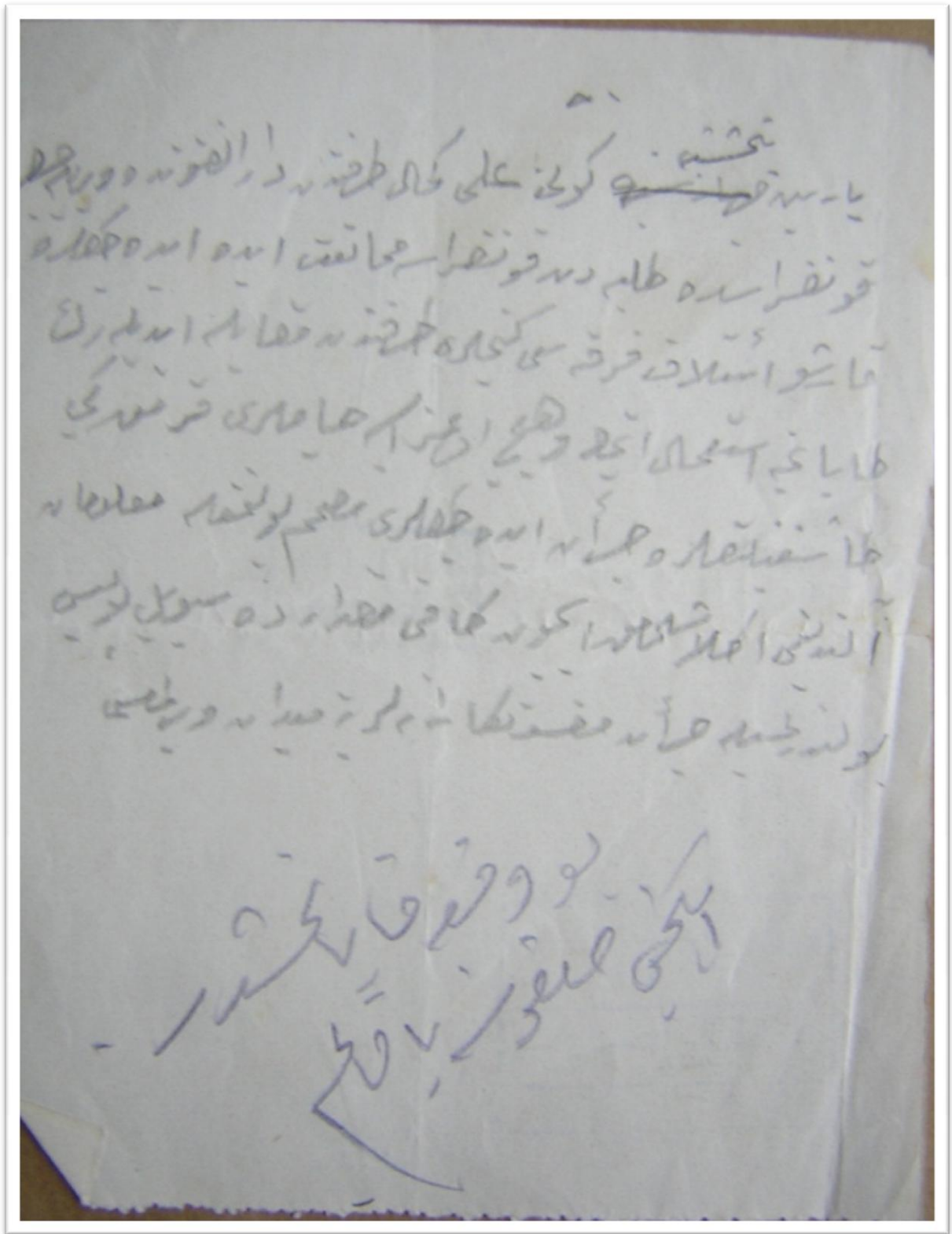
ایک

احتمال دکل، امکان

[illegible][illegible][illegible]

A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi,
“Dârü'l-fünûn Hey'etine gereken kolaylığın gösterilmesine ilişkin Belge”

A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi,

"Yarın Perşembe günü Ali Kemal tarafından Dârü'l-fünûn'da verilecek Konferansa talebe..."

